

ไทยจันทน์ทวีชัย

A WAY OF LIFE OF TAI-YOR
IN AMPHOE KANTHARAWICHAJ, MAHASARAKHAM

รายงานวิจัย ของ ทวี ทาวโร และ จำนงค์ กิตติสกล

สนับสนุนงบประมาณการวิจัย โดย
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
ปีงบประมาณ ๒๕๕๑

กิตติกรรมประกาศ

ความสำเร็จของงานวิจัยเรื่องนี้เกิดจากความอนุเคราะห์ของหน่วยงานและผู้มีพระคุณหลายหน่วยงาน หลายท่าน เริ่มตั้งแต่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้สนับสนุนงบประมาณในการทำวิจัย สำนักงานผังเมืองจังหวัดมหาสารคามได้อนุเคราะห์ให้สำเนาแผนที่อำเภอกันทรวิชัยและแผนผังชุมชนกลุ่มเป้าหมาย สำนักงานสถิติจังหวัดมหาสารคามและสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอกันทรวิชัยได้ให้ข้อมูลด้านสถิติของชุมชน ประธานองค์การบริหารส่วนตำบลกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พระสงฆ์ ครู อาจารย์และชาวบ้านได้ให้คำปรึกษาและให้ข้อมูลอันเป็นเนื้อหาสาระของการวิจัย จึงขอขอบพระคุณทุกหน่วยงานและทุกท่านเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ในด้านบุคคล มีหลายท่านที่ได้ให้ความอนุเคราะห์เป็นอย่างดีจึง ต้องกราบขอบพระคุณเป็นพิเศษ ได้แก่

พระคุณเจ้าท่านพระครูสิริปริยัติโสภิต เจ้าอาวาสวัดสว่างวาริ หมู่ที่ 3 ตำบลท่าขอนยาง กำนันสุจิตร์ คันธาร์ คุณลุงหนูเพ็ชร นิमित คุณยายสาย ระวีโรจน์ คุณลุงมหินทร์ วิชาเรือง คุณลุงพร สุวรรณภักดี คุณยายหลุน เมืองวรรณะ และท่านอื่นๆในบ้านท่าขอนยาง

นายจรัญ เมืองอุดม ผู้ใหญ่บ้าน บ้านวังท้าว

นายประดิษฐ์ ไชยศิลป์ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านหนองซอน นายกำชัย นามเชื่องได้ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านส้มปล่อย นายบุญสวน พุทธธรรมา ผู้ใหญ่บ้าน บ้านโนน คุณยายนาค ทับโคต บ้านหนองซอน คุณตาบุญ โคตรโสภณ บ้านส้มปล่อย

อาจารย์จ่าบงค์ สุรภานนท์ โรงเรียนบ้านคันธาร์ อาจารย์บุญยัง นาศรีเดบ บ้านโคกพระ นายกม กองสำลี ผู้ใหญ่บ้าน บ้านน้ำใส นางสาวกาญจนา ยมศรีเคน นางสาวรัชฎาวรรณ กองสำลี นางสาวรุ่งลาวัลย์ เหล่าลือชา และนายเอี่ยม วงศ์ศิลา บ้านน้ำใส

นายสำราญ เหล่าคุณ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านม่วง

นายสินชัย ดุปจันโท ผู้ใหญ่บ้านและนายสัมฤทธิ์ เหล่าพร ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ้านตอกบ้านตง นอกจากนี้ ยังมีผู้ให้ความกรุณาในเรื่องต่างๆอีกเป็นจำนวนมาก ไม่อาจนำมากล่าวในที่นี้

ได้ทั้งหมด ผู้วิจัยขอขอบพระคุณทุกท่านเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

(ทวี คาวีร์)

(จ่าบงค์ กิตติสภา)

๑ สิงหาคม 2542

บทคัดย่อ

เรื่อง ไทยอภัยกันทรวิชัย
ผู้วิจัย ทวี กาวโร และ จำนงค์ กิตติสกล
หน่วยงาน สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ปีที่วิจัย 2542

ผลการวิจัยพบว่า ในอำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม มีกลุ่มชาติพันธุ์ไทยอภัยที่ยังใช้ชีวิตตามวัฒนธรรมไทยอภัยอยู่ 7 ชุมชน คือ บ้านท่าขอนยาง และบ้านวังหว้า ตำบลท่าขอนยาง บ้านหนองซอน บ้านส้มปล่อยและบ้านโบน ตำบลคันธารราษฎร์ บ้านน้ำใส ตำบลขามเฒ่าพัฒนา และบ้านดอนกันตัง ตำบลนาสีนวน ทั้ง 7 ชุมชน มีจำนวนครัวเรือนรวม 1,029 ครัวเรือน มีประชากรรวม 4,709 คน

ปัจจัยสี่ในการครองชีพของชาวไทยอภัย เดิมที่มีเอกลักษณ์ของตนเอง ทั้งในเรื่องที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม อาหารการกิน และการบำบัดโรคภัยไข้เจ็บ แต่ได้ปรับเปลี่ยนตามกาลเวลา สถานการณ์และภาวะแวดล้อม ผสมกลมกลืนไปกับวัฒนธรรมอีสานและวัฒนธรรมไทยสากล

บริบทของชีวิตของชาวไทยอภัยเป็นไปอย่างเรียบง่ายตามแบบสังคมเกษตรกรรม ทำนาเป็นอาชีพหลัก อาชีพเสริม ได้แก่ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์และรับจ้าง อาชีพรับราชการและค้าขายมีน้อยมาก ฐานะความเป็นอยู่พอมีพอกิน แต่ถ้าพิจารณารายได้ที่เป็นตัวเงินจัดว่าส่วนใหญ่ต้องข้างยากจนชาวไทยอภัยมีหนี้สินแทบทุกครอบครัว

ชนบประเพณีของชาวไทยอภัยสอดคล้องกับฮีตสิบสองคองสิบสี่ของสังคมอีสาน แม้รายละเอียดในการปฏิบัติก็แตกต่างกันไม่มาก พิธีกรรมส่วนมากผูกพันกับความเชื่อเรื่องผี ชาวไทยอภัยนับถือผีหลายประเภท และเคร่งครัดต่อผีปูดหรือผีบรรพบุรุษมาก ในรอบปีมีประเพณีเลี้ยงผีหลายครั้ง แต่ชาวไทยอภัยก็เลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง งานเทศกาลหรืองานประเพณีต่างๆผูกพันกับวัดและพระสงฆ์อย่างแนบแน่น ตั้งตนอยู่ในศีลธรรมอันดี วันสำคัญทางพุทธศาสนาชาวไทยอภัยต่างรู้สึกสดชื่นแจ่มใสที่ได้เข้าวัดทำบุญ

ครอบครัวของชาวไทยอภัยเป็นครอบครัวระบบพัวเด็ยวเมียเด็ยวและเป็นครอบครัวขยาย นับถือความอาวุโส ผู้สูงอายุเป็นปูชนียบุคคลของลูกหลานและชุมชน

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวไทยอภัยมีทั้งด้านกายภาพและคุณภาพ มีพัฒนาการเกี่ยวกับเรื่องปัจจัยสี่ในการครองชีพ การสาธารณสุขมูลฐาน การศึกษา และการรับรู้ข่าวสารบ้านเมือง เป็นการพัฒนาไปลักษณะค่อยเป็นค่อยไป แม้ว่าสังคมไทยอภัยส่วนใหญ่เป็นสังคมชนบท แต่ชาวไทยอภัยรุ่นใหม่มีค่านิยมตามอย่างสังคมเมืองโดยเฉพาะด้านวัตถุนิยมเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว นิยมใช้เครื่องบริภัณฑ์สมัยใหม่ในครัวเรือนกันเป็นอย่างมากซึ่งสวนทางกับภาวะเศรษฐกิจของครอบครัว ทำให้เกิดหนี้สินตามมา

เรื่องที่น่าสนใจสำหรับชาวไทยอภัยนอกจากชนบประเพณีต่างๆแล้ว ก็คือ การมีภาษาของตนเอง ภาษาอภัยเป็นวัฒนธรรมที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยอภัย

Abstract

Title : A Way of Life of Tai-Yor in Amphoe Kantharawichai,
Mahasarakham

Researcher : Thawee Thawaroe and Chamnong Kitisakol

Office : The Research Institute of Northeastern Art and Culture,
Mahasarakham University

Year : 1999

The Following are the research results.

In Amphoe Kantharawichai, Mahasarakham province there are seven communities of Tai-Yor ethnic group living their lives in Tai-Yor culture. These communities include: Ban Thakhonyang and Ban Wangwa in Tambon Thakhonyang; Ban Nongkhon, Ban Somploy, and Ban Non in Tambon Khanthanrat; Ban Namsai in Tambon Khamthaophattana; and Ban Donkantong in Tambon Nasinuan. In all these seven communities there are 1,029 households with a total of 4,709 people.

As for the four necessities of life for the Tai-Yor, formerly they had their own identities concerning dwellings, clothings, foods and eating habit, and illness treatments. However, these things have been adjusted according to the time, situations and circumstances. And these peoples are in acculturization with Isan culture and popular Thai culture.

The life context of the Tai-Yor goes on simply as found in any agriculture society. Rice farming is their chief occupation. Their supplementary occupations include growing plants, raising animals, and being hired. There are very few Tai-Yor people who serve as government officials or work as merchants. Their status of being is sustentive. But if monetary incomes are considered, most of these people would be regarded as rather poor. Almost every Tai-Yor household is in debt.

Customs and traditions of the Tai-Yor are in accordance with "hitsipsong - klongsipsi" of Isan society. [hitsipsong means traditions to observe in each of the twelve luna months of the year; klongsipsi means conventions or customs for each of pairs of related persons to practise or treat each other for social behavior control such as father to son, husband to wife, ruler to rulee, etc. and vice versa, with 14 conventions altogether]. The details of practices are slightly different. Most rituals

are bound firmly to beliefs in spirits. The Tai-Yor people believe in various different types of spirits and they are very strict to treat the 'phiputa' [their ancestors' spirits]. There are very many times to hold the ritual of offering food to the spirits every year. Even so, the Tai-Yor people have very strong faith in Buddhism. Festivals and traditional merit-making ceremonies are tightly tied to 'wat' [monastery] and monks. The people in this group behave themselves under the moral principles. On important Buddhist days all the Tai-Yor people feel fresh and happy to go to 'wat' and make merits.

The Tai-Yor families are in the monogamy system and they are extended families. The people respect seniority and the elderly are persons of worship for children, grand-children and community.

In development of quality of life the Tai-Yor have both physical and qualitative development. The people develop factors for making their livings, minimum public health, education, and receiving information about the country. This is a kind of gradual development. Although most Tai-Yor society is a rural one, the Tai-Yor people in a modern generation have their values following the urban society, particularly materialism which has been increasing rapidly. They are in a great favor of newly modern facilities in their households which is against their economic conditions in all families. This can cause debts to follow.

What the Tai-Yor people should be proud of, besides their customs and traditions, is that they have their own language. The Tai-Yor language is outstanding culture and is regarded as an identity of the Tai-Yor ethnic group.

สารบัญเรื่อง

เรื่อง	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
วัตถุประสงค์ในการวิจัย, ผลที่คาดว่าจะได้รับ	3
ขอบเขตของการวิจัย	4
นิยามศัพท์เฉพาะ	5
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	6
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	12
บทที่ 4 ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มที่ศึกษา	14
บ้านท่าขอนยาง	14
บ้านวังหว้า	25
บ้านหนองซอน	29
บ้านส้มปล่อย	33
บ้านโนน	37
บ้านน้ำใส	43
บ้านดอนก่าบตง	51
บทที่ 5 ผลการวิเคราะห์วิถีชีวิตไทยย้อนกับทฤษฎี	55
ปัจจัยสี่ในการครองชีพ	55
- ที่อยู่อาศัย	55
- เครื่องนุ่งห่ม	58
- อาหารการกิน	60
- การบำบัดโรคภัยไข้เจ็บ	61
บริบทของชีวิต	61
- ประเพณีการตลอดลูก	63
- พิธีปลงศพ	63
- ประเพณีบุญข้าวจี่	64
- ประเพณีบุญพระเวด	65
- ประเพณีสงกรานต์	65
- ประเพณีบุญบั้งไฟ	66
- ประเพณีบุญเบิกบ้าน	67
- ประเพณีบุญข้าวประดับดินและบุญข้าวสาก	68

- ประเพณีงานบุญวันเข้าพรรษา - ออกพรรษา	68
- ประเพณีไหลเรือไฟ	69
- ประเพณีการสู้ขวัญ	70
- ประเพณีการเลี้ยงมเหศักดิ์	71
- ประเพณีการเลี้ยงผีปูดตา	71
- ภาษาไทย้อ	73
บทที่ 6 สรุป อภิปรายและข้อเสนอแนะ	74
สรุป	74
อภิปราย	77
ข้อเสนอแนะ	78
บรรณานุกรม	79
ภาคผนวก	81
ภาพกิจกรรมและประเพณีของชาวไทย้อกับทรวิชัย	82

สารบัญตาราง

ตาราง / หน้า

ตาราง 1 ชุมชนชาวไทย้อ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม / 4

ตาราง 2 จำนวนครัวเรือนและประชากรบ้านท่าซอนยาง / 14

ตาราง 3 จำนวนครัวเรือนและประชากรบ้านน้ำใส / 43

สารบัญภาพประกอบ

ภาพประกอบ	เรื่อง	หน้า
1	แผนที่แสดงการกระจายถิ่นฐานของชนเผ่าพื้นเมืองในภาคอีสาน	2
2	แผนผังบ้านท่าขอนยาง หมู่ที่ 1 ตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย	20
3	แผนผังบ้านท่าขอนยาง หมู่ที่ 2 ตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย	21
4	แผนผังบ้านท่าขอนยาง หมู่ที่ 3 ตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย	22
5	แผนผังบ้านท่าขอนยางหมู่ที่ 4 ตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย	23
6	แผนผังบ้านท่าขอนยาง หมู่ที่ 11 ตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย	24
7	แผนผังบ้านวังหว้า หมู่ที่ 6 ตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย	28
8	แผนผังบ้านหนองซอน หมู่ที่ 3 ตำบลคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย	32
9	แผนผังบ้านสัมปหล่อ หมู่ที่ 4 ตำบลคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย	36
10	แผนผังบ้านโนน หมู่ 5 ตำบลคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย	39
11	แผนผังบ้านน้ำใส หมู่ที่ 7 ตำบลชามเด่าพัฒนา อำเภอกันทรวิชัย	49
12	แผนผังบ้านน้ำใส หมู่ที่ 16 ตำบลชามเด่าพัฒนา อำเภอกันทรวิชัย	50
13	แผนผังบ้านดอนก่าบดง หมู่ที่ 13 ตำบลนาสีนวน อำเภอกันทรวิชัย	54
14	บ้านเรือนที่อยู่อาศัยชาวไทยฮ่อ	57
15	การแต่งกายชาวไทยฮ่อ	59
16	อาหารการกินของชาวไทยฮ่อ	60

บทที่ 1

บทนำ

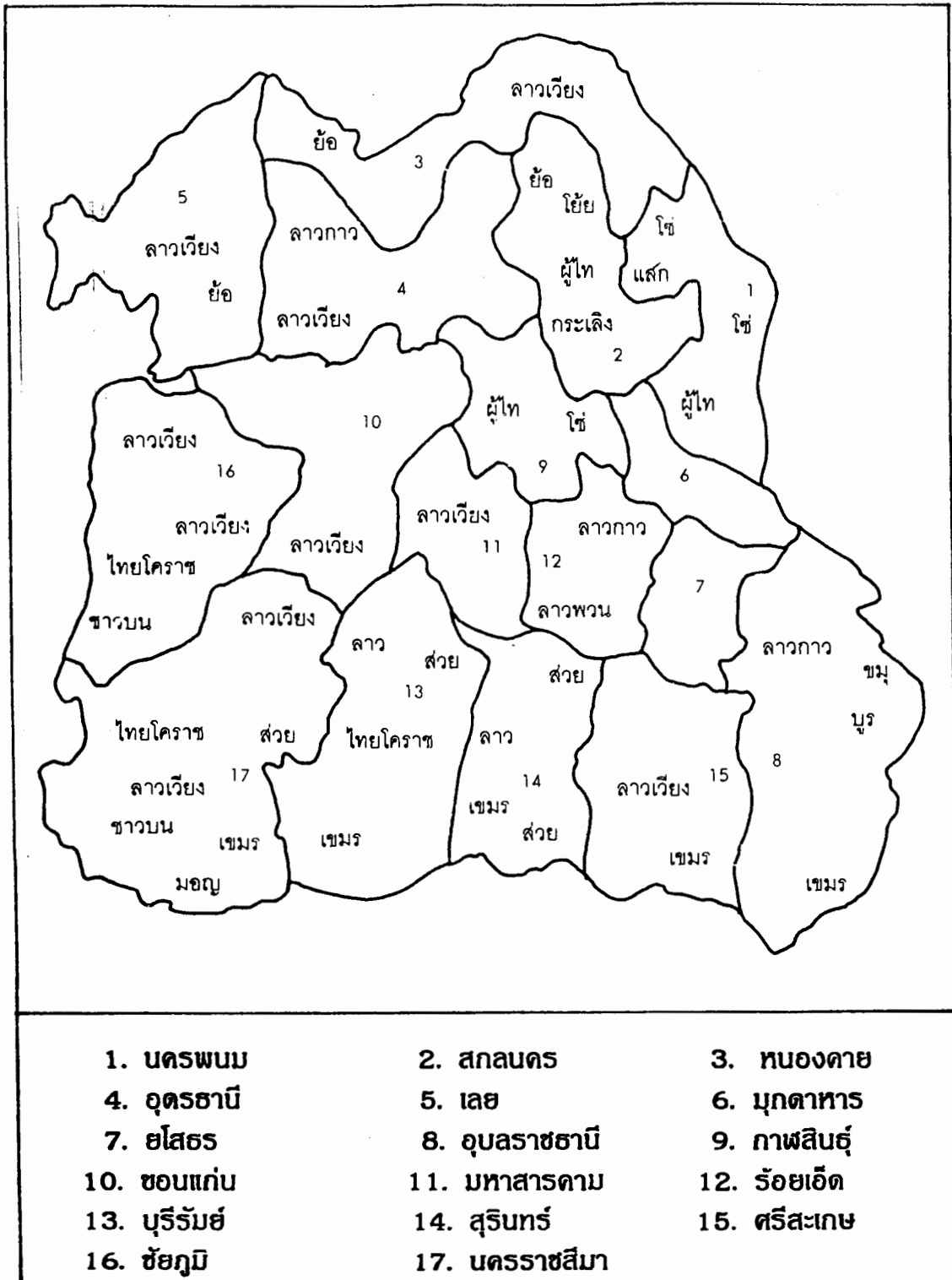
ภูมิหลัง

“... ประเทศไทยเป็นดินแดนที่ได้ชื่อว่ามีวัฒนธรรมหลากหลายแต่คล้ายคลึงกัน โดยแต่ละวัฒนธรรมย่อยของกลุ่มชุมชนมีความแตกต่างกันในรายละเอียด แต่มีจุดร่วมกันของวัฒนธรรมใหญ่ในแต่ละท้องถิ่น ทำให้มีความมั่นคงและสวยงามทางวัฒนธรรม การศึกษาให้เกิดความเข้าใจถึงอดีต รากเหง้า พื้นเพ ของแต่ละกลุ่มชุมชนในชาติที่อาศัยอยู่ในทุกภูมิภาคของประเทศ ก็ว่าเป็นสิ่งจำเป็นต่อวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมอย่างยิ่ง ทั้งนี้ เพื่อให้คนในชาติรู้จักตนเอง รู้จักผู้อื่น มีโอกาสเรียนรู้ซึ่งกัน และกันและยอมรับนับถือกันในที่สุด ซึ่งเป็นหนทางหนึ่งในการส่งเสริม สนับสนุน เชื่อมโยงวัฒนธรรมที่เหมาะสมจากอดีต สืบทอดปรับปรนสู่ปัจจุบันอย่างรู้เท่าทันสถานการณ์ และทันยุคทันสมัย พัฒนาก้าวไปสู่อนาคตอย่างมีความเชื่อมั่น มีเอกลักษณ์และศักดิ์ศรีของตนเอง และปราศจากปมด้อย...” (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ 2534 : 58)

“... ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งในเอเชียอาคเนย์ ที่มีชนกลุ่มน้อยอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก นอกเหนือจากชาวจีน ชาวเขา ชาวญวนอพยพและชาวไทยมุสลิมแล้วยังมีชนกลุ่มน้อยกลุ่มเล็กๆที่อาศัยกระจัดกระจายอยู่ทั่วประเทศ แต่ชนกลุ่มน้อยเหล่านี้ส่วนใหญ่ ได้ผสมกลมกลืนกลายเป็นไทยไปเกือบหมดสิ้นแล้ว เช่น พวกมอญ และพวกญวนเก่าที่อพยพหลบภัยเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นต้น สำหรับในภาคอีสานก็ปรากฏว่ามีชนกลุ่มน้อยกระจัดกระจายอยู่ทั่วไป แต่มิได้สร้างปัญหาในการปกครองแต่อย่างใด รัฐบาลถือว่า ชนกลุ่มน้อยเหล่านี้ก็คือคนไทยนั่นเอง เพราะฉะนั้น ยิ่งความเจริญแผ่ขยายออกไปมากเท่าใด โอกาสที่ชนกลุ่มน้อยเหล่านี้จะกลายเป็นคนไทยอย่างแท้จริงก็ย่อมมีมากขึ้น...” (ชจิตถัย บุรุษพัฒน์ 25213 : 1)

ในภาคอีสาน ชนพื้นเมืองเดิม ประกอบด้วยชนกลุ่มน้อยเผ่าพันธุ์ต่าง ๆ หลายเผ่าพันธุ์กระจายอยู่ทั่วไป ชนกลุ่มน้อยเหล่านี้ส่วนใหญ่มักตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ในชนบททั้งสิ้น เนื่องจากประกอบอาชีพด้านการเกษตรเป็นหลัก และพึ่งพาอาศัยธรรมชาติเป็นอย่างมาก การกระจายถิ่นฐานของชนเผ่าพื้นเมืองเดิมแสดงบริเวณที่ตั้งได้ ดังแผนที่ต่อไปนี้

ภาพประกอบ 1 แผนที่ แสดงการกระจายถิ่นฐานของชนเผ่าพื้นเมืองในภาคอีสาน

ที่มา : ศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาการสาธารณสุขมูลฐาน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (2534 : 51)

หมายเหตุ พื้นที่หมายเลข 6 และ 7 ซึ่งเป็นเขตจังหวัดมุกดาหารและยโสธร ศูนย์ฯ มิได้แสดงข้อมูลไว้

ชนกลุ่มน้อยพื้นเมืองเดิมเหล่านี้อยู่ร่วมกันโดยพหุสภาวะ ไม่มีข้อขัดแย้งกันในระหว่างกลุ่ม เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติยังอุดมสมบูรณ์ไม่มีปัญหาในการครองชีพภายในกลุ่มแต่ละกลุ่มดำเนินวิถีชีวิตอย่างเรียบง่าย สมกะ ปกครองโดยระบบอาวุโสผูกพันกันในระบบเครือญาติอย่างแน่นแฟ้น ยึดมั่นในขนบประเพณีของกลุ่ม มีความคิด ความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ ของกลุ่มสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง และผ่อนปรนไปตามสถานการณ์และภาวะแวดล้อม อย่างไรก็ตามแม้กาลเวลาจะผ่านไปยาวนานเป็นร้อยๆ ปี ก็ยังปรากฏว่ามีชนกลุ่มน้อยเป็นอันมากที่ยังคงรักษาวัฒนธรรมประจำกลุ่มของตนไว้ อย่างมั่นคง มีเอกลักษณ์เด่นชัดปรากฏให้เห็นในหลายกรณี เช่น ภาษา การแต่งกาย ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม การประกอบอาชีพ อาการการกิน ที่อยู่อาศัย การรักษาพยาบาล ศิลปะการบันเทิง รวมทั้งฝีมือในงานศิลปกรรมในแขนงต่างๆ เป็นต้น แต่ในปัจจุบันนี้ หากจะพิจารณาให้ครอบคลุมในบริบทต่างๆ อันเป็นปัจจัยเสริมสร้าง การพัฒนาคุณภาพชีวิต เช่น การศึกษา การอนามัยและสาธารณสุข การยอมรับ นวัตกรรม ความคิดสร้างสรรค์ ภูมิปัญญา ชีตความสามารถในการประกอบการ และความเคลื่อนไหวเพื่อความก้าวหน้าในรูปแบบต่างๆ มักจะพบว่าชนกลุ่มน้อยมีความ ตื่นตัวและปรับตัวอยู่เป็นบางกรณีในระดับพื้นฐาน สามารถพัฒนาไปสู่ระดับคุณภาพได้ ดังนั้นเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะการพัฒนาชุมชนและการพัฒนา คุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท จึงควรได้ศึกษาวิจัยวิถีชีวิตของชนกลุ่มน้อยให้เข้า ใจลึกซึ้งอย่างแท้จริง โดยใช้มิติทางวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

เพื่อศึกษาวิถีชีวิตชาวไทยฮ้อ ในเขตอำเภอทับทรีวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

การศึกษาวิจัย เรื่อง “ไทยฮ้อกับทรีวิชัย” ในครั้งนี้ เป็นประโยชน์ในด้านต่างๆ ดังนี้

1. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับชาวไทยฮ้อในเขตอำเภอทับทรีวิชัย จังหวัดมหาสารคาม อย่างสมบูรณ์
2. ได้ทะเบียนสำมะโนประชากรชาวไทยฮ้อในพื้นที่ที่ทำการวิจัย เป็นประโยชน์ในเชิงสถิติสำหรับปัจจุบันและอนาคต
3. ได้สาระสำคัญด้านวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยฮ้อ เป็นประโยชน์แก่งาน วัฒนธรรมทุกระดับ
4. การใช้เทคนิควิจัย โดยการเข้าร่วมอยู่อาศัย และร่วมกิจกรรมต่างๆ ของ ชุมชนด้วยมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีส่วนช่วยทำให้ชาวไทยฮ้อ มีขวัญกำลังใจในความเป็นอยู่ และเห็นได้ว่ากลุ่มของตนมีความสำคัญและมีความหมายที่ได้รับ ความสนใจจากนักวิจัย หรือจากทางราชการ เกิดทัศนคติที่ดีต่อทางราชการบ้านเมือง

5. นักวิจัยรวมทั้งนักวิชาการทั่วไป อาจใช้ผลงานวิจัยนี้ ประกอบการศึกษาวิจัยชนกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ได้ตามควรแก่กรณี

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยวิถีชีวิตชาวไทยฮ่อในทุกชุมชนในเขตอำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ในขอบเขตต่อไปนี้

1. ขนาดของชุมชนไม่น้อยกว่า 10 ครัวเรือน หรือมีประชากร 50 คน ขึ้นไป
2. ศึกษาในเรื่องปัจจัยสี่ในการครองชีพ ได้แก่ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม อาหาร การกินและการบำบัดโรคภัยไข้เจ็บและบริบทของชีวิตตามครรลองวัฒนธรรมไทยฮ่อ
3. เป็นการศึกษาทั้งอดีตและปัจจุบัน
4. กรณีที่จำเป็น ได้นำข้อมูลจากชาวไทยฮ่อในท้องถิ่นอื่นมาศึกษาประกอบด้วย

กรณีตามข้อ 1 แจกแจงเป็นตารางได้ดังนี้

ตาราง 1 ชุมชนชาวไทยฮ่อ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ที่ได้ศึกษาในครั้งนี้

ที่	ชื่อบ้าน	หมู่ที่	ตำบล	จำนวน ครัวเรือน	ประชากร		
					ชาย	หญิง	รวม
1	ท่าซอนยาง	1	ท่าซอนยาง	129	342	382	724
	"	2	"	63	143	165	308
	"	3	"	149	329	340	669
	"	4	"	168	357	398	755
	"	11	"	59	122	138	260
2	วังหว้า	6	"	53	108	116	224
3	หนองซอน	3	คันธารราษฎร์	95	197	223	420
4	สัมปหล่อ	4	"	52	115	155	270
5	โพน	5	"	81	153	154	307
6	น้ำใส	7	ชามเต่าพัฒนา	80	154	167	321
	"	16	"	73	157	172	329
7	ดอนก่าบดง	13	นาสีนวน	27	61	61	122

ที่มา : สำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม
(กุมภาพันธ์ 2542)

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ไทย้อ ในงานวิจัยนี้ หมายถึงชนกลุ่มน้อยชาวไทย้อ ซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ในชุมชนต่างๆตามตาราง 1 ในเอกสารอื่นอาจเขียนเป็น ไทย้อ ไทย้อ ไทย้อ ไทญ้อ ไทญ้อ ไทญ้อ หรืออาจเรียกสั้นๆว่า ย้อ ญ้อ ย้อ หรือญ้อ ก็มี
2. วิถีชีวิต หมายถึงลักษณะความเป็นอยู่ หรือแบบอย่างในการดำเนินชีวิต อันเป็นภาพรวมของชุมชนหรือของกลุ่ม
3. ชนกลุ่มน้อย
 - 3.1 หมายถึงกลุ่มชนที่มีจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับชนส่วนใหญ่ของประชากรเมืองและแตกต่างจากชนส่วนใหญ่ในด้านเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา เผ่าพันธุ์ ขนบธรรมเนียม ประเพณีและอุดมการณ์ทางการเมือง (ลิขิต อีรเวดิน 2521 : 2-5)
 - 3.2 หมายถึง ชนชาติต่างเผ่าหรือต่างเชื้อชาติที่อาศัยร่วมกับชนเผ่าอื่นที่มีจำนวนมากกว่า (พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. ๒๕๓๐, 2531 : 161)
 - 3.3 ตัวบ่งชี้ลักษณะของกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งกลุ่มน้อยและกลุ่มหลัก ได้แก่ ลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไปนี้คือ เชื้อชาติ ศาสนา สัญชาติ ชาติ เผ่าพันธุ์ และภาษา (Encyclopedia Americana vol. 19 : 207)

โดยนัยดังกล่าว ชนกลุ่มน้อยในงานวิจัยนี้หมายถึง กลุ่มประชาชนจำนวนน้อยของประเทศ ซึ่งมีเชื้อสาย เผ่าพันธุ์และวัฒนธรรม แตกต่างจากประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ
4. หมู่บ้าน หมายถึงเขตการปกครองตามลักษณะการแบ่งส่วนการปกครองของกระทรวงมหาดไทย เช่นหมู่ที่ 1 หมู่ที่ 2 หรือหมู่ที่ 5 เป็นต้น
5. ชุมชน หมายถึงกลุ่มประชาชน ซึ่งตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ในบริเวณเดียวกัน ซึ่งอาจอยู่ในหมู่บ้านเดียว หรือหลายหมู่บ้านแต่ติดต่อเป็นบริเวณเดียวกันก็ได้

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาค้นคว้าด้านเอกสารพบว่า นอกจากที่กล่าวถึงบ้างแล้วในบทที่ 1 ยังมีผู้ศึกษาค้นคว้าและเขียนถึงเรื่องราวของชนกลุ่มน้อยอยู่อีกมาก ทั้งที่เป็นสากล ลักษณะพิเศษเฉพาะกลุ่ม เฉพาะที่ ปัญหาชนกลุ่มน้อย นโยบายของรัฐเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อย ตลอดจนเรื่องราวในด้านวัฒนธรรมและเอกลักษณ์บางอย่างของกลุ่ม

เฉพาะชนกลุ่มน้อยในภาคอีสานและส่วนที่เกี่ยวข้องกับไทยโดยตรง ก็พบว่ามีอยู่ไม่น้อยเช่นกัน สารสำคัญส่วนใหญ่ที่ค้นพบมี 2 ลักษณะ คือ กล่าวถึงชนกลุ่มน้อยในภาพกว้างๆทั่วไปลักษณะหนึ่ง และอีกลักษณะหนึ่งกล่าวถึงรายละเอียดเฉพาะในบางเรื่อง เช่น ความเป็นมาของกลุ่ม สำเนียงภาษา ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรมบางอย่าง เป็นต้น มีได้กล่าวถึงรายละเอียดในเรื่องปัจจัยสี่ในการครองชีพ และบริบทที่ครอบคลุมวิถีชีวิตของชนกลุ่มนั้น ๆ ดังวัตถุประสงค์ของงานวิจัยนี้ แต่เอกสารเหล่านั้นก็เป็นประโยชน์ต่องานวิจัยนี้เป็นอย่างมาก สามารถนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานและแนวทางในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้เป็นอย่างดี ดังเช่น

ลิขิต ธีรเวคิน (2521 : 1 - 15) กล่าวถึงชนกลุ่มน้อยและวิธีดำเนินการทางการเมืองต่อชนกลุ่มน้อยในนานาประเทศว่า ชนกลุ่มน้อยมีความหมายตามตัวอักษรว่า หมายถึงกลุ่มชนที่มีจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับชนส่วนใหญ่ของประชาคมการเมือง ในประชาคมหนึ่ง ๆ อาจมีชนกลุ่มน้อยหลาย ๆ กลุ่ม ถ้ามีจำนวนน้อยมากก็ไม่มีผลสำคัญทางการเมือง แต่ถ้าชนกลุ่มน้อยมีจำนวนพอที่จะทำให้เกิดพลังอำนาจทางการเมือง หรือเศรษฐกิจ ก็ย่อมมีความสำคัญทางการเมือง อาจมีผลกระทบต่อการสร้างอำนาจ รูปแบบการปกครองรวมทั้งเสถียรภาพของรัฐบาลและการพัฒนาประเทศ เช่น ชาวจีนในประเทศในเอเชียอาคเนย์หลายประเทศ ที่คุมเศรษฐกิจของประเทศ จนรัฐบาลของแต่ละประเทศ ต้องมีนโยบายพิเศษสำหรับชาวจีน ชนกลุ่มน้อยมีลักษณะแตกต่างจากชนกลุ่มใหญ่และชนกลุ่มน้อยด้วยกันในเรื่องเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ขนบธรรมเนียม ลัทธิ ประเพณี และอุดมการณ์ทางการเมือง ซึ่งอาจเกิดปัญหาขึ้นได้ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ อันได้แก่ความมีอคติ (prejudice) และการเลือกปฏิบัติซึ่งกันและกัน (discrimination) ทั้งในระหว่างชนกลุ่มน้อยต่อชนกลุ่มน้อย และระหว่างชนกลุ่มน้อยกับชนกลุ่มใหญ่ มีผลกระทบต่อการเมือง การปกครอง และการพัฒนาประเทศ ในประเทศไทยชนกลุ่มน้อยไม่มีอำนาจทางการเมืองและการปกครอง จำแนกชนกลุ่มน้อยได้เป็น 4 ประเภท คือ Pluralistic , Assimilationist , Secessionist และ Militant

พวก Pluralistic เป็นพวกที่ต้องการอยู่ร่วมในสังคมโดยสันติ กักตึงต่อประชาคมการเมืองนั้น แต่ก็ยังมีโอกาสได้รักษาเอกลักษณ์ของตน พวก Assimilationist เป็นพวกที่ยอมผสมกลมกลืนเข้ากับสังคมส่วนใหญ่ของประเทศโดยยินดีละทิ้งวัฒนธรรมของตนเอง ชนกลุ่มน้อย 2 ประเภทนี้ไม่สร้างปัญหาในทางการเมืองและการปกครอง พวก Secessionist เป็นพวกที่มีวัฒนธรรมแตกต่างจากสังคมส่วนใหญ่ของประเทศและชนกลุ่มน้อยกลุ่มอื่น ๆ มาก ไม่สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมนอกกลุ่มของตนเองได้ ต้องการอิสระทางการเมือง จึงมักถูกปราบปรามและเกิดการสู้รบกันเสมอ ส่วนพวก Militant เป็นกลุ่มที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองรุนแรง ต้องการเปลี่ยนสภาพตนเองจากกลุ่มที่ไม่มีอำนาจทางการเมือง

เป็นกลุ่มที่ยึดอำนาจทางการเมืองและการปกครองจากกลุ่มใหญ่ ชนกลุ่มน้อย 2 ประเภท
หลังนี้ทำให้ประเทศต่าง ๆ ที่มีชนกลุ่มน้อยอาศัยอยู่ต้องกำหนดนโยบายการแก้ปัญหาชนกลุ่ม
น้อยขึ้นเป็นแนวปฏิบัติ ซึ่งโดยทฤษฎีแล้วมีวิธีดำเนินการอยู่ 6 วิธี ได้แก่

1. การผสมกลมกลืน (Assimilation) ซึ่งอาจกระทำโดยการบังคับ (Forced) หรือ
ปล่อยให้ค่อย ๆ กลมกลืนกันไปเอง (Permitted) ก็ได้

2. การอยู่ร่วมกันในพหุสภาวะ (Pluralism)

3. การป้องกันโดยการใช้อกฎหมาย (Legal Protection of Minorities)

4. การย้ายประชากร (Population Transfer) ซึ่งอาจเป็นการย้ายอย่างสงบ
(Peaceful Transfer) หรือบังคับให้ย้าย (Forced Migration) ก็ได้

5. การบังคับข่มขู่ (Continued Subjugation)

6. การกำจัดให้สิ้นซาก (Extermination)

ลิวิต ฮีเรเวติน ได้สรุปว่าหัวใจสำคัญในการแก้ปัญหาชนกลุ่มน้อย อยู่ที่ความเข้าใจ
เข้าใจและร่วมมือกันทั้งสองฝ่ายให้เกิดความสัมพันธ์แบบกราดรภาพ

กรณีชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย อมรา พงศาพิชญ์ (2533 : 214 - 218) ได้ชี้
ให้เห็นชัดว่า ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ รัฐบาลได้ใช้นโยบายผสมกลมกลืนชาวเขา
โดยใช้พระพุทธศาสนาเป็นแกนนำ มีโครงการพระธรรมจาริก โครงการบวชสามเณรชาวเขา
เป็นต้น เพื่อให้ชาวเขากลับมานับถือศาสนาพุทธและใช้ชีวิตตามวิถีคนไทยยอมรับค่านิยมและ
ความคิดแบบคนไทย มีกิจกรรมที่สนับสนุนนโยบายนี้หลายกรณี ปรากฏผลว่าได้รับความ
สำเร็จเป็นอย่างมาก แต่คนไทยบางกลุ่มในภาคเหนือเกิดความรู้สึกที่รัฐบาลเอาใจ
ชาวเขามากเกินไป มากกว่ากลุ่มของตน ส่งผลให้รัฐบาลต้องพิจารณาโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยว
กับชาวเขา ปรับกิจกรรมไม่ให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นการเลือกปฏิบัติ หรือให้สิทธิแก่ชาวเขา
มากเกินไป เพื่อป้องกันข้อขัดแย้งระหว่างชนกลุ่มน้อยกับชนกลุ่มใหญ่ คือกลุ่มชาวเขากับ
กลุ่มชาวไทยในภาคเหนือและในช่วงระยะเวลาที่จอมพลสฤษดิ์ครองอำนาจอยู่นั้นได้มีโครงการ
พัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ ในภาคอีสานเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและมากมาย ทำให้คนอีสานรู้สึกว่า
ไม่ได้ถูกทอดทิ้งและได้เป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย อมรา พงศาพิชญ์ ได้สรุปว่านโยบายที่
รัฐควรกระทำได้แก่

1. สร้างทัศนคติและค่านิยมของคนกลุ่มใหญ่ ให้มีลักษณะที่เห็นใจและเข้าใจชนกลุ่มน้อย
โดยการชั่งตอวัดและการเลือกปฏิบัติ

2. สร้างความสัมพันธ์ที่เข้ากันได้ ระหว่างชนกลุ่มน้อยกับชนกลุ่มใหญ่ โดยยอมรับ
วัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยบางกลุ่ม ควรใช้นโยบายพหุสังคมแทน
นโยบายผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม

3. กรณีชนกลุ่มน้อยบางกลุ่มซึ่งเดิมประสงค์เพียงจะอาศัยอยู่ในประเทศไทยชั่วคราว แต่
ภายหลังพิสูจน์ได้ชัดว่าประสงค์จะอยู่เป็นการถาวร รัฐต้องช่วยส่งเสริมให้ชนกลุ่มใหญ่ซึ่ง
เป็นคนไทยมีทัศนคติที่ดีต่อคนกลุ่มน้อยนี้เพื่อลดอคติและการเลือกปฏิบัติ

ทั้งนี้ นโยบายต้องอยู่บนพื้นฐานของการชั่งตอวัดหรือลดความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม โดย
การศึกษาปัญหาและความแตกต่างทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนอย่างลึกซึ้ง

สำหรับเรื่องราวเกี่ยวกับไทยยังทั้งโดยตรงและโดยอ้อมมีกล่าวถึงอยู่ในเอกสารต่าง ๆ
มีสาระสำคัญที่ควรนำเสนอ ดังนี้

ชัชวาลย์ วงษ์ประเสริฐ (2532 : 13) บรรยายการเชิงสาวย้อยต่ำสาต (ต่ำสาต หมายถึงการทอเสื่อ)ว่าชาวย้อยเป็นชนกลุ่มน้อยกลุ่มหนึ่งที่อาศัยกระจายอยู่ทั่วไปในภาคอีสาน เช่นในจังหวัดนครพนม อุดรธานี กาฬสินธุ์ มหาสารคาม มุกดาหารและสกลนคร ชาวย้อยในจังหวัดสกลนครเมื่อว่างจากอาชีพทำนาทำไร่แล้ว ก็ทอผ้าและต่ำสาตไว้ใช้ในครอบครัว

อรธก นันทจักร (2534 : 65) เขียนเรื่อง “ กลุ่มคนไต-ไทย : เอกลักษณะและการสืบค้น ” พรรณนาถึงสถานภาพการศึกษาค้นคว้า ปัญหาอุปสรรคและความรู้เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ไตหรือกลุ่มชนที่ใช้ภาษาในตระกูลภาษาไทย(Thai Speaking Ethnic Groups)ในปัจจุบัน อ้างข้อมูลจากแผนที่กลุ่มชนตระกูลภาษาไทยของศูนย์เอกสารและวิจัยวัฒนธรรมเอเชีย อาคเนย์ด้วยความร่วมมือกับศูนย์ศึกษามิติศาสตร์เซตרון กล่าวว่า แผนที่วัฒนธรรมของกลุ่มชนตระกูลภาษาไทยได้จำแนกได้เป็น 37 กลุ่ม และมีกลุ่ม “ญ้อ” อยู่ด้วยกลุ่มหนึ่ง

สมเด็จพระราชินีนาถราชานุภาพ (2505 : 288 - 291) ครั้นเมื่อทรงดำรงตำแหน่งเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ได้เสด็จไปตรวจมณฑลอุดรและมณฑลร้อยเอ็ดใน พ.ศ. 2499 ทรงเขียนเล่าเรื่องแม่น้ำโขงและคนต่างจำพวก ทรงกล่าวถึงไทยย้อยว่า

“ . . . พวกย้อย พบที่เมืองท่าอุเทน พูดภาษาไทย แต่สำเนียงแปร่งไปอีกอย่างหนึ่ง กามถึงถิ่นเดิม บอกได้ว่าเดิมอยู่ที่เมืองไชยบุรีใกล้ๆกับเมืองท่าอุเทนนั่นเอง หนีกองทัพกรุงเทพฯข้ามไปอยู่เมืองหลวงโปงเลงทางฝั่งซ้ายใกล้กับแดนญวนเสียคราวหนึ่งแล้วจึงพากันกลับมาอยู่ที่เมืองท่าอุเทนอีกเมื่อรัชกาลที่ 3 ในหนังสือเรื่องแหลมอินโดจีนของพระยาอนุমানราชชนว่า “เหยอะ” จะเป็นชื่อของคำว่า “ย้อย” ได้ดอกกระมัง . . . ” และได้ทรงกล่าวไว้ในจดหมายเหตุเสด็จตรวจราชการมณฑลนครราชสีมา มณฑลอุดรและมณฑลร้อยเอ็ด ว่า “ . . . ชาวเมืองท่าอุเทนนี้นับว่าเป็นคนชาติย้อยโดยมาก แต่แต่งตัวอย่างชาวเมือง ภาษาพูดก็เหมือนกัน แต่เป็นสำเนียงเพี้ยนกันบ้าง พระศรีวรราชเล่าว่าพวกย้อยนี้เดิมอยู่เมืองไชยบุรี เมื่อครั้งขึ้นเมืองเวียงจันทน์ ครั้นเสียเมือง พวกย้อยก็หนีไปตั้งอยู่เมืองหลวงโปงเลง ทางเมืองคำเกิด คำม่วน เมื่อเจ้าพระยาบดินทรเดชาไปตั้งอยู่ที่เมืองยโสธร ได้แต่งคนไปเกลี้ยกล่อมพวกย้อยลงมาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เมืองท่าอุเทน ได้ความดังนี้ . . . ” (มูลนิธิสมเด็จพระราชินีนาถราชานุภาพและหม่อมเจ้าจงจิตรถนอม ดิสกุล พระธิดา 2538 : 101)

พระยาบริหารเทพธานี (2496 : 160 - 200) กล่าวถึงชาวไทยย้อยไว้ในพงศาวดารชาติไทย เล่ม 1 ว่า

“ . . . ย้อ หรือ ย้อย อยู่ที่เมืองท่าอุเทนและเมืองไชยบุรี ส่วนใหญ่อยู่ที่เมืองมหาชัยกองแก้ว ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง เหยอะอยู่ในดงเกี่ยวจะเป็นพวกเดียวกับย้อย . . . ”

เดิม วิภาคย์พจนกิจ (2513 : 257) เขียนประวัติศาสตร์อีสาน กล่าวถึงชาวไทยย้อยว่า อพยพมาจากเมืองคำเกิดประเทศลาว มีสำเนียงพูดและการแต่งกายแตกต่างจากชาวผู้ไท ทำอาชีพทำนา ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์มีหลายแห่ง เช่น ที่บ้านนายอง อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี บ้านกุดแดงและบ้านหนามแท่ง อำเภอพรรณาภิคม จังหวัดสกลนคร บ้านจำปา บ้านบุงเบา บ้านดอกนอและบ้านนาสีนวล อำเภอวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร บ้านสา บ้านสิม บ้านหนองแวง ตำบลอีต้อย อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ บ้านหนองไม้ตาย ตำบลโคกเครือ อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ บ้านท่า-

ขอนยาง ตำบลท่าขอนยาง อำเภอทับทิมวัชย์ จังหวัดมหาสารคาม เป็นต้น ไซติ สุวดีก็ (2519 : 43) ว่า ในจังหวัดบุรีรัมย์ก็มีชาวไทยอาศัยอยู่เช่นกัน โดยเจ้าพระยาบดินทรเดชาและพระยานครราชสีมาได้ไปกวาดต้อนครอบครัวชาวลาวและชาวย้อมมาจากเวียงจันทน์ เมื่อ พ.ศ. 2376 สำหรับชาวย้อมนั้นพระยานครราชสีมาจัดให้ไปตั้งหลักแหล่งอยู่ในจังหวัดบุรีรัมย์

สุรัตน์ วรรณรัตน์ (2535 : บทคัดย่อ, ไม่มีเลขหน้า) ได้วิจัยเรื่อง “ กะเลิงบ้านกุดแฮด ” (อำเภอกุดบาก จังหวัดสกลนคร) กล่าวพาดพิงถึงชาวไทยว่า ชาวไทยยอมรับชาวกะเลิงในด้านความสามัคคีและช่วยเหลือเกื้อกูลกันเป็นอย่างดีเมื่อมีเหตุร้ายภายในกลุ่มและมีทัศนคติที่ดีต่อชาวกะเลิงในเรื่องการคืนเงินค่าสินสอดให้แก่ฝ่ายเซยเมื่อเห็นว่าสามารถสร้างครอบครัวให้มีความมั่นคงได้แล้ว และในปีเดียวกันนั้นสุรัตน์ วรรณรัตน์ ได้ศึกษาวิจัยวิถีชีวิต “ กะเลิงบ้านบัว ” (อำเภอและจังหวัดเดียวกับกะเลิงบ้านกุดแฮด) กล่าวพาดพิงถึงชาวไทยว่า ชาวกะเลิงบ้านบัวได้เลือกชาวไทยขึ้นเป็นผู้นำหมู่บ้านหวังให้ช่วยแก้ปัญหาการบุกรุกพื้นที่สาธารณะของชาวบ้านบัว (บทคัดย่อ, ไม่มีเลขหน้า)

บุญองค์ เกศเทศ (2536 : 114) เขียนเรื่องวัฒนธรรมเผ่าพันธุ์มนุษย์ กล่าวถึงชาวไทยว่า กลุ่มย้อ ย่อ โย้ หรือหรือญ้อ เดิมอยู่ที่โพนและมีเชื้อชาติติดต่อกันมาจากชาติใด ไม่ปรากฏ แต่เมื่อขุนบรมชาวเมืองเวียงจันทน์ได้แยกตัวออกเป็นก๊กขึ้นที่เมืองคำเกิด มีกลุ่มญ้ออาศัยอยู่ ต่อมาเมืองเวียงจันทน์เสียแก่กรุงเทพฯ พระคำก่อนเจ้าเมืองคำเกิดก็เลยสวามิภักดิ์ต่อกรุงเทพฯ เมื่อราวปี พ.ศ. 2382 ต่อมาห้อมพยพราหมณ์จากเมืองคำเกิดมาตั้งที่บ้านท่าขอนยาง ถึงปี พ.ศ. 2387 โปรดเกล้าฯให้ตั้งเป็นเมืองท่าขอนยางและพระราชทานพระคำก่อนเป็นพระสุวรรณภักดี ปกครองเมืองท่าขอนยาง ขึ้นกับเมืองกาฬสินธุ์ (ปัจจุบันเป็นตำบลในอำเภอทับทิมวัชย์ จังหวัดมหาสารคาม) ต่อมาในปี พ.ศ. 2427 พระสุวรรณภักดี(ผู้บุตร) พาไพร่พลชาวย้อ ประมาณ 300 คน อพยพไปทำราชการขึ้นกับเมืองท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

บทความเรื่อง “สภาพการค้นคว้าวิจัยวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์สองฝั่งโขง” โดยไพฑูรย์ มิกุล (2537 : 149 - 150) บรรยายว่า กลุ่มชาติพันธุ์ย้อหรือไทยย้อ เดิมอยู่แถบเมืองหงสา ต่อมาได้กระจายอยู่ในเขตเมืองคำเกิด คำม่วง และเมืองมหาชัยก่องแก้ว ทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ต่อมาได้เคลื่อนย้ายมาอยู่ทางฝั่งขวาในช่วงเวลาเดียวกับกลุ่มผู้ไทและชนกลุ่มน้อยอื่นๆ ชาวย้อกลุ่มหนึ่งตั้งอยู่ที่เมืองท่าอุเทน เมื่อ พ.ศ. 2373 ส่วนชาวย้อมเมืองคำเกิด คำม่วงตั้งอยู่ที่เมืองแซงบาดาล เขตจังหวัดกาฬสินธุ์ และกลุ่มชาวย้อมเมืองคำเกิดแยกไปตั้งเมืองท่าขอนยางเมื่อพ.ศ. 2388

ในส่วนที่เป็นงานวิจัยเกี่ยวกับไทยย้อ ได้มีผู้ทำวิจัยในบางกรณีไว้บ้างแล้ว เช่น

ทัศนีย์ บัวระภา (2538 : 1 - 2) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ ฝ่าไทยย้อ : ศึกษากรณีชาวไทยย้อบ้านแซงบาดาล ตำบลแซงบาดาล อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ” กล่าวถึงที่มาและบางส่วนของวัฒนธรรมไทยย้อว่า

“... ชาวไทญ้อ เป็นกลุ่มชนที่มีภาษาและวัฒนธรรมคล้ายกลุ่มไท-ลาว และถือว่าเป็นกลุ่มตระกูลไท-ลาวกลุ่มหนึ่งที่อพยพมาจากเมืองคำม่วน คำเกิด สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว บนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ในสมัยรัชกาลที่ 3 ใน พ.ศ. 2383 อุปฮาดคำแดง เมืองคำม่วนอพยพมาพร้อมพระคำก้อนเจ้าเมืองคำเกิด มาตั้งบ้านเมืองที่บ้านบึงกระดาน ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระศรีสุวรรณเจ้าเมือง ยกบ้านบึงกระดานเป็นบ้านแขง-บาดาล (ปัจจุบันคือบ้านแขงบาดาล ตำบลแขงบาดาล อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์) มีชนบทรรมนิยมประเพณีคล้ายกลุ่มไท-ลาว ดังจะเห็นได้ชัดในเรื่องของผ้า ไม่ว่าจะเป็นคติความเชื่อ กรรมวิธีการผลิต ลักษณะลวดลาย ซึ่งมีลักษณะร่วมในลวดลายผ้าของกลุ่มไท-ลาวอย่างมาก...”

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2538 : 1 - 19) ทำวิจัยเรื่อง “ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในชุมชนชาติพันธุ์ญ้อ ” โดยใช้กลุ่มชาติพันธุ์ไทย้อชุมชนบ้านโพน ตำบลโพนตาล อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม เป็นกลุ่มตัวอย่าง พบว่าชาวไทย้อซึ่งมีอาชีพหลักทางการเกษตรมีการใช้เทคโนโลยีทางการเกษตร ยาปราบศัตรูพืช สารเคมี และพันธุ์พืชใหม่ๆ เพิ่มขึ้น มีการปลูกพืชหมุนเวียนมากขึ้น มีอาชีพเสริมอื่นๆ เพิ่มขึ้น ลงทุนมากขึ้น เลิกกิจการกองทุนหมู่บ้าน หันมาประกอบร้านค้าย่อยเป็นธุรกิจภายในครอบครัวหลายร้าน แต่ฐานะทางการเงินของชาวไทย้อในปัจจุบันพบว่ามียอดหนี้สินกันมากกว่าในอดีต เนื่องจากการกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงินมาลงทุนประกอบอาชีพและกิจการอื่นๆ ชาวไทย้อกำลังเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยด้านวัตถุ เห็นได้จากการปรับปรุงบ้านเรือนที่อยู่อาศัย บริเวณบ้าน รั้วบ้าน และพัฒนาสิ่งสาธารณูปโภคภายในหมู่บ้านหลายประการ มีไฟฟ้า ประปาและถนนคอนกรีตเป็นต้น ส่งผลให้ชาวไทย้อมีชีวิตระดับหนึ่ง นอกจากนี้ชาวไทยอยังรู้จักและเข้าใจการวางแผนครอบครัว มองเห็นคุณค่าของการศึกษา นิยมส่งบุตรหลานเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้นและมีการพัฒนาในเรื่องสุขอนามัยกันเป็นส่วนใหญ่ แต่ถึงจะมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมดังกล่าวก็ตาม ชาวไทยอก็ยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มไว้เสมอ โดยได้ผ่อนปรนไปตามสถานการณ์และภาวะแวดล้อมตามควร ชาวไทยอมีความภาคภูมิใจในชาติพันธุ์ของกลุ่มตนเป็นอย่างมาก

ทวี กาวโร (2540 : 86 - 88) ได้ศึกษาวิจัยวิถีชีวิตชนกลุ่มน้อยในภาคอีสาน ได้แก่ **ไทดำบ้านนาป่าหนาด** ตำบลเขาแก้ว อำเภอเขียงคาน จังหวัดเลย **ผู้ไทบ้านหนองช้างและบ้านหนองแก่นทราย** ตำบลหนองช้าง กิ่งอำเภอสามชัย จังหวัดกาฬสินธุ์ และ **ไทย้อบ้านท่าซอนยาง** อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ในส่วนที่เกี่ยวกับไทย้อบ้านท่าซอนยางนั้นพบว่าชุมชนบ้านท่าซอนยางเป็นชุมชนขนาดใหญ่ ใน พ.ศ. 2540 มีจำนวนครัวเรือน 547 ครัวเรือน มีประชากรรวม 2,498 คน มีประวัติว่าเดิมอยู่ที่เมืองคำเกิด ชายแดนประเทศลาวติดกับเขตแดนประเทศเวียดนาม เคลื่อนย้ายมาอยู่ ณ เมืองไชยบุรี ประเทศลาว ฝั่งตรงข้ามกับจังหวัดนครพนมของประเทศไทย แล้วข้ามมาอยู่เมืองท่าอุเทน (อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม) ต่อมาทางการจัดให้ไปอยู่ร่วมกับชาวไทย้อซึ่งมาจากเมืองคำม่วน ประเทศลาว ที่บ้านแขงกระดาน (บ้านแขงบาดาล อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์) กระทั่งถึง พ.ศ. 2381 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายชาวไทย้อกลุ่มนี้มาอยู่ที่บ้านท่าซอนยาง เพื่อแก้ปัญหาดูแลความแออัด

และที่ทำกินไม่พอเพียง และในปี พ.ศ.2388 ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณให้ยกบ้านท่าขอนยาง ขึ้นเป็นเมืองท่าขอนยาง ทรงแต่งตั้งพระดำดวงหรือดำกอนหัวหน้าชาวไทยยอกกลุ่มนี้ เป็น พระสุวรรณภักดีเป็นเจ้าครองเมืองท่าขอนยาง เมืองท่าขอนยางเปลี่ยนสภาพมาเป็นตำบล เมื่อ พ.ศ. 2499 บ้านเรือนที่อยู่อาศัยของชาวไทยยอ เดิมเป็นบ้านไม้ ใต้ถุนสูง หลังคาจั่ว มุงหญ้าคา ได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบมาโดยลำดับตามยุคสมัยและพัฒนาการการก่อสร้าง แต่ที่นิยมสร้างให้มีใต้ถุนสูง ก็ยังมีอยู่มาก เครื่องนุ่งห่มของชาวไทยยอมีแบบฉบับดั้งเดิมของตนเอง ครึ่งเมื่อเป็นเมืองท่าขอนยางอยู่นั้นมีการปลูกฝ้ายไว้ใช้ทอผ้ากันทุกครัวเรือน ปลูกหม่อน เลี้ยงไหม เพื่อทอผ้าไหม มีบ้างไม่มาก ผู้ชายนุ่งกางเกงหูดซาสั้น หรือไม่ก็นุ่งโสร่งลายตาหมากรุก สวมเสื้อแบบเสื้อกุยเฮงของจีน ทำจากผ้าฝ้าย ย้อมสีดำหรือสีคราม นิยมใช้ผ้าขาวม้าพาดไหล่หรือคาดเอว ผู้หญิงไว้ผมยาว กายยังโสดจะปล่อยยาวไม่เกล้ามวยก็ได้ แต่ถ้า แต่งงานแล้วเกล้ามวยทุกคน มวยผมจะอยู่ตำแหน่งใดของศีรษะก็ได้ เสื้อผู้หญิงเป็นแบบ ดอจีน ผ่าอกตลอด ติดกระดุม 5 เม็ด มีกระเป่าที่ชายเสื้อด้านหน้าข้างละ 1 ใบ แขนเสื้อ รัศรูปยาวจรดข้อศอก สีเสื้อมักเป็นสีดำหรือน้ำเงินเข้ม นุ่งขึ้นต่อหัวต่อตีน มีหลายชนิดทั้ง ขึ้นฝ้ายและขึ้นไหม ประดับเครื่องเงินรูปพรรณหลายชนิด เช่นกะจอน ก่องแขน และแหวน เป็นต้น ไม่นิยมสร้อยคอ ปัจจุบันการแต่งกายแบบนี้แต่งกันเฉพาะในโอกาสพิเศษเท่านั้น เช่น ในงานพิธี งานเทศกาล งานประเพณี เป็นต้น ปกติจะแต่งกายธรรมดาๆแบบคนไทยทั่วไป ชาวไทยยอรับประทานข้าวเหนียวเป็นอาหารหลักวันละ 3 เวลา คือเช้า เที่ยง เย็น กับข้าวส่วนใหญ่เหมือนกับข้าวพื้นบ้านอีสาน มีรสเผ็ดจัด และยังมีรับประทานแบบสุกๆ ดิบๆกันอยู่มาก แต่ส่วนใหญ่ก็มีสุขภาพแข็งแรงดี มีคนสุขภาพอ่อนแอประมาณร้อยละ 9 และที่เจ็บป่วยมีเพียงร้อยละ 1 เท่านั้น คนเจ็บป่วยสมัยนี้รักษาพยาบาลในแผนปัจจุบันทั้งสิ้น มีสถานอนามัยอยู่ในหมู่บ้านและหากมีอาการสาหัสเกินที่สถานอนามัยจะรับได้ก็สามารถไป รับการรักษาพยาบาลที่โรงพยาบาลที่ตัวอำเภอหรือจังหวัดได้โดยสะดวกและรวดเร็ว วิถีชีวิต ของชาวไทยยอในชุมชนบ้านท่าขอนยางมีลักษณะผสมผสานระหว่างชุมชนเมืองกับชุมชนชนบท มีอาชีพหลักทางการเกษตรแต่มีค่านิยมแบบสังคมเมือง ชนบประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆยังคงปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง แต่มีการประยุกต์ปรับเปลี่ยนเข้ากับยุค สมัยอย่างกลมกลืน การไหว้ผีตาแฮก การเลี้ยงผีปู่ตา ประเพณีบุญข้าวจี่ บุญข้าวประดับ ดินและบุญข้าวสาก ประเพณีการไหลเรือไฟ รวมทั้งกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ได้รับการ ปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นอย่างดี ชาวไทยยอบ้านท่าขอนยางใฝ่ใจต่อการศึกษามาตั้งแต่อดีต มีสถานศึกษาระดับต่างๆมากมายอยู่ใกล้เคียง ชาวไทยยอที่รู้หนังสือทุกคน และที่มีการ ศึกษาถึงระดับอุดมศึกษาก็มีอยู่ประมาณร้อยละ 5 ของประชากรรวม รับรู้ข่าวสารบ้านเมือง และความเคลื่อนไหวของสังคมอย่างกว้างขวาง การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแบบสังคม สมัยใหม่มีอยู่ค่อนข้างมาก

สาระสำคัญของเอกสารและงานวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยได้นำมาใช้ประกอบการศึกษา วิจัยในครั้งนี้ ทั้งในด้านการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามและการพรรณนาความรายงานผล การวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ ได้ดำเนินการตามขั้นตอนและวิธีการ ดังต่อไปนี้

1. การเลือกกลุ่มเป้าหมาย เลือกตามเกณฑ์ที่กำหนดดังนี้ คือ
 - 1.1 มีขนาดของชุมชนตั้งแต่ 10 ครัวเรือนขึ้นไป
 - 1.2 มีประชากรไม่น้อยกว่า 50 คน
 - 1.3 มีเอกลักษณ์ในด้านวัฒนธรรมไทยอยู่ปรากฏอยู่
 - 1.4 มีประวัติความเป็นมาสามารถสืบค้นได้จากเอกสารหรือบุคคล
 - 1.5 ประชากรของกลุ่มมีทัศนคติไม่เป็นอุปสรรคต่อการวิจัย

ทั้งนี้ ดำเนินการโดยสอบถามข้อมูลจากสำนักงานพัฒนาชุมชน และที่ทำการปกครอง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม เป็นเบื้องต้น จากนั้นก็สอบถามองค์การบริหารส่วนตำบลเพิ่มเติม และสุดท้ายลงพื้นที่ตามที่ได้ข้อมูลจากอำเภอและองค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อสอบถามความเป็นไทยจากผู้อยู่อาศัยในชุมชน

2. กลุ่มเป้าหมายที่เลือกได้ คือชุมชนชาวไทยอีสานต่าง ๆ จำนวน 7 บ้าน หรือ 7 ชุมชน กระจายอยู่ใน 12 หมู่บ้าน 4 ตำบล ดังรายละเอียดในตาราง 1

3. การเก็บข้อมูล

3.1 ศึกษาต้นคว้าและเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร วรรณคดี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.2 เก็บข้อมูลภาคสนาม โดยผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยเข้าร่วมอยู่อาศัยในชุมชนไทยอีสานทำขอมยาง บ้านหนองซอน บ้านน้ำใสและบ้านดอนกันตง เป็นเวลาแห่งละ 3 เดือน พร้อม ๆ กัน และทำการเก็บข้อมูลโดยการสังเกต สอบถาม สัมภาษณ์ และเรียนรู้ ทั้งจากสถานการณ์จริงและการสนทนากับชาวบ้าน รวมทั้งการเข้าร่วมกิจกรรมของครอบครัวและชุมชน ผู้อยู่อาศัยในบ้านทำขอมยางเก็บข้อมูลบ้านทำขอมยางและบ้านวังหว้า เนื่องจากอยู่ใกล้ติดกัน ผู้อยู่อาศัยบ้านหนองซอนเก็บข้อมูลจากบ้านหนองซอน บ้านส้มปล่อย และบ้านโนนเนื่องจากชุมชนทั้งสามอยู่ติดติดกัน นอกนั้นเก็บข้อมูลเฉพาะหมู่บ้านที่ประจำอยู่ ผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยได้พบปะอภิปรายข้อมูลกันทุกสัปดาห์

นอกจากวิธีการตามข้อ 3.2 แล้ว ผู้วิจัยได้ไปเยี่ยมเยือนหมู่บ้านเป้าหมายดังกล่าวเป็นประจำ เพื่อให้มีโอกาสได้รับข้อมูลต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น

4. เครื่องมือเก็บข้อมูล

4.1 กล้องถ่ายรูปใช้ถ่ายรูปเก็บภาพเหตุการณ์วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน ทั้งในช่วงที่อยู่อาศัยในชุมชนและนอกช่วงเวลานั้น

4.2 แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง 2 ชุด ชุดที่ 1 ใช้สัมภาษณ์ผู้นำชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พระสงฆ์ ช่างราชการ ครู หรือประธานกลุ่มอาชีพต่าง ๆ เพื่อเก็บข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้าน ได้แก่ ขนาดพื้นที่ การประกอบอาชีพ ศาสนา การศึกษา กวาระเศรษฐกิจ การเคลื่อนย้ายแรงงาน ความประพฤติกของคนในชุมชน การสาธารณสุขโรค สุขพลานามัย

แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 2 ใช้เก็บข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิตของกลุ่มชนชาวไทยอินทมูบ้านนั้น โดยการสัมภาษณ์ผู้รู้ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุภายในชุมชน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้ได้ภาพรวมของความเป็นไทยกับทฤษฎี จึงวิเคราะห์ข้อมูลจากทุกกลุ่มชุมชนรวมกัน แต่ข้อมูลบางกรณีซึ่งมีอยู่เฉพาะที่เฉพาะกลุ่มซึ่งบ่งบอกความเป็นไทยของกลุ่ม ได้กล่าวถึงกรณีนั้น ๆ โดยตรง

6. การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลและรายงานผลการวิจัย ประกอบด้วยวิธีต่อไปนี้

- 6.1 วิธีพรรณนา [Description]
- 6.2 วิธีอธิบาย [Explanation]
- 6.3 วิธีตีความ [Interpretation]
- 6.4 วิธีพิจารณาเปรียบเทียบ [Comparision]

บทที่ 4

ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มที่ศึกษา

กลุ่มชาวไทยอินทมูบ้านหรือชุมชนที่ศึกษาวิจัยทั้ง 7 กลุ่ม มีข้อมูลของแต่ละกลุ่มดังนี้

บ้านท่าขอนยาง

ที่ตั้ง

บ้านท่าขอนยางตั้งอยู่ หมู่ที่ 1 หมู่ที่ 2 หมู่ที่ 3 หมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 11 ตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ทั้ง 5 หมู่บ้านอยู่ชิดติดต่อกันเป็นชุมชนเดียวกัน จากตัวจังหวัดมหาสารคามเดินทางไปบ้านท่าขอนยางได้โดยใช้ถนนทางหลวงแผ่นดินสาย 213 (ถนนกนิยานนท์) ซึ่งเป็นถนนเชื่อมจังหวัดมหาสารคามกับจังหวัดกาฬสินธุ์ บ้านท่าขอนยางอยู่ซ้ายมือ ริมแม่น้ำชี บริเวณเชิงสะพานข้ามแม่น้ำชี ระยะทางห่างจากตัวจังหวัด 5 กิโลเมตร และห่างจากตัวอำเภอกันทรวิชัย 10 กิโลเมตร มีถนนคอนกรีตแยกจากถนนกนิยานนท์เข้าสู่บ้านท่าขอนยางเป็นระยะทาง 0.8 กิโลเมตร

พื้นที่

บ้านท่าขอนยางมีพื้นที่รวมทั้ง 5 หมู่บ้าน ประมาณ 6,787 ไร่ เป็นพื้นที่ใช้เพื่อประกอบอาชีพทางการเกษตรประมาณ 6,025 ไร่ นอกนั้นเป็นพื้นที่อยู่อาศัย วัด สถานีอนามัยและที่สาธารณะ

จำนวนครัวเรือนและประชากร

ในปี พ.ศ. 2542 บ้านท่าขอนยางมีจำนวนครัวเรือนและประชากร ดังนี้

ตาราง 2 จำนวนครัวเรือนและประชากรบ้านท่าขอนยาง (พ.ศ. 2542)

หมู่ที่	จำนวนครัวเรือน	จำนวนประชากรชาย	จำนวนประชากรหญิง	รวมประชากร
1	129	342	382	724
2	63	143	165	308
3	149	329	340	669
4	168	357	398	755
11	59	122	138	260
รวม 5 หมู่บ้าน	568	1,293	1,423	2,716

ที่มา : สำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม
(กุมภาพันธ์ 2542)

ลักษณะทางสังคม บ้านท่าขอนยางเป็นชุมชนที่กำเนิดขึ้นโดยการก่อตั้ง โดยชาวอพยพชาวไทยกลุ่มเมืองคำเกิด แยกจากชาวไทยกลุ่มเมืองคำม่วน จากบ้านแขงบาดาล มาตั้งบ้านเมืองขึ้นที่นี่ จึงมีสภาพเป็นชุมชนเมืองมาตั้งแต่เริ่มแรก แม้ว่าชุมชนและสังคมเมืองในสมัยนั้นแตกต่างจากสังคมเมืองในปัจจุบันก็ตาม แต่ในความเป็นเมืองมีระบบการปกครอง มีเจ้ามีนายเป็นระดับ ๆ มีแบบแผนปฏิบัติตามกฎระเบียบของบ้านเมือง สังคมบ้านท่าขอนยางจึงเป็นสังคมที่รู้จักเคารพกฎเกณฑ์สิทธิและอำนาจหน้าที่ซึ่งกันและกัน ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือผู้นำ รวมไปถึงภิกษุสงฆ์ ผู้อาวุโส ตลอดจนผู้มีความรู้ความสามารถและมีบทบาททางสังคมของชุมชนควบคู่ไปกับการเคารพนับถือกันในระบบเครือญาติ อยู่ร่วมกันในลักษณะก้อยที่ก้อยอาศัยกันและกันด้วยความสมัครสมานสามัคคีกันติดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ชาวบ้านส่วนใหญ่มีที่ทำสวนเสียม สุขุม สุขภาพ อ่อนโยนและมีอัธยาศัยไมตรีต่อบุคคลทั่วไป ชาวไทยที่นี้ฝึกฝนการบุญกุศล ไกลชิดกับพระพุทธศาสนา ให้ความสำคัญต่อกิจกรรมทางศาสนาเป็นอย่างมาก

การประกอบอาชีพ

ชาวไทยบ้านท่าขอนยางประกอบอาชีพหลักทางการเกษตร คือทำนาข้าว ประมาณร้อยละ 80 ทั้งหมดเป็นการปลูกข้าวเหนียว เนื่องจากบริเวณข้าวเหนียวเป็นอาหารประจำวัน สำหรับชาวชาวนั้นปลูกกันเป็นส่วนน้อยเพื่อไว้ใช้ทำข้าวปุ้น(ขนมจีน)ในเทศกาลงานบุญงานเลี้ยงต่าง ๆ หากมีเหลือก็ขายหรือแบ่งปันให้แก่ผู้ที่รักใคร่นับถือกัน อาชีพรับราชการมีประมาณร้อยละ 10 อาชีพรับจ้างมีประมาณร้อยละ 6 รับจ้างทั่วไปทั้งในชุมชนนอกชุมชนและต่างจังหวัด ส่วนใหญ่เป็นคนในวัยหนุ่มสาว อาชีพค้าขาย ทั้ง 5 หมู่บ้านมีร้านค้าอยู่ 10 ร้าน ขายสินค้าประเภทของกินของใช้ประจำวัน ใช้เงินลงทุนหมุนเวียนร้านละประมาณ 30,000 บาท หมุนเวียนไปเรื่อย ๆ มีอาชีพบริการเสริมสวยสตรีและตัดผมชายประเภทละ 2 ร้าน ในปี พ.ศ. 2542 มหาวิทยาลัยมหาสารคามได้เปิดทำการขึ้นที่วิทยาเขตชามเรียงอีกแห่งหนึ่ง ซึ่งอยู่ใกล้กับชุมชนบ้านท่าขอนยาง ทำให้เกิดอาชีพร้านค้าอาหารและให้เข้าห้องพักสำหรับนิสิตนักศึกษาตามขึ้นมาด้วย ยังไม่ทราบจำนวนที่แน่นอน ในระยะเริ่มต้นนี้มีประมาณ 20 ราย และยังมีผู้เตรียมการรวมทั้งที่รอดูสถานการณ์อยู่หลายราย ส่วนอาชีพเสริมอื่น ๆ มีหลายประเภทได้แก่ ทำไร่ข้าวโพดและมันสำปะหลังประมาณร้อยละ 2 ทำสวนมะม่วงประมาณร้อยละ 3 สวนไม้ดอกไม้ประดับประมาณร้อยละ 3 เลี้ยงสัตว์ มีเลี้ยงหมูประมาณร้อยละ 3 เลี้ยงวัวประมาณร้อยละ 5 เลี้ยงควายประมาณร้อยละ 6 เลี้ยงไก่ประมาณร้อยละ 30 เลี้ยงเป็ดประมาณร้อยละ 4 เลี้ยงกุ้งประมาณร้อยละ 1 เลี้ยงปลาประมาณร้อยละ 1

ภาวะเศรษฐกิจ

ชาวบ้านส่วนใหญ่มีฐานะพออยู่พอกิน ครอบครัวที่มีฐานะค่อนข้างดีมีรายได้ปีละ 100,000 บาทขึ้นไป มี 20 ครอบครัวหรือประมาณร้อยละ 3.5 และที่ฐานะยากจนมีรายได้ต่ำกว่า 6,000 บาท/ปี มี 147 ครอบครัวหรือประมาณร้อยละ 25 กลุ่มรายได้เฉลี่ยต่อปีอยู่ระหว่าง 20,000 - 50,000 เป็นกลุ่มใหญ่ที่สุดมีประมาณร้อยละ 60 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ จังหวัดมหาสารคาม : 2541) มีครอบครัวที่เป็นหนี้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรประมาณ 340 ครอบครัว หรือประมาณร้อยละ 60 ของชุมชน วงเงินหนี้สินของแต่ละครอบครัวอยู่ในระหว่าง 2,000 - 63,000 บาท ที่วงเงินกู้สูงตั้งแต่ 100,000 บาทขึ้นไปมีอยู่เพียง 5 ราย และประมาณร้อยละ 4 ของครอบครัวทั้งหมดเป็นหนี้สถาบันการเงินอื่นในวงเงินรายละหลาย ๆ แสนบาท ซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้าราชการกู้จากสหกรณ์ออมทรัพย์หรือกองทุนสวัสดิการของส่วนราชการที่สังกัด วัตถุประสงค์ในการกู้ส่วนใหญ่

ผู้มาซื้อรถยนต์หรือไม่ก็ใช้จ่ายในการปลูกสร้างหรือปรับปรุงอาคารบ้านเรือน ส่วนหนี้สินนอกระบบมีบ้างในวงเงินน้อยๆ จากการที่ประเทศประสบปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจในช่วง พ.ศ. 2539 - พ.ศ. 2542 มีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของชาวไทยที่นี้เช่นกัน เนื่องมาจากค่าของเงินตกต่ำและราคาสินค้าอุปโภคบริโภคสูงขึ้น ทำให้ค่าครองชีพสูงขึ้น แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ซึ่งประกอบอาชีพเกษตรกรรมใช้ชีวิตพึ่งพาตนเองจากทรัพยากรในดินสืบนาน้ำและใช้ชีวิตอย่างสมถะ ไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟูมเฟือย และไม่ดำรงชีพแบบวัตถุนิยมเกินไป ก็พอจะแก้ปัญหาความเดือดร้อนดังกล่าวได้ระดับหนึ่ง

ศาสนา

ชาวไทยบ้านท่าขอนยางนับถือศาสนาพุทธทั้งหมด ภายในชุมชนมีวัดอยู่ 3 วัด ได้แก่ วัดมหาผล ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 1 ด้านทิศเหนือของชุมชน ชาวบ้านมักเรียกว่าวัดเหนือ วัดสว่างวาริ ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 3 ติดกับแม่น้ำชี ชาวบ้านมักเรียกว่าวัดท่า และวัดเจริญผล ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 4 ด้านทิศใต้ของชุมชน ชาวบ้านมักเรียกว่าวัดใต้ การที่มีวัดถึง 3 วัดอยู่ในชุมชนเช่นนี้ บ่งชี้ให้เห็นว่า ชาวไทยบ้านท่าขอนยางมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง การที่ชาวบ้านทั้ง 5 หมู่บ้านจำนวนเป็นพัน ๆ คนจะไปแออัดกันทำกิจกรรมทางศาสนาในวัดเดียวกันบ่อย ๆ ย่อมไม่สะดวกและอาจเป็นเหตุให้เบียดเบียนห่างเหินจากวัดไปก็ได้ การที่มีวัดถึง 3 วัดช่วยให้ผู้มีจิตกุศลทำบุญทำทานกอบปรักกกุศลต่างๆ ได้โดยสะดวกและส่งเสริมให้ชาวบ้านได้ประพฤติดีประพฤติดชอบ และชาวบ้านก็ได้ช่วยเหลือค้ำจุนให้วัดทั้งสามมีความเจริญมั่นคงเป็นอย่างดีทุกวัด

การศึกษา

บ้านท่าขอนยาง มีโรงเรียน 2 โรงเรียน คือโรงเรียนบ้านท่าขอนยาง ตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม 2456 (หลังจากตั้งเมืองท่าขอนยางมาแล้วเป็นเวลา 68 ปี) ใช้สถานที่ชั่วคราวในวัดเจริญผลภายในชุมชนนั่นเอง สอนตามหลักสูตรสมัยนั้นซึ่งมีเพียงอ่านเขียนและเลขคณิตขั้นสูงสุดคือชั้นประถมปีที่ 3 ในปีต่อมา (พ.ศ. 2457) ได้ย้ายออกไปตั้งอยู่เป็นเอกเทศ ณ ที่ริมถนนกินานนท์ ฝั่งตรงข้ามกับชุมชน ตลอดมาจนถึงปัจจุบัน ปัจจุบันสอนตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงระดับประถมศึกษาตอนปลายและอีกโรงเรียนหนึ่งคือโรงเรียนท่าขอนยางพิทยาคม ตั้งขึ้นเมื่อ วันที่ 15 พฤษภาคม 2535 อยู่ที่บ้านหนองไผ่ ห่างจากชุมชนบ้านท่าขอนยางไปประมาณ 2 กม. สอนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลายและมีโรงเรียนในตำบลใกล้เคียงที่ไปมาสะดวกอีกเป็นจำนวนมาก ประกอบกับชาวไทยที่นี้เข้าใจในคุณค่าของการศึกษามาตั้งแต่อดีตแล้ว จึงเป็นชุมชนที่รู้หนังสือทุกคน ชั้นต่ำก็จบภาคบังคับ มีผู้จบระดับมัธยมศึกษาประมาณร้อยละ 30 และมีผู้จบระดับอุดมศึกษาประมาณร้อยละ 3 และมีแนวโน้มว่าจะเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ

สิ่งสาธารณูปโภค

มีถนนคอนกรีตขนาด 2 ช่องทางจราจรผ่านตลอดทั้ง 5 หมู่บ้าน และมีถนนซอยแยกไปตามกลุ่มบ้านเรือนต่างๆ อย่างทั่วถึง ส่วนใหญ่เป็นถนนคอนกรีต มีถนนดินลูกรังเป็นบางส่วน มีไฟฟ้าและใช้ไฟฟ้าทุกครัวเรือน มีประปาหมู่บ้านสูบน้ำด้วยกระแสไฟฟ้าจากแม่น้ำชี ส่งตามท่อไปยังครัวเรือนผู้ใช้ น้ำ คุณภาพน้ำไม่ดีนัก ผู้ใช้น้ำต้องปรับปรุงคุณภาพน้ำเอาเอง มีครอบครัวที่ใช้น้ำประปามีประมาณร้อยละ 98 ส่วนที่เหลือร้อยละ 2 ใช้น้ำบ่อและตักเอาจากแม่น้ำชีโดยตรง มีแหล่งน้ำธรรมชาติเป็นบึงเป็นหนองเล็กๆ อยู่ทั่วไป ภายในชุมชนมีโทรศัพท์สาธารณะ 2 ตู้ ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 11 หมู่ละ 1 ตู้ โทรศัพท์บ้านมีอยู่ประมาณ 80 เครื่อง โทรศัพท์มือถือประมาณ 10 เครื่อง

การสาธารณสุข

การสาธารณสุขมูลฐานของชุมชนบ้านท่าขอนยางค่อนข้างดี ภูมิทัศน์โดยรวมเป็นที่เจริญตาพอสมควร ในทางด้านกายภาพ เห็นได้ว่าถนนหนทางสะอาด ไม่มีสิ่งปฏิกูลมูลฝอยในที่สาธารณะ เนื่องจากเจ้าของบ้านเรือนทำความสะอาดสถานที่ของตนและบริเวณใกล้เคียง มีอยู่เพียงเล็กน้อยที่สร้างมลภาวะแก่ชุมชนคือการนำวัวควายมาพักผ่อนใต้กุนเรือน และการทำโรงสีข้าวซึ่งเลี้ยงหมูไปด้วย มูลวัวควายและหมูส่งกลิ่นและเพาะพันธุ์แมลงเป็นการรบกวนเพื่อนบ้านใกล้เคียง มีที่ทิ้งขยะอยู่นอกหมู่บ้าน แต่การกำจัดขยะยังเป็นการเผาหรือฝังกลบแบบธรรมดาๆซึ่งไม่มีประสิทธิภาพ ในด้านคุณภาพพบว่าชาวบ้านมีสุขนิสัยที่ดีมากขึ้นเป็นลำดับ ร่างกาย เสื่อผ้า สิ่งของอุปโภคบริโภคอยู่ในเกณฑ์สะอาด ทุกครัวเรือนมีและใช้ส้วมซึมมาประมาณ 10 ปีแล้ว มีสถานีอนามัย 1 แห่ง ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 3 เปิดทำการมาตั้งแต่เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2514 ก่อนนั้นเปิดทำการอยู่ในสถานที่ของเอกชนที่บริเวณปากทางเข้าหมู่บ้าน เป็นเวลาประมาณ 7 ปี ในปี พ.ศ. 2542 สถานีอนามัยท่าขอนยาง มีเจ้าพนักงานสาธารณสุขชุมชน 2 คน และหัวหน้าสถานีอนามัย 1 คน รวมเป็น 3 คน เปิดให้บริการตลอดเวลา เมื่อมีการเจ็บป่วยชาวบ้านใช้วิธีรักษาพยาบาลในแผนปัจจุบันทั้งสิ้น โดยใช้บริการของสถานีอนามัยในชุมชน หรือคลินิก หรือโรงพยาบาล ในตัวอำเภอ หรือจังหวัดก็ได้ เนื่องจากอยู่ไม่ไกลไปมาสะดวก

การจัดองค์กรและสวัสดิการในชุมชน

ชาวไทย้อบ้านท่าขอนยางมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเล็กๆหลายกลุ่ม ซึ่งเป็นการรวมตัวแบบหลวมๆไม่มีกฎเกณฑ์ข้อบังคับผูกมัด หรือมีบ้างเท่าที่จำเป็น เช่น กลุ่มทอผ้า ซึ่งเดิมมีสมาชิกประมาณ 20 คน แต่ปัจจุบัน เหลือเพียง ไม่เกิน 10 คน มีที่ทำว่าอาจสลายตัวไปโดยปริยาย เพราะกิจกรรมไม่ต่อเนื่อง อีกทั้งชาวบ้านนิยมใช้เสื้อผ้าจากโรงงานอุตสาหกรรมกันเป็นส่วนใหญ่ กลุ่มผู้เลี้ยงโคนม มีสมาชิก 35 ราย กิจการปกติดีพอควร กลุ่มผู้ใช้ น้ำ (ใช้น้ำประปาจากโรงสูบน้ำด้วยไฟฟ้าของชุมชน) มีสมาชิกประมาณ 560 ครัวเรือน หรือประมาณร้อยละ 98 มีหน้าที่จ่ายค่าบำรุงรักษาระบบการส่งน้ำ ช่วยกันดูแลรักษาและแจ้งเหตุขัดข้องหรือการชำรุดของท่อส่งน้ำและอุปกรณ์อื่นให้พนักงานโรงสูบน้ำทราบและแก้ไข กลุ่มศิลปินกลองฮาวมี 3 คน และมโหรี 1 คน มีสมาชิกคณะละประมาณ 10 - 12 คน กลุ่มสตรีแม่บ้านเพื่อการสาธารณสุข แม่บ้านทุกคนเป็นสมาชิกโดยนัย และกลุ่มฃาปนกิจสงเคราะห์ ซึ่งทุกครัวเรือนในชุมชนต้องเป็นสมาชิก จ่ายเงินสงเคราะห์การฃาปนกิจศพครอบครัวละ 20 บาทต่อ 1 ศพ ในปัจจุบันสามารถให้การสงเคราะห์ได้ศพละ 10,000 บาทขึ้นไป

ประวัติบ้านท่าขอนยาง

บ้านท่าขอนยางซึ่งในอดีตเป็นเมืองท่าขอนยาง มีผู้เขียนประวัติไว้ในเอกสารต่างๆหลายฉบับ เมื่อนำมาตรวจสอบเปรียบเทียบดูแล้ว พบว่าฉบับของบุญมี ภูเดช มีเนื้อหาสาระ รายละเอียด ครอบคลุมอดีตอย่างสมบูรณ์ และเป็นที่อ้างอิงของผู้เขียนคนอื่นๆ อย่างกว้างขวาง ในงานวิจัยนี้จึงขอเสนอประวัติเมืองท่าขอนยางตามที่บุญมี ภูเดช (2525 : 39 - 41) เขียนไว้ใน “ พงศาวดารเมืองกาฬสินธุ์และประวัติเมืองขึ้นในสุดเก่า ” ดังนี้

“ ...จุลศักราช ๑๑๔๘ ปีวอก อัฐศก (พ.ศ. ๒๑๘๔) โปรดเกล้าฯ ให้พระยามหาอำมาตย์ (ป้อม) และพระมหาสงครามเกณฑ์กำลังพลฝ่ายเหนือเฉียงตะวันออก ยกกองทัพไปตั้ง ณ เมืองนครพนม จักรพรรดิและปราบปรามบรรดาหัวเมืองฝั่งโขงตะวันออก มีเมืองมหาไชยเป็นต้น ครั้งนั้นพระดำแดงซึ่งเป็นอุปฮาด และราชวงศ์ท้าวขันตยะ ท้าวสุริยะ เมือง

คำม่วน พระคำดวน (คำก้อน) เจ้าเมืองคำเกิด พร้อมด้วยอุปฮาดราชวงศ์และราชบุตรเมืองคำเกิดพาครอบครัวอพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร พระยามหาอำมาตย์ (ป้อม) ให้ครอบครัวพระคำดวน (คำก้อน) ซึ่งมีจำนวน ๒๘๕๕ คน ตั้งอยู่ที่บ้านท่าขอนยาง ครัวพระคำแดงจำนวน ๔๑๑ คน ตั้งอยู่ที่บ้านบึงกระดาน เป็นแขวงเมืองกาฬสินธุ์ทั้ง ๒ ตำบล

จุลศักราช ๑๒๐๖ ปีมะโรง ฉศก (พ.ศ. ๒๑๔๗) ฝ้ายเจ้าอุปฮาดและพระมหาสงครามลงไปเฝ้าทูลว่า ไปกวาดครัวไต้ใหม่เป็นจำนวนครัวเมืองวัง ๘๕๒ คน ครัวเมืองตะโปน ๕๗๕ คน ครัวเมืองนอง ๑๐๑ คน ครัวเมืองพิน ๑๒๒ คน ครัวเมืองคำม่วน ๘๐๖ คน รวม ๒๔๕๕ คน

เดิมชาวเมืองท่าขอนยางตั้งภูมิลำเนาอยู่ที่เมืองคำเกิด ชาวเมืองแขงบาดาลตั้งภูมิลำเนาอยู่ที่เมืองคำม่วน (อยู่ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงทิศตะวันออกของเมืองท่าแขก ตรงข้ามจังหวัดนครพนมปัจจุบันนี้) เป็นแขวงเมืองกาฬสินธุ์ด้วยกันทั้ง ๒ เมือง เมื่อ พ.ศ. ๒๑๘๑ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑ ทรงพระราชดำริว่า ครัวเมืองคำเกิด ครัวเมืองคำม่วน จะตั้งอยู่บ้านบึงกระดานด้วยกันทั้ง ๒ เมือง ที่ไร่นาหาพอมไม่ และที่บ้านท่าขอนยาง ริมลำน้ำชี ฝักคลองตะวันออก แขวงเมืองกาฬสินธุ์ ไร่นามีมากพอครอบครัวจะตั้งได้อยู่อีกแห่งหนึ่ง จึงทรงพระกรุณาตำรัสว่า ครัวเมืองคำเกิด ครัวเมืองคำม่วน ตั้งอยู่บ้านบึงกระดานภูมิลำเนาไร่นามีน้อย ครอบครัวตั้งอยู่ด้วยกันทั้ง ๒ เมือง ที่ไร่นาไม่พอกำมาหากิน ให้จัดแบ่งครอบครัวเมืองคำเกิดไปตั้งภูมิลำเนา ณ บ้านท่าขอนยาง ส่วนครัวเมืองคำม่วนให้ตั้งอยู่ ณ บ้านบึงกระดานหรือบ้านแขงกระดาน

จุลศักราช ๑๒๐๗ ปีมะเส็ง สัปตศก (พ.ศ. ๒๑๔๘) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งให้พระคำดวน (คำก้อน) เมืองคำเกิด ซึ่งตั้งอยู่บ้านท่าขอนยางเป็นพระสุวรรณภักดี เจ้าเมืองให้อุปฮาดเมืองคำเกิดเป็นอุปฮาด ให้ราชวงศ์เมืองคำเกิดเป็นราชวงศ์ ให้ราชบุตรเมืองคำเกิดเป็นราชบุตร ยกบ้านท่าขอนยางขึ้นเป็นเมืองท่าขอนยาง ผลผลิตเร็วใบจำนวนคน ๔๐๗ คน เป็นผลเร็ว ๔๐ หาบ ดิดหาบละ ๕ ตำลึง รวมเป็นเงินส่งแทนผลเร็วปีละ ๑๐ ชั่ง

พระราชทานพระสุวรรณภักดี (คำดวนหรือคำก้อน) เงินตรา ๕ ตำลึง กาดหมากรคนโทเงิน๑ สัปทนแพรคัน๑ เสื้อเข็มขากันแหยง๑ ผ้าโพกแพรชลิบ๑ ผ้าดำปักทองมีชัย๑ แพรขาวท่ม๑ ผ้าปูม๑ เป็นเครื่องยศ

พระราชทานอุปฮาดเมืองท่าขอนยาง เงินตรา ๑ ชั่ง เสื้อเข็มขาดอกกึ่ง๑ แพรสีทับทิมติดชลิบ๑ ผ้าดำมีชัย๑ แพรขาวท่ม๑ ผ้าปูม๑ เป็นเครื่องยศ

พระราชทานราชวงศ์เมืองท่าขอนยาง เงินตรา ๑๕ ตำลึง เสื้อเข็มขาดอกสะเทิน๑ แพรสีทับทิมติดชลิบ๑ แพรขาวท่ม๑ ผ้าเชิงปูม๑ เป็นเครื่องยศ

พระราชทานราชบุตรเมืองท่าขอนยาง เงินตรา ๑๐ ตำลึง เสื้ออัดลัดดอก-ลาย๑ แพรสีทับทิมติดชลิบ๑ แพรขาวท่ม๑ ผ้าเชิงปูม๑ เป็นเครื่องยศ

จุลศักราช ๑๒๑๔ ปีวอก ฉศก จัตวาศก (พ.ศ. ๒๔๐๕) ท้าวเหม็นว่าที่อุปฮาด ท้าวโคตรว่าที่ราชวงศ์ ท้าวสุริยว่าที่ราชบุตร ท้าวโพธิสารว่าที่ผู้ช่วยเมืองกาฬสินธุ์ มีใบบอก ขอดตั้งท้าวหงส์เป็นราชวงศ์เมืองท่าขอนยาง ณ วัน ๖^๖ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ท้าวหงส์เป็นราชวงศ์เมืองท่าขอนยาง พระราชทานเสื้อเข็มขากันแหยง๑ แพรสีทับทิมติดชลิบ๑ ผ้าสำนวิลาศ๑ แพรขาวท่ม๑ ผ้าม่วงจีน๑ เป็นเครื่องยศ

จุลศักราช ๑๒๑๖ ปีจอ ฉศก (พ.ศ. ๒๔๐๗) โปรดเกล้าฯ ให้พระยามหาอำมาตย์ (ซีน) เป็นข้าหลวง ไปจัดรักษาราชการอยู่ ณ เมืองอุบล

จุลศักราช ๑๒๑๘ ปีชวด อัฐศก (พ.ศ. ๒๔๐๙) อุปฮาด (เหม็น) ราชบุตร (สุริยมาตย์) เมืองกาฬสินธุ์ พระสุวรรณภักดี (พระคำดวน) เจ้าเมืองท่าขอนยาง ถึงแก่กรรม

พระยามหาอำมาตย์ (ซีน) จึงตั้งอุปฮาด (พรหมา) รับราชการตำแหน่งพระสุวรรณภักดี เจ้าเมือง ให้ราชวงศ์ (หงส์) เป็นอุปฮาดเมืองท่าขอนยาง

จุลศักราช ๑๒๔๕ ปีมะเมีย จัตวาศก (พ.ศ. ๒๔๒๕) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยามหาอำมาตย์ (หรุ่น) แต่ยังเป็นพระยาตรีสิงหนเทพ พร้อมด้วยข้าราชการหลายนาย เป็นข้าหลวงขึ้นไปรักษาราชการหัวเมืองตะวันออก ตั้งอยู่ ณ เมืองนครจำปาศักดิ์

จุลศักราช ๑๒๔๕ ปีมะแม เบญจศก (พ.ศ. ๒๔๒๗) พระยาตรีสิงหนเทพ (หรุ่น) กลับจากเมืองนครจำปาศักดิ์มากรุงเทพฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งให้เป็นพระยามหาอำมาตยาธิบดี แล้วออกไปเป็นข้าหลวงรักษาราชการอยู่ ณ เมืองนครจำปาศักดิ์ ตามเดิม

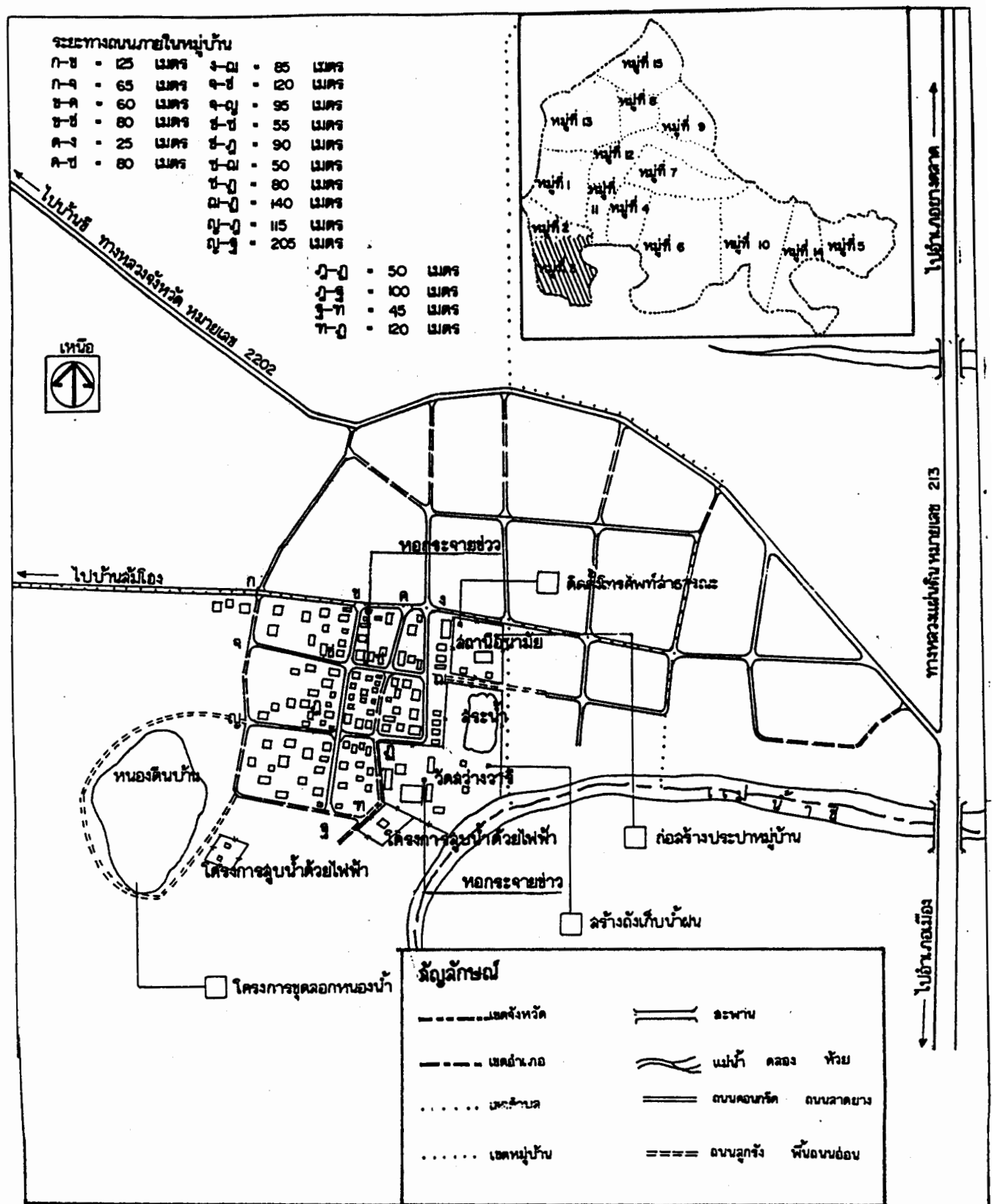
จุลศักราช ๑๒๔๖ ปิจอ จศก (พ.ศ. ๒๔๒๗) พระสุวรรณภักดี (พรหมา) เจ้าเมืองท่าขอนยาง ไม่พอใจจะทำราชการกับเมืองกาฬสินธุ์ จึงอพยพครอบครัวออกจากเมืองท่าขอนยางไปสมัครทำราชการขึ้นกับเมืองท่าอุเทน ส่วนเมืองท่าขอนยางคงมีแต่อุปฮาดราชวงศ์และกรมการรักษาราชการบ้านเมืองอยู่...”

เอกสารประวัติบ้านท่าขอนยาง (อดสำเนา 2 หน้า ไม่ปรากฏชื่อผู้เขียน) พิมพ์แจกในงานพิธียกข่อยฟ้าพระอุโบสถวัดเจริญผล เมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2531 กล่าวถึงประวัติบ้านท่าขอนยาง ทำนองเดียวกับบุญมี ภูเดช แต่รวบรัดมาก วัน เดือน ปี และชื่อบุคคลคลาดเคลื่อนหลายแห่ง เอกสารดังกล่าวได้ให้สาระเพิ่มเติมว่าเมืองท่าขอนยางว่างเจ้าเมืองอยู่เป็นเวลานาน จนกระทั่งถึง พ.ศ. 2499 ก็ถูกสุขเป็นตำบลขึ้นต่ออำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม มีกำนันปกครองตำบลมาจนถึงปัจจุบัน จำนวน 11 คน คนแรก คือนายแก้ว สุวรรณภักดี คนปัจจุบัน (พ.ศ. 2542) คือ นายสุจิตร์ ดันฮาร์

ประวัติบ้านท่าขอนยางจากเอกสารต่าง ๆ ดังกล่าวนั้น สรุปได้ว่าบ้านท่าขอนยางมีความเป็นมายาวนาน ตั้งแต่ปีที่ชาวไทยกลุ่มนี้เข้ามาอยู่ เมื่อ พ.ศ. 2379 ถึงปัจจุบัน พ.ศ. 2542 เป็นเวลาถึง 163 ปี เริ่มแรกเป็นบ้านท่าขอนยางอยู่ 9 ปี ระยะที่ 2 เป็นเมืองท่าขอนยางโดยมีเจ้าเมืองปกครองอยู่เป็นเวลา 39 ปี ระยะที่ 3 เป็นเมืองที่ว่างเจ้าเมืองอยู่เป็นเวลา 72 ปี สุดท้ายเปลี่ยนฐานะจากเมืองเป็นตำบลตั้งแต่ พ.ศ. 2499 ถึงปัจจุบัน พ.ศ. 2542 เป็นเวลา 43 ปี ชุมชนเมืองท่าขอนยางแปรสภาพเป็นชุมชนบ้านท่าขอนยาง รวม 5 หมู่บ้าน อยู่ในเขตปกครองตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

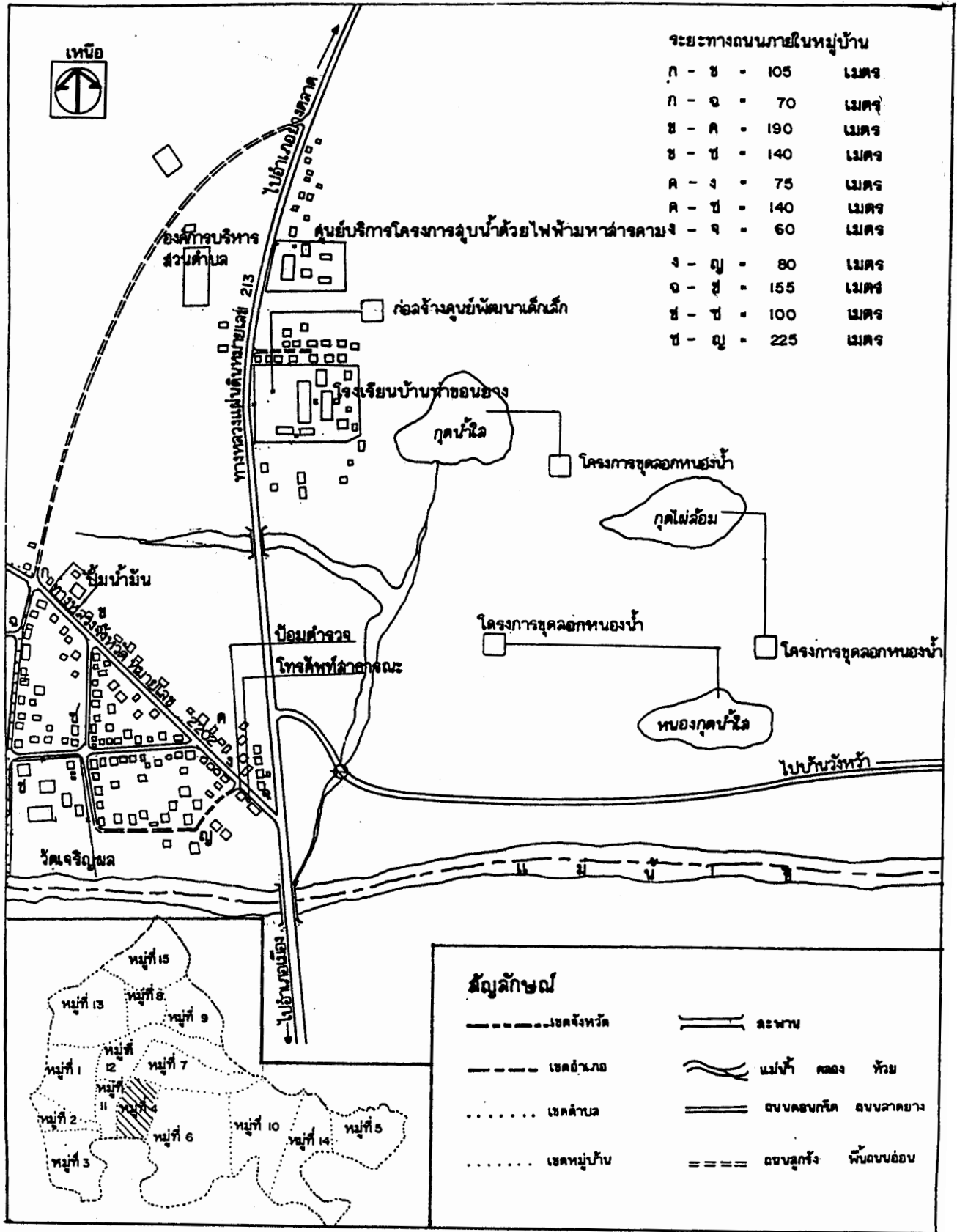
แผนผังชุมชนบ้านท่าขอนยางแต่ละหมู่บ้านในปัจจุบันเป็นดังนี้

ภาพประกอบ 4 แผนผังบ้านท่าขอนแก่น หมู่ที่ 3 ตำบลท่าขอนแก่น อำเภอกันทรวิชัย

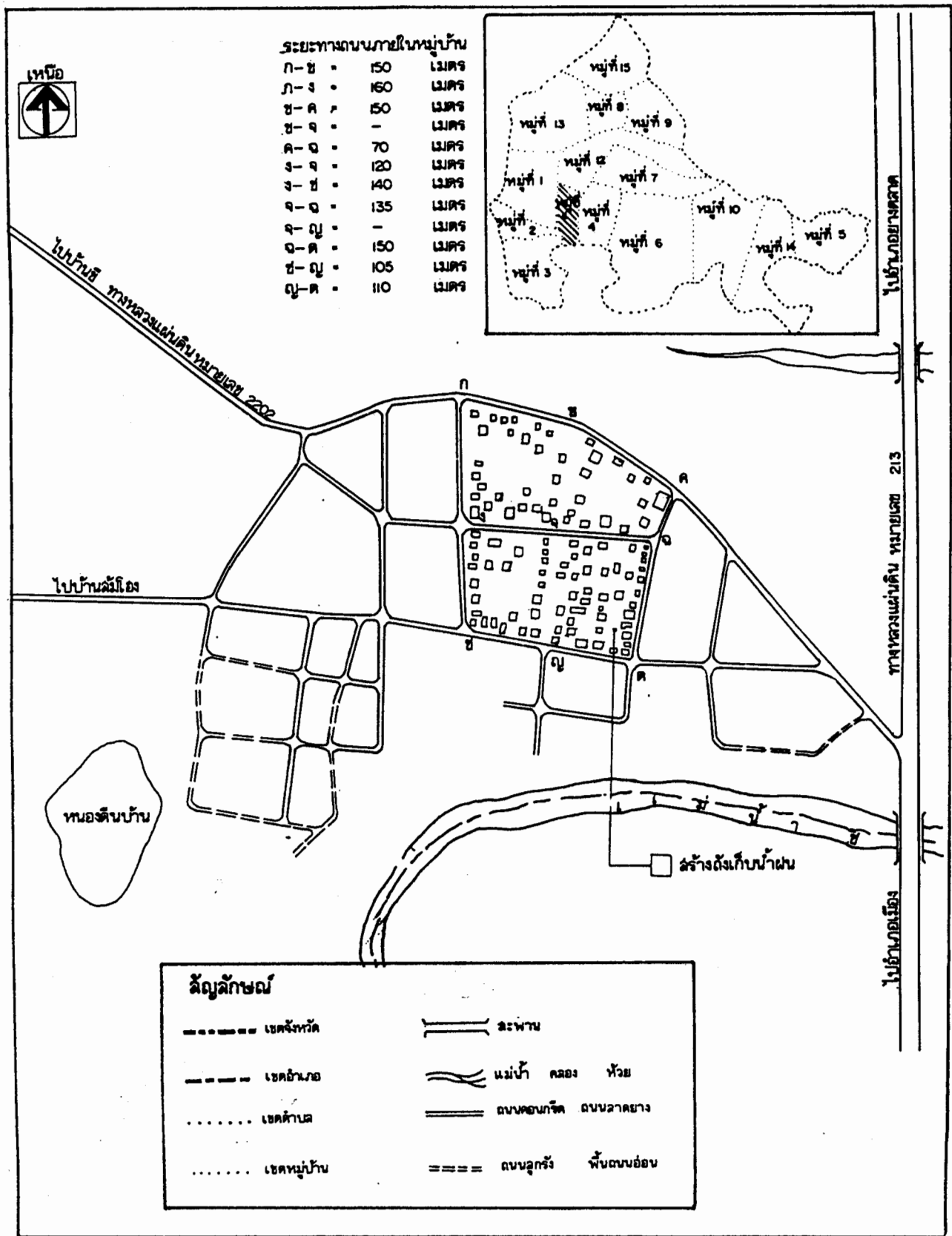
ที่มา : สำนักงานผังเมืองจังหวัดมหาสารคาม พ.ศ. 2542

ภาพประกอบ 5 แผนผังบ้านท่าขอนยาง หมู่ที่ 4 ตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย

ที่มา : สำนักงานผังเมืองจังหวัดมหาสารคาม พ.ศ. 2542

ภาพประกอบ 6 แผนผังบ้านท่าขอนยาง หมู่ที่ 11 ตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย

ที่มา : สำนักงานผังเมืองจังหวัดมหาสารคาม พ.ศ. 2542

บ้านวังหว้า

ที่ตั้ง

บ้านวังหว้าตั้งอยู่ หมู่ที่ 6 ตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม เป็นชุมชนเล็กๆ จากตัวจังหวัดมหาสารคามเดินทางไปบ้านวังหว้าได้โดยใช้ถนนทางหลวงหมายเลข 213 (ถนนกนิยานนท์) บ้านวังหว้าตั้งอยู่ทางขวามือ ริมแม่น้ำชี มีถนนลาดยางแอสฟัลท์ขนาด 2 ช่องทางจราจร แยกเข้าสู่ชุมชนบ้านวังหว้าเป็นระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร (ถนนท่าขอนยาง - ไคร์นุ่น) ชุมชนบ้านวังหว้าตั้งบ้านเรือนเรียงรายทอดยาวไปตามแนว 2 ข้างถนนประมาณ 1 กิโลเมตร

พื้นที่

บ้านวังหว้า มีพื้นที่เป็นที่ราบต่ำ เป็นที่อยู่อาศัยหรือที่ตั้งชุมชนประมาณ 350 ไร่ มีพื้นที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมอยู่รอบนอกที่ตั้งชุมชนประมาณ 2,600 - 2,700 ไร่ ในพื้นที่เกษตรนี้มีส่วนที่เป็นที่สาธารณะรวมทั้งแหล่งน้ำต่าง ๆ เสียประมาณ 8 - 10 ไร่

จำนวนครัวเรือนและประชากร

ในปี พ.ศ. 2542 บ้านวังหว้ามีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 53 ครัวเรือน มีประชากรชาย 108 คน ประชากรหญิง 116 คน รวมประชากร 224 คน
ที่มา : นายจรัส เมืองอุดม (ผู้ใหญ่บ้าน), 10 มิถุนายน 2542

ลักษณะทางสังคม

ชุมชนบ้านวังหว้ากำเนิดขึ้นจากประชาชนในเมืองท่าขอนยางย้ายหลักแหล่งออกมาตั้งถิ่นฐานที่นี่ เมื่อประมาณ 90 - 100 ปีก่อน หรือในระหว่าง พ.ศ. 2442 - พ.ศ. 2452 ซึ่งเมืองท่าขอนยางตั้งมาได้ประมาณ 50 ปี อาจเป็นเพราะผู้คนกลุ่มที่ย้ายออกมาไม่ชอบบรรยากาศของสังคมเมืองหรือไม่ก็เพื่อความสะดวกในการประกอบอาชีพเพราะจะได้อยู่ใกล้ที่ทำนาหรือต้องการขยายที่ทำนาให้มากขึ้น ประชากรกลุ่มแรกนี้มีเพียงประมาณ 30- 40 คน จำนวนครัวเรือนไม่เกิน 10 ครอบครัวยุคแรกจึงทำให้กลุ่มต้องอยู่ร่วมกันด้วยความสงบ สันติอดุขขัน มีความรักและสามัคคีกันอย่างแนบแน่น เป็นการก่อวัฒนธรรมของกลุ่มที่ส่งผลต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน สังคมบ้านวังหว้าจึงเป็นสังคมที่ยึดระบบเครือญาติ รู้จักมักคุ้นกันหมดทุกคน เคารพนับถือกันตามระบบอาวุโสและอยู่ในทำนองพึ่งพาอาศัยเกื้อกูลกันและกัน การวางตัวของชาวบ้านดูเหมือนว่าสงวนท่าทีอยู่บ้าง แต่หากได้เข้าไปถามไถ่ชวนพูดคุย ชาวบ้านก็จะมีท่าทีที่เป็นมิตรและพูดคุยตัวอย่างเป็นกันเอง ระบบครอบครัวในบ้านวังหว้าเดิมเป็นครอบครัวขยายแต่ในปัจจุบันนิยมระบบครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น

การประกอบอาชีพ

อาชีพหลักคือการทำนาปลูกข้าวเหนียว มีปลูกข้าวเจ้าบ้างประมาณร้อยละ 3 ของการทำนาทั้งหมด รัฐบาลการมีร้อยละ 3.5 อาชีพอื่นๆเป็นอาชีพรอง ได้แก่รับจ้างมีประมาณร้อยละ 13 และมีอาชีพเสริมทางการเกษตร คือปลูกแก้วลิสงมี 20 ครอบครัวยุคหรือร้อยละ 37 ปลูกข้าวโพด 10 ครอบครัวยุคหรือร้อยละ 18 เพาะพันธุ์ไม้ชายมี 4 ครอบครัวยุคหรือร้อยละ 7 นอกนั้นก็มีการปลูกผักสวนครัวและเลี้ยงสัตว์สำหรับบริโภคในครัวเรือนและจำหน่ายควบคู่กันไปไม่มากนัก ร้านค้ามีเพียง 3 ร้าน ขายของเบ็ดเตล็ด ทุนหมุนเวียนประมาณร้านละ 20,000 บาท

ภาวะเศรษฐกิจ

รายได้ของชาวไทยบ้านวังห้ว ผู้ใหญ่บ้านประมาณการจากข้อมูลของอำเภอ และที่ทราบจากชาวบ้านโดยตรง เฉลี่ยครอบครัวละ 8,000 บาท/ปี อยู่ในฐานะยากจน มีครอบครัวที่เป็นหนี้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร มากถึงร้อยละ 90 ของหมู่บ้าน วงเงินกู้ยืมอยู่ระหว่าง 30,000 - 60,000 บาท มีครอบครัวที่ปลอดหนี้อยู่ประมาณ 15 ครอบครัว ส่วนหนี้สินหรือการกู้ยืมนอกระบบมีเล็กน้อย แต่หากพิจารณาจากหลักฐานบ้านเรือนทรัพย์สินและเครื่องอุปโภคบริโภคต่าง ๆ จะพบว่า มีครอบครัวที่ฐานะค่อนข้างดีอยู่ประมาณร้อยละ 15

ศาสนา

ชาวไทยบ้านวังห้วนับถือศาสนาพุทธทั้งหมด แต่โดยที่เป็นชุมชนขนาดเล็ก ชาวบ้านฐานะไม่ดี และไม่มีที่สาธารณะกว้างขวางพอ จึงไม่อาจมีวัดในชุมชนของตนเองได้ การทำบุญประเพณีในวันสำคัญทางศาสนา ไปร่วมกับบ้านท่าขอนยางได้สะดวก เพราะบ้านท่าขอนยางมีวัดถึง 3 วัด จึงไม่เป็นปัญหาแต่อย่างใด

การศึกษา

ชาวบ้านวังห้ว รู้หนังสือ อ่านออกเขียนได้ ร้อยละ 100 เกือบทั้งหมดจบการศึกษาในระดับภาคบังคับ มีผู้ที่จบการศึกษาสูงกว่าภาคบังคับเพียง 8 คน หรือร้อยละ 3.5 เท่านั้น ไม่มีโรงเรียนใดๆในชุมชน การเรียนระดับภาคบังคับต้องไปเรียนที่โรงเรียนบ้านท่าขอนยาง ซึ่งอยู่ห่างจากชุมชนประมาณ 2 กิโลเมตร ส่วนโรงเรียนในระดับที่สูงขึ้นมีมากมายหลายแห่งในหมู่บ้านใกล้เคียง ไปมาสะดวก

สิ่งสาธารณูปโภค

ชุมชนบ้านวังห้ว มีถนนลาดยางแอสฟัลท์ ขนาด 2 ช่องทางจราจร สาย ท่าขอนยาง - ไคร้บุ่นผ่านตลอดชุมชน สภาพดีปานกลาง แต่ถนนขอยแยกไปตามกลุ่มครัวเรือนยังเป็นถนนดินธรรมดาที่มีดินลูกรังก็มี สภาพไม่ดี หน้าฝนมีน้ำขัง เป็นหลุมเป็นบ่อ เนื่องจากการระบายน้ำเป็นไปตามธรรมชาติ ยังไม่พัฒนา มีไฟฟ้าและใช้ไฟฟ้าทุกครัวเรือน มีหอกระจายข่าวเปิดทำการเฉพาะเมื่อมีเรื่องจะต้องแจ้งให้คนในชุมชนทราบ มีศาลาประชาคมขนาดเล็กเป็นที่ประชุมและจัดกิจกรรมของชาวบ้าน มีประปาหมู่บ้านโดยการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าจากแม่น้ำชีส่งตามท่อไปยังครัวเรือนผู้ใช้น้ำ คุณภาพน้ำเป็นธรรมชาติ หากต้องการน้ำที่มีคุณภาพดีขึ้นผู้ใช้น้ำต้องปรับคุณภาพน้ำเอาเอง ข้อได้เปรียบของชุมชนบ้านวังห้ว คือ มีวนอุทยานชีหลง อยู่ติดกับชุมชน มีบรรยากาศร่มรื่น สวยงามด้วยพืชพันธุ์นานาชนิด ใช้เป็นที่พักผ่อนได้สะดวกสบาย ในบ้านวังห้วไม่มีโทรศัพท์และไปรษณีย์

การสาธารณสุข

การสาธารณสุขมูลฐานบ้านวังห้วส่วนที่ทำได้แก่ถนนสายหลักมีสภาพดีและสะอาด มีไฟฟ้าใช้ครบทุกครัวเรือน มีส้วมซึมครบทุกครัวเรือน ระบบการประปาที่ดีพอใช้ แต่ต้องปรับคุณภาพน้ำให้ดีขึ้น ด้านอื่น ๆ ยังอยู่ในเกณฑ์ที่ต้องพัฒนาหลายประการ อาคารบ้านเรือนส่วนใหญ่ไม่สะอาดเท่าที่ควร ถนนขอยยังสกปรก การจัดเก็บและทำลายขยะมูลฝอยยังไม่มีระบบ ผู้ที่มีนิสัยรักความสะอาดก็รักษาดูแลบริเวณที่อยู่อาศัยและบริเวณใกล้เคียงให้สะอาดปราศจากขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล ซึ่งมีอยู่ประมาณร้อยละ 15 ของชุมชน ส่วนอีกร้อยละ 85 ปล่อยให้สิ่งปฏิกูลมูลฝอย फैนผ่านไม่เป็นที่เจริญหูเจริญตา สุขภาพพลานามัยของชาวบ้าน แข็งแรงสมบูรณ์ดี ยามป่วยใช้วิธีรักษาพยาบาลแผนปัจจุบันที่สถานีอนามัยท่าขอนยางหรือคลินิกหรือโรงพยาบาล ซึ่งไปในตัวจังหวัดใกล้กว่าไปอำเภอ

องค์กรและสวัสดิการในชุมชน

มีสวัสดิการการณาปนกิจซึ่งเป็นสมาชิกหมดทั้งหมู่บ้าน สมาชิกจ่ายครอบครัวละ 20 บาท/ศพ สามารถให้การสงเคราะห์ได้ศพละประมาณ 1,000 บาท และมีกลุ่มที่เข้าร่วมสวัสดิการการณาปนกิจกับชุมชนบ้านท่าขอนยางในอัตราครอบครัวละ 10 บาท/ศพ ด้วยหลายครอบครัว มีกลุ่มผู้ใช้น้ำจากโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้า ใช้เพื่อการอุปโภคบริโภคส่วนหนึ่งและใช้เพื่อการเกษตรอีกส่วนหนึ่ง กลุ่มใช้น้ำเพื่อการเกษตรนี้จัดในรูปแบบสหกรณ์ มีกฎระเบียบการใช้เช่นเดียวกับการชลประทาน

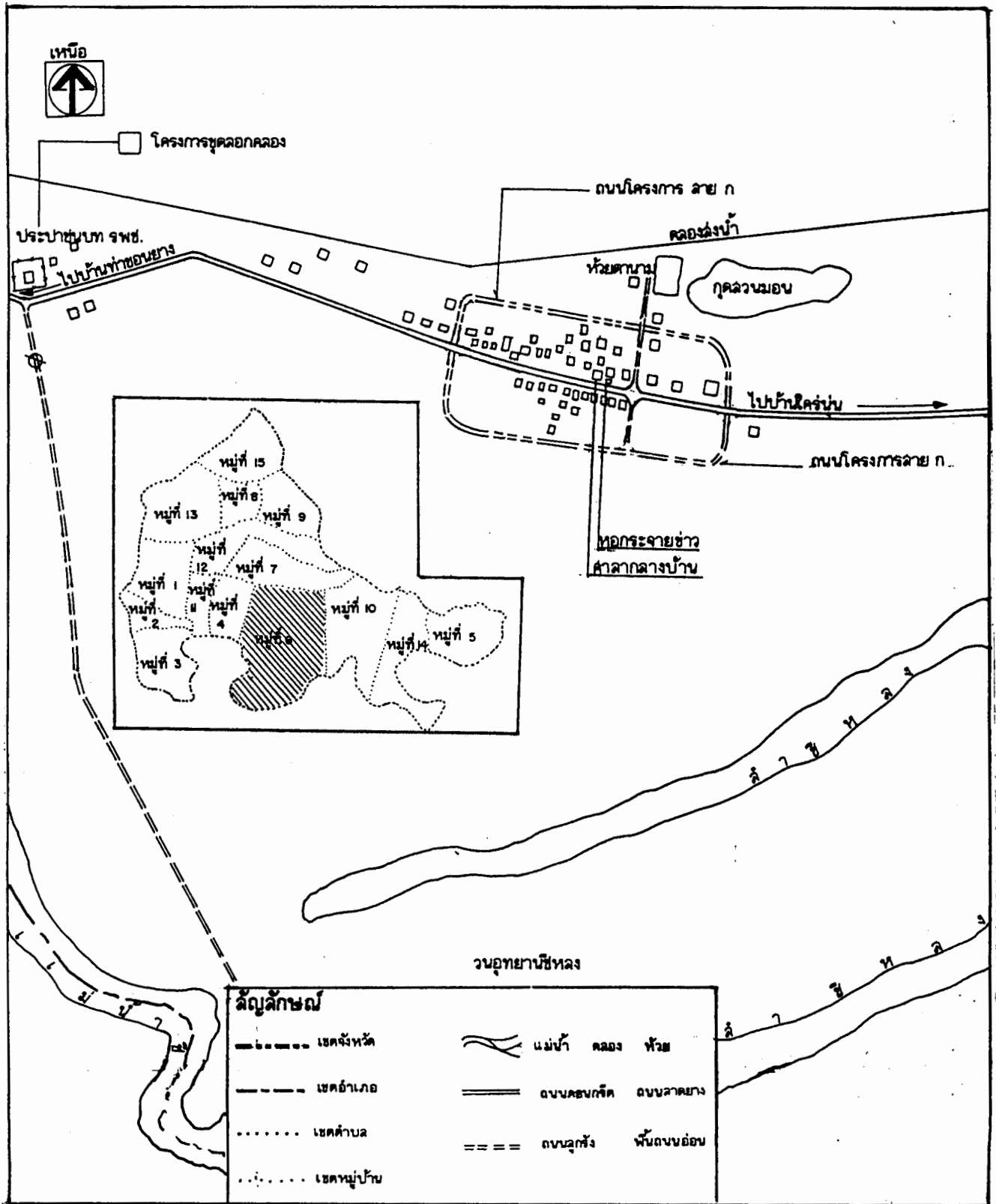
ประวัติบ้านวังหว้า

ยังไม่เคยมีการจัดทำประวัติบ้านวังหว้าเป็นเอกสารเอาไว้แต่อย่างใด การสืบค้นข้อมูลจึงต้องอาศัยข้อมูลเชิงมุขปาฐะจากผู้สูงอายุและผู้นำชุมชน นำมาเรียบเรียงลำดับเหตุการณ์และเวลาขึ้นเป็นครั้งแรก เท่าที่สืบค้นได้มีเพียงสั้น ๆ ดังนี้

เมื่อเมืองท่าขอนยางตั้งมาได้ประมาณ 50 ปี หรือในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2442 - 2452 ชาวบ้านกลุ่มเล็ก ๆ กลุ่มหนึ่งประสงค์จะออกไปอยู่นอกเมืองใกล้ ๆ กับที่ทำนาทำไร่ ทางด้านทิศใต้ของเมืองท่าขอนยาง เพื่อไม่ต้องเสียเวลาเดินทางไปมา มีนายโหม เมืองอุดม และภรรยา ดือนางอ่อน เป็นหัวหน้า นำเพื่อนบ้านประมาณ 10 ครอบครัว สมาชิกประมาณ 40 คน ออกมาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านร้างริมแม่น้ำชีบริเวณกุดชีหลง อยู่มาได้ประมาณ 3 - 4 ปี ประมาณปี พ.ศ. 2446 ก็ได้เกิดอาเพศเหตุร้ายขึ้นในกลุ่มครัวเรือนที่ตั้งใหม่นี้ ทำให้ผู้คนล้มตายไปประมาณครึ่งหนึ่ง ส่วนที่เหลือพากันย้ายกลับเข้าไปอยู่ในเมืองท่าขอนยางดั้งเดิม และหลังจากนั้นประมาณปีเศษคาดว่าอาเภทเหตุร้ายหายไปแล้วก็พากันออกจากเมืองมาอีก โดยมีนายโหม - นางอ่อน เมืองอุดม เป็นหัวหน้ากลุ่มเช่นเดิม ครัวเรือนที่ออกมาครั้งหลังนี้เป็นครอบครัวชุดเดิมบ้างเป็นครอบครัวที่สมัครใจออกมาใหม่บ้าง จำนวนประมาณ 10 ครอบครัว สมาชิกประมาณ 40 คนเช่นเดิม แต่มิได้ตั้งบ้านเรือนที่บ้านร้างบริเวณกุดชีหลงตั้งครั้งก่อน ได้ย้ายมาตั้ง ณ บริเวณที่เป็นชุมชนบ้านวังหว้าในปัจจุบัน จึงถือได้ว่าบ้านวังหว้าตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2448 นับถึงปัจจุบัน พ.ศ. 2542 เป็นเวลา 94 ปี

แผนผังชุมชนบ้านวังหว้า ในปัจจุบันเป็นดังนี้

ภาพประกอบ 7 แผนผังบ้านวังหว้า หมู่ที่ 6 ตำบลท่าซอบยาง อำเภอกันทรวิชัย

ที่มา : สำนักงานผังเมืองจังหวัดมหาสารคาม พ.ศ. 2542

บ้านหนองซอน

ที่ตั้ง

บ้านหนองซอนตั้งอยู่หมู่ที่ 3 ตำบลคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ริมถนนกนิชานนท์ด้านทิศตะวันออก ห่างจากตัวอำเภอกันทรวิชัย 2 กิโลเมตร ห่างจากตัวจังหวัดมหาสารคาม 14 กิโลเมตร มีถนนแยกเข้าสู่ที่ตั้งชุมชนระยะทางประมาณ 50 เมตร มีถนนสายหลักผ่านกลางชุมชนยาวประมาณ 400 เมตร มีซอยด้านซ้าย 2 ซอย ซอยหนึ่งแยกไปบ้านส้มปล่อยและบ้านโนน ซึ่งเป็นชุมชนไทยย้อนเช่นกัน ทางขวามีซอยแยก 4 ซอย ถนนและซอยทุกสายเป็นดินลูกรังทั้งสิ้น บ้านเรือนตั้งอยู่ 2 ฝากถนนและซอยกระจายอยู่ทั่วไป ในชุมชนบ้านหนองซอนไม่มีแหล่งน้ำใดๆเลย สำหรับหนองซอนซึ่งเป็นที่มาของชื่อชุมชนได้เหือดแห้งไปเป็นเวลานานหลายปีแล้ว

พื้นที่

ที่ตั้งชุมชนเป็นที่เนิน มีพื้นที่ประมาณ 143 ไร่ พื้นที่ส่วนที่ทำการเกษตรเป็นทุ่งราบต่ำลงไปเล็กน้อยอยู่ด้านขวาชิดติดกับชุมชน มีพื้นที่ประมาณ 675 ไร่

จำนวนครัวเรือนและประชากร

ในปี พ.ศ 2542 บ้านหนองซอนมีครัวเรือน 95 ครัวเรือน ประชากรชาย 197 คน ประชากรหญิง 223 คน รวมประชากร 420 คน

ที่มา : ผู้ใหญ่บ้านประดิษฐ์ ไชยศิลป์ , 26 มิถุนายน 2542

ลักษณะทางสังคม

ชุมชนไทยย้อนบ้านหนองซอน เดิมเป็นชุมชนขนาดค่อนข้างใหญ่มีประชากรมากและมีพื้นที่มาก จนเมื่อ ปี พ.ศ. 2531 ทางราชการได้แยกเขตการปกครองออกไปเป็นหมู่อื่นๆ เสียบ้าง เพื่อความสะดวกในการบริหาร การปกครอง และการดำเนินการต่างๆ ของทางราชการ ชุมชนบ้านหนองซอนจึงเล็กลงกว่าเดิมมาก สังคมภายในชุมชนมีความสงบ ผู้คนอยู่กันอย่างกันเองนับถือเป็นพรรคเป็นพวกประหนึ่งเครือญาติ รู้จักคุ้นเคยกันเป็นอย่างดีหมดทุกคนทั้งหมู่บ้าน เหตุการณ์สำคัญๆ รู้กันทั่วหมู่บ้านได้ในเวลาอันรวดเร็ว ในเวลาปกติชาวบ้านส่วนใหญ่ดูคล้ายๆ กับต่างคนต่างอยู่ แต่ในส่วนลึกแล้วชาวบ้านมีความผูกพันและกลมเกลียวกันเป็นอย่างมาก เมื่อมีเหตุการณ์หรือมีงานการที่ต้องร่วมมือสามัคคีกันก็สามารถจะรวมตัวกันได้ทันทีทันใด มีความเป็นอยู่ง่ายๆ เรียบๆ ชาวบ้านมีอัธยาศัยไมตรีติดต่อบุคคลทั่วไป ให้การต้อนรับและพูดคุยกับผู้มาเยือนอย่างเป็นกันเอง ครอบครัวไทยย้อนที่นี่เป็นครอบครัวขยายตามแบบสังคมชนบทไทย แนวโน้มที่จะเป็นครอบครัวเดี่ยวยังมีไม่มากนัก อิทธิพลสังคมเมืองจะแผ่ขยายเข้ามาเรื่อยๆ แล้วก็ตาม การรับวัฒนธรรมสังคมเมืองมีมากในกลุ่มคนรุ่นใหม่ มีนักเรียน นักศึกษา ข้าราชการ และคนที่ไปทำงานในกรุงเทพฯ เป็นต้น นำแบบอย่างวัฒนธรรมนอกกลุ่มเข้ามา แต่คนเก่าแก่หรือผู้สูงอายุซึ่งมีจำนวนน้อยยังคงรักษาขนบประเพณีดั้งเดิมไว้ได้เป็นส่วนใหญ่ ปัจจุบันประชากรบ้านหนองซอนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทยอีสานร้อยละ 98 และเป็นชาติพันธุ์อื่นคือไทยและลาวซึ่งเข้ามาโดยการแต่งงานกับชาวไทยอีสานร้อยละ 2

การประกอบอาชีพ

อาชีพหลักคือทำนาปลูกข้าว 90 ครัวเรือน หรือร้อยละ 95 ของครัวเรือนในชุมชน ปลูกข้าวเหนียวประมาณร้อยละ 80 และปลูกข้าวเจ้าประมาณร้อยละ 20 อาชีพอื่น ๆ มี รับราชการ 6 คน หรือ 6 ครอบครัว ประมาณร้อยละ 0.1 นอกนั้นเป็นอาชีพรองหรืออาชีพ

เสริม ได้แก่รับจ้างมืออยู่ประมาณ 30 คน เป็นงานใช้แรงงานรับจ้างก่อสร้างทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัด นอกนั้นเป็นงานรับจ้างทั่วไป อาชีพค้าขายมีเพียง 3 ร้านขายสิ่งของอุปโภคบริโภคและสินค้าเบ็ดเตล็ดทั่วไป ทุนหมุนเวียนแต่ละร้านอยู่ในระหว่าง 20,000 - 30,000 บาท มีโรงสีข้าวขนาดเล็กรับจ้างสีข้าวได้วันละไม่เกิน 5 เกวียน จำนวน 2 โรง

ภาวะเศรษฐกิจ

รายได้รวมตลอดปีของชาวบ้านหนองซอนส่วนมากจะอยู่ในระหว่าง 9,000 - 10,000 บาท ที่มีรายได้มากกว่านี้เป็นครอบครัวข้าราชการ ซึ่งแตกต่างกันไปตามอัตราเงินเดือน ครอบครัวยากจนรายได้ต่ำกว่า 6,000 บาท/ปี มีอยู่ 7 ครอบครัว ประมาณร้อยละ 95 ของครัวเรือนทั้งหมดเป็นหนี้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร วงเงินกู้ขั้นต่ำ 2,000 บาท ขึ้นสูง 50,000 บาท ส่วนใหญ่จะกู้มากกว่า 25,000 บาทขึ้นไป หนี้สินนอกระบบมีอยู่ 6 ราย วงเงินกู้ยืมอยู่ระหว่าง 30,000 - 50,000 บาท ชาวบ้านหนองซอนไม่สามารถปลูกพืชไร่พืชสวนใดๆเสริมรายได้เลย เนื่องจากขาดแคลนน้ำ การพยุ่งภาวะเศรษฐกิจ ทำได้โดยการเลี้ยงสัตว์ไว้เพื่อการบริโภคและเหลือจำหน่ายบ้างเล็กน้อย เลี้ยงควายมากกว่าสัตว์อื่นๆ มีประมาณ 50 ตัว กัดมาก็เป็นหมูประมาณ 30 ตัว วัว 12 ตัว ส่วนเปิดไก่เลี้ยงตามมีตามเกิดมีจำนวนเล็กน้อย ในปี พ.ศ. 2542 ผู้ใหญ่บ้านและกรรมการหมู่บ้านวางแผนจะทำลำเลี้ยงไก่ของชุมชนขึ้นที่วัดซึ่งตั้งขึ้นใหม่ ปีนี้ (ยังไม่ได้ตั้งชื่อชื่อวัด) และพื้นที่วัดยังว่างมาก

ศาสนา

ชาวไทยย้อบ้านหนองซอนทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ ปฏิบัติศาสนกิจในวันสำคัญทางศาสนาด้วยความเลื่อมใสและจริงใจ ชาวบ้านทุกเพศทุกวัยมีความพึงพอใจและเป็นสุขที่ได้กระทำกิจกรรมศาสนา ผู้สูงอายุหนุ่มสาวท่อมชาวถือศีลห้า ประจำอยู่ที่วัดตลอดช่วงเช้า พรรษา กิจกรรมทางศาสนาในช่วงเช้าพรรษามีข้อน่าสนใจ ซึ่งจะไดกล่าวถึงรายละเอียดเรื่องนี้ในบทต่อไป

การศึกษา

ในชุมชนบ้านหนองซอนไม่มีโรงเรียนหรือสถานศึกษาใดๆ แต่ประชากรบ้านหนองซอน รู้หนังสืออ่านออกเขียนได้และจบการศึกษาภาคบังคับร้อยละ 100 โดยไปเรียนจากโรงเรียนในหมู่บ้านใกล้เคียงซึ่งมีอยู่โดยรอบ สามารถเลือกเรียนได้ตามพอใจ มีผู้จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาประมาณร้อยละ 15 ระดับอุดมศึกษาทั้งที่จบแล้วและกำลังศึกษามีประมาณร้อยละ 1.6

สิ่งสาธารณูปโภค

บ้านหนองซอนมีถนนและซอยเป็นดินลูกรังสภาพไม่ดี ในฤดูฝนผิวจราจรเป็นหลุมเป็นบ่อ น้ำขัง และมีโคลนตม ในฤดูแล้งมีขี้ฝุ่นดินแดง ปลิวเข้าอาคารบ้านเรือน ทำให้เจ้าของต้องเอาใจใส่ดูแลเช็ดถูปิดกวาดมากขึ้น มีหอกระจายข่าวเพื่อแจ้งข่าวสารจากทางราชการและข่าวของชุมชนเอง มีศาลากลางบ้านและสนามพื้นที่ประมาณ 1 ไร่ (เป็นที่เอกชน) ใช้ทำกิจกรรมสาธารณะ เช่น จัดงานประเพณี หรืองานอื่น ๆ ที่มีการชุมนุมชาวบ้าน มีไฟฟ้าและใช้ไฟฟ้าทุกครัวเรือนสำหรับน้ำดื่มน้ำใช้ได้จากประปาหมู่บ้านขององค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งตั้งอยู่ที่บ้านโนนเมือง หมู่ที่ 7 ตำบลคันธารราษฎร์ ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือและติดกับหมู่ที่ 3 เป็นบางส่วน โดยการส่งตามท่อมายังครัวเรือนผู้ใช้ น้ำ ซึ่งใช้กันทุกครัวเรือน บ้านหนองซอนไม่มีโทรศัพท์สาธารณะ มีโทรศัพท์บ้านจำนวน 5 เครื่อง

การสาธารณสุข

การดูแลสุขภาพความสะอาดทั้งภายในและภายนอกตัวอาคารบ้านเรือน ไม่มีระบบของทางการ ผู้อยู่อาศัยต่างดูแลรับผิดชอบกันเอง ชยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลมีน้อย เนื่องจากชาวบ้านเก็บเผาหรือฝังในที่ที่เห็นสมควร (ไม่มีที่กำจัดขยะอย่างเป็นทางการ) มีการใช้ส้วมซึมครบทุกครัวเรือนมาตั้งแต่ พ.ศ. 2541 แม้จะมีการเลี้ยงวัว ควายและหมู แต่สภาพของชุมชนโดยทั่วไปก็สะอาดพอสมควร การรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วยก็ไปใช้บริการของสถานีอนามัยบ้านสระ ซึ่งอยู่ห่างไปประมาณ 0.5 กิโลเมตร หรือจะไปใช้บริการของคลินิกหรือโรงพยาบาลในตัวอำเภอหรือตัวจังหวัดก็ได้ ระยะทางไม่กี่กิโล ไปมาสะดวก สำหรับ “หมอยาฮากไม่” หรือหมอยากลางบ้านหมดไปจากชุมชนบ้านหนองขอนเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 10 ปีแล้ว

การจัดองค์การและสวัสดิการชุมชน

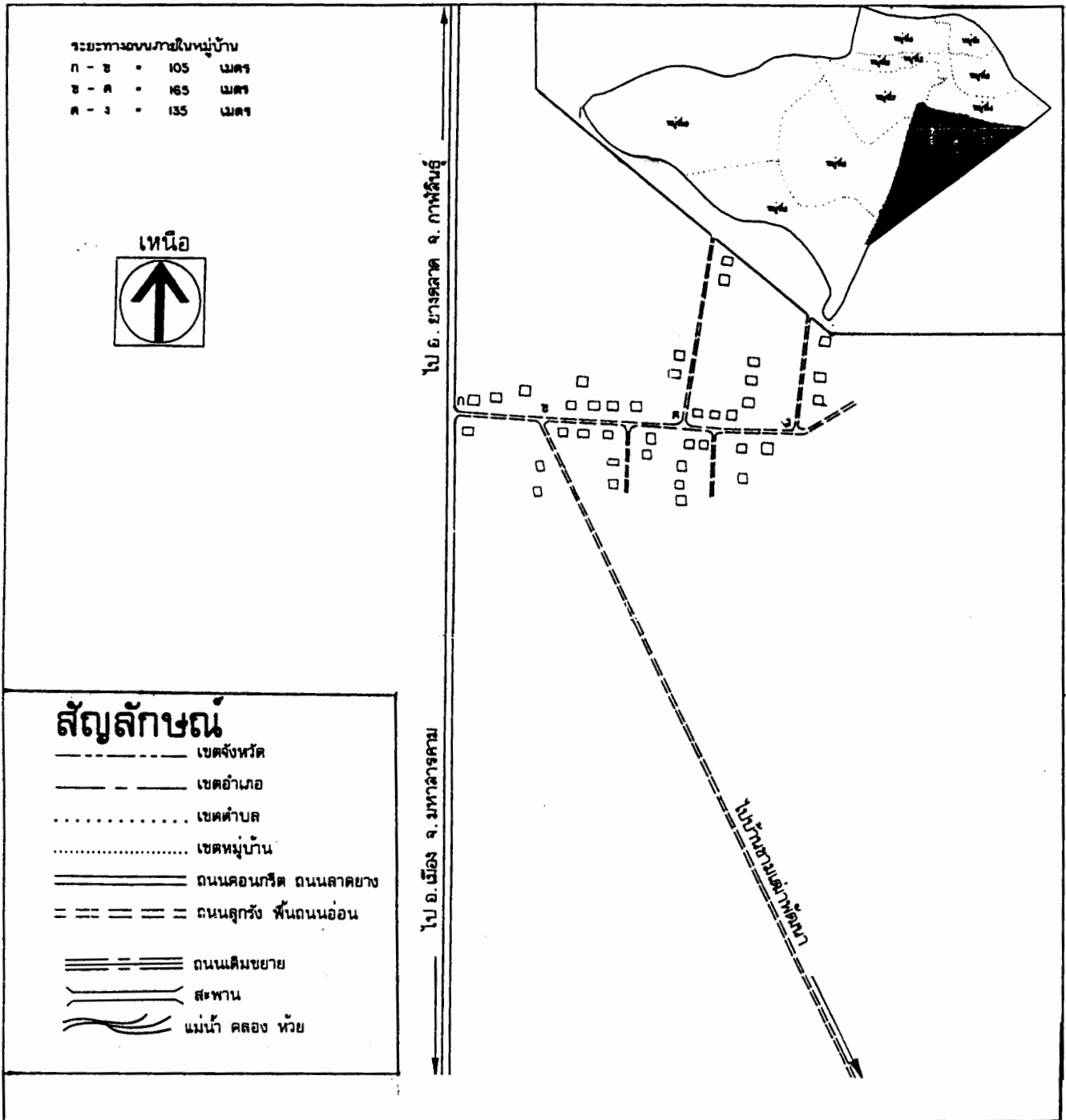
ชุมชนบ้านหนองขอน ไม่มีกลุ่มอาชีพ กลุ่มออมทรัพย์หรือหรือกลุ่มใดๆเลย เนื่องจากลักษณะการประกอบอาชีพไม่เอื้ออำนวย คงมีกลุ่มสวัสดิการฌาปนกิจศพซึ่งเป็นสมาชิกหมดทั้งหมู่บ้าน ช่วยกันสงเคราะห์ครอบครัวละ 10 บาท/ศพ

ประวัติบ้านหนองขอน

บ้านหนองขอนมีประวัติผูกพันกับบ้านสัมปหล่อและบ้านโนน ยาวนานนับพันปี การกล่าวถึงประวัติบ้านหนองขอนจำเป็นต้องกล่าวถึงประวัติบ้านสัมปหล่อและประวัติบ้านโนนด้วย ดังนั้นจึงขอกล่าวถึงประวัติของชุมชนบ้านหนองขอน ชุมชนบ้านสัมปหล่อและชุมชนบ้านโนนรวมไว้ในที่เดียวกัน ในตอนท้ายของข้อมูลบ้านโนน

แผนผังชุมชนบ้านหนองขอนในปัจจุบันเป็นดังนี้

ภาพประกอบ 8 แผนผังบ้านหนองซอน
หมู่ที่ 3 ตำบลันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย

ที่มา : สำนักงานผังเมืองจังหวัดมหาสารคาม พ.ศ. 2542

บ้านส้มปล่อย (น่าจะเป็นบ้านส้มป่อย แต่ส่วนราชการทุกแห่งเขียนเป็นบ้านส้มปล่อย)

ที่ตั้ง

บ้านส้มปล่อยตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลต้นธารราษฎร์ อำเภอทับทวนวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 2 กิโลเมตร และห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 14 กิโลเมตร ทางทิศตะวันออกของถนนกนิยานนท์(ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 213) มีถนนแยกเข้าสู่เขตชุมชนระยะทางประมาณ 80 เมตร ชุมชนไทยอีสานบ้านส้มปล่อยมีบ้านเรือนตั้งเรียงรายอยู่ตลอด 2 ข้างถนนและซอยแยกต่างๆ และหนาแน่นอยู่บริเวณทางแยกไปบ้านโนนและบ้านหนองซอน

พื้นที่

ชุมชนบ้านส้มปล่อยตั้งอยู่บนที่เป็นปolderกั้นจากน้ำท่วม พื้นที่ที่อยู่อาศัยมีประมาณ 315 ไร่ ส่วนที่ทำนาอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของชุมชนเป็นที่ราบต่ำลงไปเล็กน้อย มีประมาณ 360 ไร่ (รวมพื้นที่ที่เป็นหนองและบึง 3 แห่งประมาณ 35 ไร่)

จำนวนครัวเรือนและประชากร

ในปี พ.ศ. 2542 บ้านส้มปล่อยมี 52 ครัวเรือน ประชากรชาย 115 คน ประชากรหญิง 155 คน รวมประชากรทั้งหมด 270 คน

ที่มา : นายกำชัย นามเชียงใต้ (ผู้ใหญ่บ้าน), 28 พฤษภาคม 2542

ลักษณะทางสังคม

สังคมในชุมชนบ้านส้มปล่อย มีลักษณะผสมผสาน ระหว่างสังคมเมืองกับสังคมชนบท คือมีความเป็นอยู่แบบสังคมชนบท แต่มีค่านิยมตามอย่างสังคมเมือง และโดยที่เป็นชุมชนขนาดเล็กจึงรู้จักสนิทสนมกันทั้งหมด ห่างเหินกันอยู่บ้างสำหรับผู้สูงอายุกับเด็ก ๆ รุ่นใหม่ที่ไปทำงานต่างถิ่น ชาวบ้านต่างนับถือกันเสมือนญาติ ให้เกียรติและเคารพกันตามระบบอาวุโส ครอบครัวเป็นระบบพี่เตี่ยวเมียเตี่ยวตามวัฒนธรรมไทยและมีครอบครัวขยายมากกว่าครอบครัวเดี่ยว บรรยากาศภายในชุมชนค่อนข้างสงบเงียบ เนื่องจากคนวัยทำงานไม่ได้กลับบ้าน ในชุมชนมีแต่ผู้สูงอายุและเด็ก ๆ เป็นส่วนใหญ่ ผู้คนมีอัธยาศัยดีและให้ความเป็นกันเองแก่บุคคลที่เข้าไปในชุมชน

การประกอบอาชีพ

ชาวบ้านส้มปล่อยประกอบอาชีพทำนาปี ประมาณ 40 ครัวเรือนหรือราวร้อยละ 80 ของครอบครัวทั้งหมดในชุมชน ปลูกเต็มพื้นที่เกษตรทั้งหมดที่มีอยู่ ปลูกข้าวเหนียวและข้าวเจ้าในปริมาณที่ใกล้เคียงกัน คือปลูกข้าวเหนียวราวร้อยละ 53 และปลูกข้าวเจ้าราวร้อยละ 47 ได้ผลผลิตค่อนข้างต่ำ คือได้ข้าว(ทั้งสองอย่าง)ประมาณ 30 กิ่ง/ไร่ เท่านั้น อาชีพอย่างอื่นได้แก่ รับราชการ มี 7 ครัวเรือนหรือราวร้อยละ 13 นอกนั้นประกอบอาชีพรับจ้าง มีอยู่ 5 ครัวเรือนคิดเป็นร้อยละ 9.6 ของหมู่บ้าน และเนื่องจากไม่มีแหล่งน้ำธรรมชาติ จึงไม่มีการปลูกพืชใด ๆ เป็นอาชีพเสริม การเลี้ยงสัตว์มีเล็กน้อย เลี้ยงควาย 4 ครัวเรือน มีควายรวม 10 ตัว เลี้ยงเป็ดมี 9 ครัวเรือน มีเป็ดรวมประมาณ 150 ตัว ส่วนการเลี้ยงไก่มีทุกครัวเรือน เป็นไก่บ้าน เลี้ยงแบบปล่อย ขายได้ราคาดี ทั้งหมู่บ้านมีไก่ประมาณ 320 ตัว

ภาวะเศรษฐกิจ

รายได้ของครอบครัวในชุมชนบ้านสัมปหล่อย ส่วนมากไม่เกิน 10,000 บาท/ปี มีอยู่ประมาณ 40 ครอบครัว หรือร้อยละ 77 ของหมู่บ้าน ที่มีรายได้มากกว่านี้เป็นครอบครัวที่มีรายได้ระหว่าง 15,000 - 20,000 บาท/ปี มีอยู่ 8 ครอบครัว หรือร้อยละ 15 ของหมู่บ้าน ส่วนที่มีรายได้เกิน 20,000 บาท/ปีมี 4 ครอบครัว เป็นครอบครัวที่ประกอบอาชีพรับราชการ ในด้านหนังสือ เป็นลูกหนี้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรอยู่ราว 35 ครอบครัว หรือร้อยละ 67 ของหมู่บ้าน วงเงินกู้ยืมอยู่ระหว่าง 10,000 - 50,000 บาท ที่เป็นหนี้สินสถาบันการเงินอื่นมีน้อยมากและหนี้สินนอกระบบมีประมาณ 10 ราย กู้จากนายทุน ดอกเบี้ยแพง ใช้หลักทรัพย์ (โฉนดที่ดิน) เป็นประกัน

ศาสนา

ชาวไทย้อบ้านสัมปหล่อยทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ ไม่มีวัดในชุมชน แต่มีในชุมชนใกล้เคียงหลายวัด ไปทำบุญและกิจกรรมทางศาสนาได้โดยสะดวก ชาวไทย้อที่นับสนใจในเรื่องศาสนาและการบุญกุศลไม่น้อยกว่าที่อื่น ๆ โดยเฉพาะการนุ่งขาวห่มขาว ถือศีลห้า ในช่วงเข้าพรรษา เป็นประเพณีที่ผู้สูงอายุที่มีปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่โบราณถึงปัจจุบัน และกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนาก็เป็นวัตรปฏิบัติที่ชาวบ้านทุกเพศทุกวัยให้ความสำคัญอย่างยิ่ง ดังจะได้กล่าวในบทต่อไป

การศึกษา

ในชุมชนบ้านสัมปหล่อยมีผู้รู้หนังสือร้อยละ 100 จบการศึกษากาดบังคับระดับประมาณร้อยละ 80 นอกนั้นจบการศึกษาในระดับสูงขึ้น มีผู้จบระดับอุดมศึกษา 4 คน ร้อยละ 1.4 ของประชากรรวม ไม่มีโรงเรียนในชุมชนตนเอง แต่มีอยู่ในหมู่บ้านข้างเคียงโดยรอบ มีสถานศึกษาทุกระดับ ไปศึกษาเล่าเรียนได้โดยสะดวก

สิ่งสาธารณูปโภค

ชุมชนบ้านสัมปหล่อยมีถนนดินลูกรังขนาด 2 ช่องทางจราจร ผ่านตลอดชุมชนเป็นระยะทางประมาณ 400 เมตร รวมทั้งทางแยกไปบ้านหนองขอนประมาณ 200 เมตร และบ้านโบนประมาณ 150 เมตร สภาพถนนไม่ดี เก่า ชำรุด กุดฉุนมีน้ำขังตามหลุมในผิวจราจร กุดแล้งเป็นฝุ่น ทำให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนมีการทำความสะอาดอาคารบ้านเรือนเพิ่มขึ้น มีไฟฟ้าและใช้ไฟฟ้าทุกครัวเรือน มีประปาหมู่บ้านต่อมาจากหมู่ที่ 7 เป็นประปาหมู่บ้านขององค์การบริหารส่วนตำบลคันธารราษฎร์ ครัวเรือนในหมู่ที่ 4 ใช้น้ำประปามี 40 ครัวเรือน นอกนั้นใช้น้ำฝนบ้าง บ้างบาดาลส่วนตัวบ้าง (ในเขตชุมชนมีบ่อบาดาลอยู่ 3 บ่อ) น้ำจากหนองธรรมชาติบ้าง ซึ่งมีความเดือดร้อนไม่น้อย เพราะน้ำในหนองธรรมชาติที่ใหญ่ที่สุดของหมู่บ้านคือหนองสระตาขุมมีน้ำปีละประมาณ 8 - 9 เดือนเท่านั้น ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ - เมษายน น้ำแห้งขาดทุกปี หนองเล็ก ๆ อีก 2 แห่ง มีน้ำเฉพาะในหน้าฝนเท่านั้น บ้านสัมปหล่อยไม่มีโทรศัพท์สาธารณะ โทรศัพท์บ้านมีอยู่ 5 เครื่อง มีหอกระจายข่าว มีสนามสาธารณะพื้นที่ประมาณ 4 ไร่ สำหรับทำกิจกรรมของชุมชน

การสาธารณสุข

ความสะอาดของครัวเรือนและบริเวณชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง แต่ละครัวเรือนจัดเก็บสิ่งปฏิกูลมูลฝอยและกำจัดโดยวิธีเผาบ้าง ฝังบ้าง ตามอัธยาศัย ไม่มีมลพิษจากกลิ่นและเสียง ไม่มีสถานอนามัยในชุมชน การรักษาพยาบาล ไปใช้สถานอนามัยบ้านสระ อยู่ห่างจากชุมชนเล็กน้อย เพียงแค่ข้ามถนน (ถิ่นานนท์) ไปเท่านั้น หรือจะใช้บริการของคลินิกหรือ

โรงพยาบาลในตัวอำเภอหรือตัวจังหวัดก็สะดวก ระยะทางไม่ไกล ชาวบ้านปลอดภัย มีสุขภาพแข็งแรงดีประมาณร้อยละ 98 ส่วนที่เหลือร้อยละ 2 เจ็บป่วยไปตามวัยของผู้สูงอายุ คือ ปวดเมื่อย และหูดตาฝ้าฟาง เป็นต้น มีครอบครัวที่ได้รับบัตรสวัสดิการครอบครัวยากจน รักษาพยาบาลฟรี จากสถานีอนามัยและโรงพยาบาลต่าง ๆ 10 ครอบครัว มีส่วนร่วมใช้ทุกครัวเรือนประมาณ 4 ปีมาแล้ว

องค์กรและสวัสดิการชุมชน

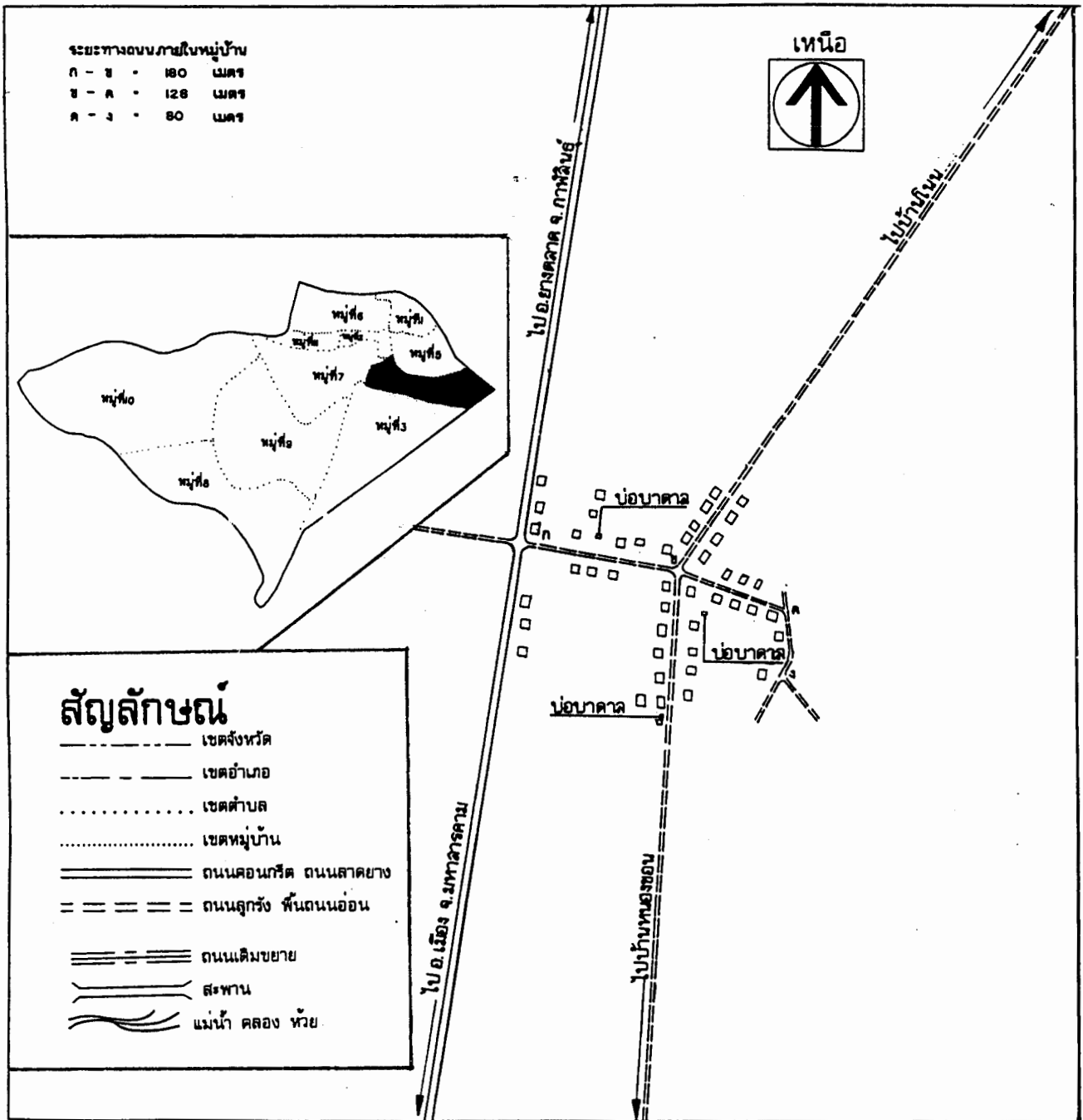
ในชุมชนบ้านสัมปหล่อไม่มีองค์กรประชาชน เพื่อการอาชีพและเศรษฐกิจ ส่วนด้านสวัสดิการ ในปี พ.ศ. 2542 มีผู้ได้รับเบี้ยยังชีพจากกรมประชาสงเคราะห์ 2 คน ในอัตรา 200 บาท/คน/เดือน ในด้านการฃาปนกิจศพมีสวัสดิการของหมู่บ้านเก็บครอบครัวละ 100 บาท/ศพ และกำสมัครเข้าร่วมกับสวัสดิการฃาปนกิจของหมู่บ้านใกล้เคียงซึ่งมีหลายหมู่บ้านก็ต้องจ่ายครอบครัวละ 10 บาท/ศพ

ประวัติบ้านสัมปหล่อ

บ้านสัมปหล่อมีประวัติผูกพันกับบ้านโนนและบ้านหนองซอน ยาวนานนับพันปี การกล่าวถึงประวัติบ้านสัมปหล่อ จำเป็นต้องกล่าวถึงประวัติบ้านโนนและประวัติบ้านหนองซอนด้วย ดังนั้นจึงขอกล่าวถึงประวัติของชุมชนบ้านสัมปหล่อ ชุมชนบ้านหนองซอน และชุมชนบ้านโนนไว้ในที่เดียวกัน ในตอนท้ายของข้อมูลบ้านโนน

แผนผังชุมชนบ้านสัมปหล่อในปัจจุบันเป็นดังนี้

ภาพประกอบ 9 แผนผังบ้านสัมปโลย
หมู่ที่ 4 ตำบลคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย

ที่มา : สำนักงานผังเมืองจังหวัดมหาสารคาม พ.ศ. 2542

บ้านโนน

ที่ตั้ง

ชุมชนบ้านโนนตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ตำบลคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ด้านทิศตะวันออกของถนนกนิยานนท์ (ทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 213) อยู่ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 1.8 กิโลเมตร และห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 14.5 กิโลเมตร ที่ตั้งชุมชนเป็นที่เนินสูง มีทางแยกจากถนนกนิยานนท์เข้าสู่ชุมชนบ้านโนน 2 แห่ง ใกล้เคียงกัน ระยะทางประมาณ 200 - 300 เมตร ชุมชนกระจายเบาบางอยู่ตอนต้นและหนาแน่นอยู่ตอนปลายซอย

พื้นที่

พื้นที่บ้านโนน มีทั้งสิ้นประมาณ 800 ไร่ เป็นที่อยู่อาศัยประมาณ 115 ไร่ ที่เหลือประมาณ 685 ไร่ เป็นที่ทำนา อยู่ทางทิศเหนือ ทิศใต้และทิศตะวันออกของชุมชน เป็นที่ราบสูง ประสบปัญหาขาดแคลนน้ำทำนาอยู่เป็นประจำ เนื่องจากไม่มีแหล่งน้ำธรรมชาติ

จำนวนครัวเรือนและประชากร

ในปี พ.ศ. 2542 มีครัวเรือนจำนวน 81 ครัวเรือน ประชากรชาย 153 คน ประชากรหญิง 154 คน รวมประชากร 307 คน

ที่มา : สำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอกันทรวิชัย (กุมภาพันธ์ 2542)

ลักษณะทางสังคม

ชุมชนบ้านโนนเป็นสังคมไทยอ้อมมีลักษณะเช่นเดียวกับชุมชนบ้านหนองซอนและชุมชนบ้านส้มปล่อย ซึ่งลักษณะทางกายภาพชุมชน 3 แห่งนี้อยู่ชิดติดต่อกันเป็นชุมชนเดียวกันเพียงแต่ทางราชการแบ่งการปกครองบ้านหนองซอน เป็นหมู่ที่ 3 บ้านส้มปล่อย เป็นหมู่ที่ 4 และบ้านโนน เป็นหมู่ที่ 5 เท่านั้น ผู้คนในชุมชนทั้ง 3 รู้จักคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี ทั้ง 3 ชุมชนมีความสามัคคีกันในกิจกรรมทั้งปวงไม่แตกต่างจากคนในชุมชนเดียวกัน โดยเฉพาะกิจกรรมทางศาสนาและงานบุญประเพณีต่างๆ มักจะมาร่วมทำกิจกรรมกันที่วัดศรีมหาโพธิ์ซึ่งอยู่ในชุมชนบ้านโนน วัดเป็นส่วนสำคัญในการสร้างสัมพันธ์อันดีให้กับชุมชนทั้งสาม ชาวบ้านโนนสงบเสถียร อ่อนน้อมก้อมตนและอัธยาศัยดี มีความเป็นมิตรให้ความเป็นกันเองแก่บุคคลที่เข้าไปในชุมชนเป็นอย่างดี บรรยากาศโดยทั่วไปในชุมชนตอนกลางวันค่อนข้างเงียบเหงาเนื่องจากคนวัยทำงานก็ไปทำงาน เด็กวัยเรียนก็ไปเรียน บ้านเรือนจึงไม่ค่อยมีคนอยู่ ระบบครอบครัวบ้านโนนเป็นครอบครัวขยาย โอกาสเปลี่ยนเป็นระบบครอบครัวเดี่ยวค่อยๆ เพิ่มขึ้น

การประกอบอาชีพ

ประกอบอาชีพทำนา 77 ครัวเรือนหรือร้อยละ 95 เป็นการปลูกข้าวนาปีทั้งสิ้น ปลูกข้าวเหนียวประมาณ 2 ไร่ของข้าวเจ้า คุณภาพและปริมาณของผลผลิตขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำฝน แหล่งน้ำธรรมชาติอื่น ๆ ไม่มี ชาวบ้านจึงไม่สามารถทำอาชีพเสริมด้วยการปลูกพืชหมุนเวียนใดๆเลย มีการเลี้ยงสัตว์กันบ้างประปราย เลี้ยงหมู 9 ครัวเรือน รวมประมาณ 50 ตัว เลี้ยงควาย 55 ครัวเรือน มีความรวม 60 ตัว เลี้ยงวัว 12 ครัวเรือน รวมวัว 20 ตัว เลี้ยงเป็ด 41 ครัวเรือน รวมเป็ด ประมาณ 300 ตัว เลี้ยงไก่ 80 ครัวเรือน เป็นการเลี้ยงไก่บ้าน เลี้ยงแบบปล่อยบ้างเลี้ยงในเล้าบ้าง บางคนก็เลี้ยงไก่ชนไว้ขายด้วย รวมแล้วมีไก่ประมาณ 900 ตัว อาชีพรับจ้างมี 5 ครัวเรือนหรือร้อยละ 6 ของหมู่บ้าน

ภาวะเศรษฐกิจ

ครัวเรือนในชุมชนบ้านโนน มีรายได้จากการประกอบอาชีพการเกษตรเป็นหลัก รายได้อื่นๆมาจากการขายสัตว์เลี้ยงและงานรับจ้าง รายได้เฉลี่ยตกประมาณครัวเรือนละ 20,000 บาท/ปี มีครัวเรือนที่รายได้ต่ำกว่า 6,000 บาท/ปีอยู่ประมาณ 10 ครัวเรือน ครอบครัวยังมีรายได้น้อยกว่า 30,000 บาท/ปีขึ้นไปมีประมาณ 15 ครัวเรือนพิจารณาจากความ เป็นอยู่ประจำวัน ครัวเรือนส่วนใหญ่ไม่สู้จะเดือดร้อนกับภาวะเศรษฐกิจมากนัก เศรษฐกิจ และ สามารถปรับความเป็นอยู่ให้เหมาะสมกับรายได้ได้ ครัวเรือนประมาณร้อยละ 80 เป็นหนี ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรในวงเงิน ระหว่าง 10,000 - 50,000 บาท มีหลายรายเมื่อส่งหนี้กำหนดก็จะปลอดหนี้อยู่นาน ขอฎีใหม่ในวงเงินที่สูงขึ้นกว่าเดิม ส่วน หนี้สินจากสถาบันการเงินอื่นมีเพียง 4 - 5 ราย ไม่ทราบวงเงิน

ศาสนา

ชาวไทย้อบ้านโนนนับถือศาสนาพุทธทั้งหมด มีวัดอยู่ในชุมชน 1 วัด คือวัดศรี มหาโพธิ์ เป็นวัดขนาดกลาง มีความพร้อมในด้านสถานที่ อุปกรณ์ และพิธีการทางศาสนา พอสมควร วันสำคัญทางศาสนาชาวบ้านโนนมาปฏิบัติศาสนกิจเป็นประจำ ชาวบ้านทั้งไทย้อ และลาว(ชาวอีสาน)ในชุมชนใกล้เคียงมาร่วมกิจกรรมด้วย ช่วยทำให้บรรยากาศในการทำ บุญกุศลดียิ่งขึ้น

การศึกษา

ในชุมชนบ้านโนนไม่มีโรงเรียน แต่ในชุมชนหรือหมู่บ้านใกล้เคียงมีโรงเรียนอยู่ ทั่วไป สามารถไปเล่าเรียนได้โดยสะดวก ไม่มีปัญหาแต่อย่างใด คนในชุมชนจบการศึกษา ภาคบังคับทั้งหมด ที่จบรวมทั้งกำลังเรียนระดับมัธยมศึกษา มีประมาณร้อยละ 15 และมีผู้ สำเร็จการศึกษาระดับอุดมศึกษาประมาณ ร้อยละ 2 ของประชากร

สิ่งสาธารณูปโภค

มีถนนขนาด 2 ช่องทางจราจรและซอยขนาดช่องทางเดียวตลอดเขตชุมชน ส่วน ใหญ่เป็นถนนดิน มีส่วนที่ลาดยางอยู่ประมาณ 300 เมตร น้ำดื่มน้ำใช้ได้จากบ่อน้ำบาดาลใน ชุมชน(เป็นบ่อน้ำเจาะ) มี 3 บ่อ มีไฟฟ้าและใช้ไฟฟ้าทุกครัวเรือน ไม่มีโทรศัพท์สาธารณะ มีแต่ โทรศัพท์บ้าน 8 ครัวเรือน

การสาธารณสุข

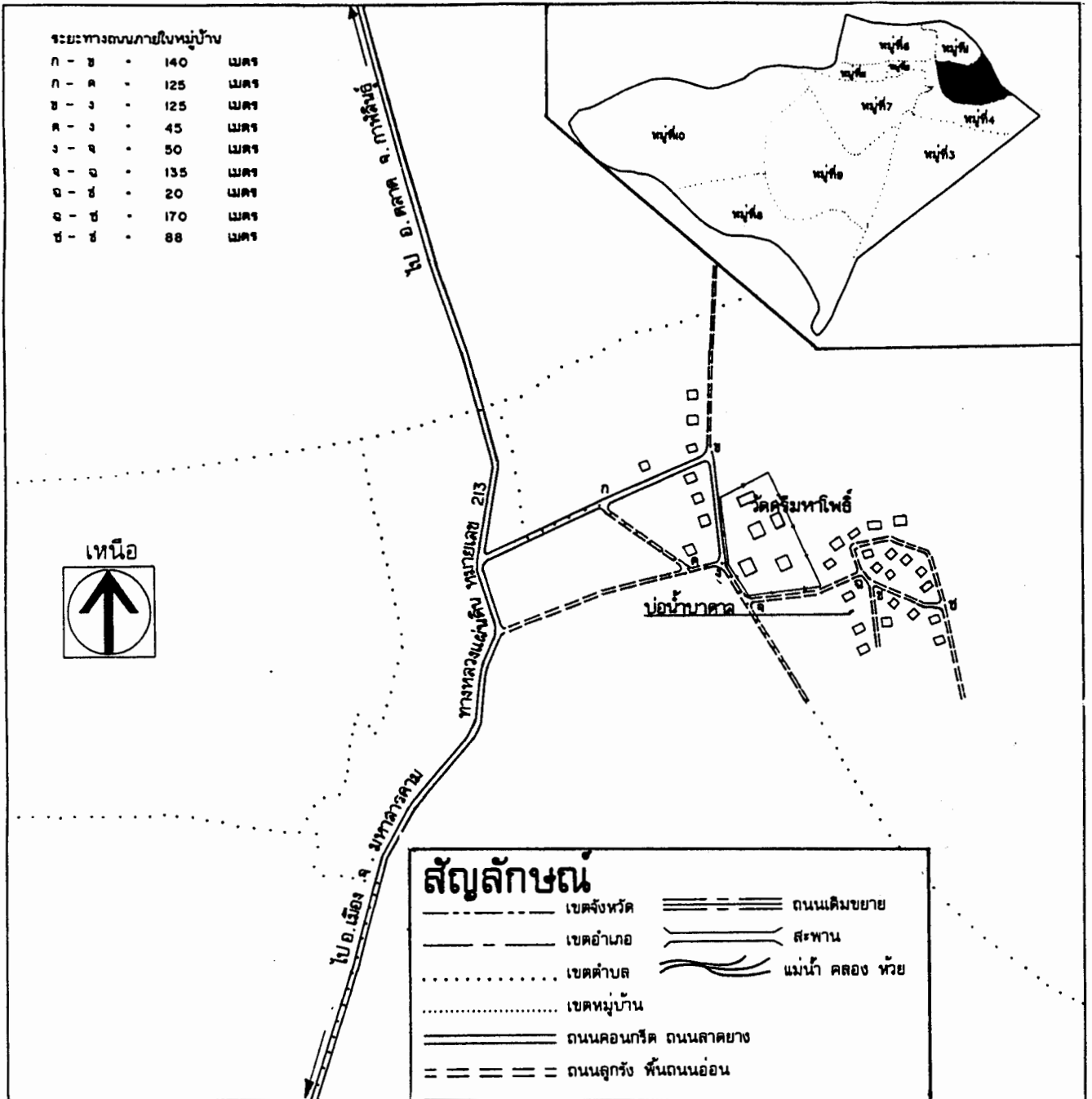
การรักษาความสะอาดในอาคารบ้านเรือนโดยรวมพอใช้ได้ แต่ตามถนนและซอย ไม่ค่อยสะอาดนัก ในเขตชุมชนด้านในมีการเลี้ยงสัตว์หลายประเภท กลิ่นมูลสัตว์จึงเป็นมลพิษ แก่ผู้อยู่อาศัย แต่ไม่รุนแรงมากนัก ควรกวาดเก็บมูลสัตว์ไปกองไว้ในทุ่งนาเพื่อใช้เป็นปุ๋ยคอก ปุ๋ยพืชต่อไป ในชุมชนบ้านโนนไม่มีสถานอนามัย ยามเจ็บป่วยต้องไปใช้บริการของสถานี อนามัยบ้านสระ หรือคลินิกหรือโรงพยาบาลในตัวอำเภอหรือจังหวัดก็ได้การคมนาคมสะดวก ระยะทางไม่ไกล สุขภาพของชาวบ้านสมบูรณ์แข็งแรงดีประมาณร้อยละ 90 ฝ่ายผอมและ อ่อนแอประมาณ ร้อยละ 8 และป่วยไข้เล็กน้อย ประมาณร้อยละ 2 ด้านการขับถ่ายใช้ ส้วมซึมทุกครัวเรือน

องค์กรและสวัสดิการชุมชน

ไม่มีองค์กรใด ๆ ของประชาชน มีเพียงสวัสดิการฌาปนกิจซึ่งเป็นไปทำนองเดียวกับ บ้านสัปปะล้อยและบ้านหนองซอน

แผนผังชุมชนบ้านโนนในปัจจุบันเป็นดังนี้

ภาพประกอบ 10 แผนผังบ้านโนน หมู่ที่ 5 ตำบลคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย

ที่มา : สำนักงานผังเมืองจังหวัดมหาสารคาม พ.ศ. 2542

ประวัติบ้านโนน ประวัติบ้านส้มปล่อย และประวัติบ้านหนองซอน

บ้านโนน บ้านส้มปล่อยและบ้านหนองซอนมีประวัติผูกพันกันมายาวนานและเกี่ยวข้องกับประวัติอำเภอกันทรวิชัย ซึ่งมีการเปลี่ยนชื่ออำเภอหลายครั้ง การสืบค้นข้อมูลเรื่องนี้ อาศัยข้อมูลเชิงมุขปาฐะ จากผู้สูงอายุในชุมชนทั้งสาม และผู้รู้จากที่อื่นๆ นำมาประกอบกับ ข้อมูลด้านเอกสาร ผู้ที่ค้นคว้าเรื่องนี้อย่างเป็นกิจลักษณะมาก่อนคืออาจารย์บุญยัง นาตรีเคน บ้านเลขที่ 171 หมู่ที่ 1 ตำบลโคกพระ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ชำราราชการ ปานาญ อดีตอาจารย์ใหญ่โรงเรียนบ้านคันธาร อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

อาจารย์บุญยัง นาตรีเคน ได้เขียนหนังสือเรื่อง “ประวัติหลวงพ่อพระยีนวัต พุทธมณฑล - วัดสุวรรณवास อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม” เมื่อ พ.ศ. 2535 และ “หนังสือที่ระลึกในงานพิธีพุทธาภิเษกพระประธานและพระนุชากันทรวิชัยวัดสุวรรณวาส บ้านโคกพระ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม เนื่องในงานฉลองสัญญาบัตร พัดยศชั้นโทของหลวงพ่อพระครูสุวรรณธรรมมาทร (คำดี จักกวโร) เจ้าอาวาสวัดสุวรรณวาส” เมื่อ 15 - 16 เมษายน 2542 เนื้อหาหนังสือทั้ง 2 เล่ม นอกจากเป็นไปตามชื่อหนังสือแล้ว ยังมีสาระสำคัญเกี่ยวกับประวัติอำเภอกันทรวิชัย ชุมชนบ้านโนน บ้านส้มปล่อย และบ้านหนองซอน ตัดตอนเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องมาประกอบข้อมูลเชิงมุขปาฐะได้ดังนี้

พงศาวดารหัวเมืองมณฑลอีสาน ซึ่งหม่อมอมรวงศ์วิจิตร (ม.ร.ว.ปฐม คนजर) แต่งขึ้นเมื่อครั้งดำรงตำแหน่งปลัดมณฑลอีสาน กล่าวว่าเมืองคันธาริราช (ปัจจุบันคืออำเภอกันทรวิชัย) ตั้งขึ้นเมื่อปีมะเส็ง จุลศักราช 147 (พ.ศ. 1328) เมืองนี้ตั้งอยู่นานเป็นพันปี มีเจ้าครองเมืองผลัดเปลี่ยนกันมาหลายยุคหลายสมัย จนถึงสมัยท้าวลิ้นจงเป็นผู้ครองเมือง ก็เกิดเรื่องร้ายแรงขึ้น คือท้าวลิ้นทองลูกชายของท้าวลิ้นจงต้องการขึ้นครองเมืองเป็นใหญ่ แทนบิดา จึงกักขังทรวานท้าวลิ้นจงผู้เป็นบิดาจนถึงแก่ความตาย ผลกรรมดังกล่าวทำให้เมืองคันธาริราชพินาศถวอดวายกลายเป็นเมืองร้าง กาลเวลาผ่านไปนับพันปี จนถึงจุลศักราช 1236 ปิจอ จศก (พ.ศ. 2417) พระยาไชยสุนทรเจ้าเมืองกาฬสินธุ์ ทราบว่าท้าวคำมูล ชาวเมืองมหาสารคาม ได้อพยพคน จำนวนประมาณ 2,700 คน มาตั้งอยู่ ณ เมืองร้าง ดังกล่าว ท้าวคำมูลเป็นเจ้าเมือง (ชาวบ้านเรียกเมืองคันธาริราชบ้าง กันทาบ้าง กันทางบ้าง) และตั้งเพี้ยเวียงแก เพี้ยเวียงทอ เพี้ยไชสุริยา และเพี้ยนามวิเศษ ดำรงตำแหน่งอุปฮาดราชวงศ์ ราชบุตร ผู้ช่วย เต็มอัตรา จึงถวายรายงานไปกรุงเทพฯให้ทรงทราบ และขอตั้งเมืองกันทางร้างเป็นเมืองขึ้นมาใหม่อย่างเป็นทางการอีกครั้ง ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งเมืองกันทางร้างเป็นเมือง “กันทะวิชัย” และทรงแต่งตั้งท้าวคำมูลเป็นพระปฐมวิเศษ เจ้าเมือง ให้เพี้ยเวียงทอเป็นราชวงศ์ ให้เพี้ยไชสุริยาเป็นราชบุตร ให้เพี้ยนามวิเศษเป็นหลวงจ่านงภักดี ช่วยกันทำราชการ ขึ้นต่อเมืองกาฬสินธุ์ ทุกคนเว้นแต่เพี้ยเวียงแกจึงลงไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ กรุงเทพฯ รับพระราชทานสารตราตั้ง ครั้นถึง จุลศักราช 1244 (พ.ศ. 2425) พระปฐมวิเศษ เจ้าเมือง และราชวงศ์ (เพี้ยเวียงทอ) เกิดขัดแย้งกับเพี้ยเวียงกลาง เมืองมหาสารคาม มีรับสั่งให้ไปชำระคดีที่กรุงเทพฯ พระปฐมวิเศษและราชวงศ์ (เพี้ยเวียงทอ) ได้ถึงแก่กรรมในระหว่างการชำระคดีที่กรุงเทพฯ อุปฮาด (เพี้ยเวียงแก) และราชบุตร (เพี้ยไชสุริยา) จึงต้องทำราชการเมืองแทน แต่คนทั้งสองเห็นว่าตนอยู่ในวัยสูงอายุมากแล้ว ควรสละตำแหน่งให้คนวัยหนุ่มมาทำราชการแทน จึงถวายหนังสือขอให้ทรงแต่งตั้งท้าวทองคำ ซึ่งเป็นหลานเจ้าเมืองร้อยเอ็ดมาเป็นเจ้าเมือง หลวงศรีสงครามมาเป็นราชวงศ์ ท้าวสีทะมาเป็นหลวงจ่านงภักดี ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งตามที่ขอ โดยให้ท้าวทองคำเป็นพระปฐมวิเศษ เจ้าเมืองกันทะวิชัย

จุลศักราช 1251 (ร.ศ. 108) ตรงกับปีจอ พ.ศ. 2432 ราชวงศ์เชียงตุง ผู้รักษาการณ์เมืองกาฬสินธุ์และกรมการเมืองให้พระปฐมวิเศษ (ท้าวทองคำ) นำหนังสือไป เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ กรุงเทพฯขอพระราชทานให้พระปฐมวิเศษ (ท้าวทองคำ) เป็น ผู้ว่าราชการเมืองกันทะวิชัย ขอราชวงศ์หลวงศรีสงครามเป็นอุปฮาด ขอท้าวแฮดเป็นราชวงศ์ ขอท้าวสีทะเป็นราชบุตรเมืองกันทะวิชัย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานสัญญาบัตร ให้พระปฐมวิเศษ (ท้าวทองคำ) เป็นผู้ว่าราชการเมืองกันทะวิชัย ส่วนตำแหน่งอื่นๆก็ทรงมี ทราดังตามขอ

ที่ตั้งตัวเมืองกันทะวิชัย คือบ้านคันธาราในปัจจุบัน มีคูรอบเมืองเป็นอาณาเขต ครอบคลุมบริเวณถึงบ้านโนน บ้านโนนโนนมายก่อนเป็นส่วนหนึ่งของเมืองกันทะวิชัย พระปฐมวิเศษ ว่าราชการเมืองกันทะวิชัยมาจนถึง พ.ศ. 2443 เมืองกันทะวิชัยถูกเปลี่ยนสภานภาพมาเป็น อำเภอ ชื่อว่า "อำเภอกันทรวิชัย" ตั้งอยู่ที่เดิมจนถึง พ.ศ. 2456 กระทรวงมหาดไทยได้โอน อำเภอกันทรวิชัยมาขึ้นกับจังหวัดมหาสารคาม ครั้นถึงสมัยหลวงชาญรัฐกิจ (เขย) เป็น นายอำเภอได้ย้ายที่ว่าการอำเภอไปตั้งที่ตำบลโคกพระเมื่อ พ.ศ. 2458 เปลี่ยนชื่อเป็น "อำเภอโคกพระ" ใน พ.ศ. 2460 และเปลี่ยนชื่อกลับไปเป็น "อำเภอกันทรวิชัย" ดังเดิมในปี พ.ศ. 2482 และเนื่องจากตัวอาคารที่ว่าการอำเภอเป็นอาคารไม้ชำรุดทรุดโทรมไปตามกาล เวลา ในปี พ.ศ. 2541 ได้รับงบประมาณให้สร้างขึ้นใหม่เป็นอาคารคอนกรีต 2 ชั้น โดยย้าย สถานที่ไปทางทิศใต้ของที่เดิมประมาณ 200 เมตร ดังที่ปรากฏในปัจจุบัน

ตอนปลายยุคของเมืองกันทะวิชัยประมาณ 200 ปี พื้นที่ในตัวเมือง (ปัจจุบันคือ บ้านคันธาราและบ้านโนน) มีครัวเรือนและประชากรหนาแน่น ที่ทำนาทำไร่ไม่พอเพียง ราษฎร จึงขยับขยายออกจากตัวเมืองไปทำไร่ทำนาฟุ้งตั้งหลักแหล่งขึ้นใหม่ ส่วนใหญ่พากันออกมา ทางทิศใต้ของตัวเมืองกันทะวิชัย จนเกิดเป็นชุมชนใหญ่ขึ้นอีกแห่งหนึ่ง ปัจจุบันที่แห่งนี้เป็น บ้านหนองซอนและบ้านส้มปล่อย คุณยายขนาด กับโคต บ้านเลขที่ 19 หมู่ที่ 3 ตำบล คันธาราราษฎร์ (บ้านหนองซอน) อายุ 83 ปี (ใน ปี พ.ศ. 2542) ซึ่งสุขภาพแข็งแรง และมีสติปัญญาดี ผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านให้ความนับถือว่าเป็นผู้รู้เรื่องอดีตของชุมชนแห่งนี้ มากที่สุด ให้ข้อมูลว่าบรรพบุรุษของชาวบ้านหนองซอนและบ้านส้มปล่อยประมาณ 3 - 4 ชั่วอายุคน (รุ่นปู่ย่าตาทวด) ได้โยกย้ายออกมาจากบ้านโนน ในเขตตัวเมืองกันทะวิชัยสมัย นั้น (ประมาณ พ.ศ. 2340 - 2350) จำนวนหลายสิบครัวเรือนเพื่อให้ได้อยู่ใกล้ที่ทำนา โดยตั้งบ้านเรือนกระจายกันอยู่ ทั้งที่บ้านหนองซอนและบ้านส้มปล่อย เนื่องจากทั้ง 2 แห่ง มี แหล่งน้ำธรรมชาติสมบูรณ์เพียงพอต่อการอุปโภคบริโภค บ้านหนองซอนมีหนองน้ำขนาดใหญ่ มีขอบไม้ขนาดใหญ่ทอดจมนอยู่ในหนอง ชาวบ้านจึงเรียกว่าหนองซอนและเรียกชื่อชุมชน ว่าบ้านหนองซอนตามไปด้วย แต่ในปัจจุบันหนองซอนดินแข็งใช้การไม่ได้ บ้านส้มปล่อยมี สระตายเป็นหนองน้ำขนาดใหญ่เช่นกัน ปัจจุบันสระตวยมีน้ำใช้การได้ปีละประมาณ 8 - 9 เดือน ในบริเวณดังกล่าวมีต้นส้มป่อยขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก ชาวบ้านจึงเรียกกันว่าบ้าน ส้มป่อย ภายหลังเพี้ยนมาเป็นบ้านส้มปล่อย นายประติษฐ์ ไชยศิลป์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 3 (บ้านหนองซอน) และนายกำชัย นามเชียงใต้ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 (บ้านส้มปล่อย) ตำบล คันธาราราษฎร์ ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า บ้านหนองซอนและบ้านส้มปล่อยเป็นหมู่บ้านเดียวกันมา ตั้งแต่อดีต จนถึง พ.ศ. 2531 ทางราชการได้จัดแบ่งเขตการปกครองใหม่ ให้เขตบ้าน หนองซอน เป็นหมู่ที่ 3 เขตบ้านส้มปล่อย เป็นหมู่ที่ 4 และเขตบ้านโนน เป็นหมู่ที่ 5

สำหรับที่มาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยอินในชุมชนบ้านหนองซอน บ้านส้มปล่อยและบ้าน โนน ไม่พบในเอกสารใดๆ ข้อมูลเชิงมุขปาฐะมีเป็น 2 กระแส กระแสหนึ่งจากผู้สูงอายุใน ชุมชนบ้านหนองซอน บ้านส้มปล่อยและบ้านโนน ร่วมกันให้ข้อมูลว่า บรรพบุรุษได้อพยพมา

จากเวียงจันทน์ เนื่องจากเคยได้ยินได้ฟังปู่ย่าตาทวดเล่าให้ฟัง แต่ไม่อาจประมาณกาลได้ว่าอพยพมาตั้งแต่เมื่อใด ส่วนอีกกระแสหนึ่งมาจากบุคคลนอกชุมชน ประกอบด้วยนักวิชาการและข้าราชการบ้านานุกที่เป็นคนท้องถิ่นจังหวัดมหาสารคาม มีความเห็นว่าไทย้อบ้านหนองขอน บ้านส้มปล่อยและบ้านโนน เป็นกลุ่มที่แยกตัวออกมาจากชาวไทย้อเมืองท่าขอนยาง ในสมัยที่เมืองท่าขอนยางว่างเจ้าเมืองปกครอง เมื่อพิจารณาความน่าจะเป็น ก็มีความเป็นไปได้ทั้ง 2 กระแส ผู้วิจัยได้หาหรือทำนบกี้แก้ว สุวรรณภูมิ อัครราชทูตและหัวหน้ากงสุลใหญ่แห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จังหวัดขอนแก่น ทำนบกี้แก้ว สุวรรณภูมิ ยืนยันว่าในแขวงเวียงจันทน์ทั้งอดีตและปัจจุบันไม่มีชนกลุ่มชาติพันธุ์ไทย้อ ที่ผู้สูงอายุให้ข้อมูลว่าไทย้อ 3 กลุ่มนี้อพยพจากเวียงจันทน์ ดงหมายควมว่าอพยพมาจากประเทศลาว ทำนองเดียวกับคนต่างประเทศพูดว่ามากกรุงเทพฯก็ตีออกมาประเทศไทย และพบในเอกสารประวัติบ้านน้ำใสว่ ในแขวงคำม่วน ทางฝั่งลาว มีหมู่บ้านชื่อ “บ้านผ้าขาวลาวเวียงจันทน์” เป็นชุมชนชาวฮ้อ ชาวบ้านโนน บ้านส้มปล่อยและบ้านหนองขอน อาจอพยพมาจากบ้านผ้าขาวลาว-เวียงจันทน์นี้ก็ได้ สำหรับกรณีการแยกตัวมาจากเมืองท่าขอนยาง สอดคล้องกับพงศาวดารหัวเมืองมณฑลอีสาน (ภาค 4) ที่ว่า เมืองดินธานีราชสร้างอยู่เป็นเวลา 1,089 ปี จนถึงปี พ.ศ. 2417 ท้าวคำมูล ได้อพยพคนมาจากเมืองมหาสารคาม รวม 2,700 คนมามาตั้งอยู่และตั้งตนเป็นเจ้าเมือง ตามประวัติเมืองมหาสารคามมีว่าสมัยนั้นเมืองมหาสารคามมีคนน้อยประมาณ 1,000 คน จนพระเจ้ากรุงราชเดชเจ้าเมืองส่งคนไปเกลี้ยกล่อมคนเมืองอื่น ๆ ให้มาอยู่ด้วย ในปี พ.ศ. 2419 เกิดศึกฮ้อ พระเจ้ากรุงราชเดชได้รับพระบัญชาให้ยกทัพไปปราบฮ้อทางชายแดนเมืองหนองคาย แต่กำลังคนไม่พอ จึงให้ไปสมทบกับกองทัพเมืองอุบลราชธานี กองทัพเมืองกาฬสินธุ์และกองทัพเมืองร้อยเอ็ด การที่ท้าวคำมูลจะได้คนมาจากเมืองมหาสารคามถึง 2,700 คน จึงไม่น่าจะเป็นไปได้ แต่ถ้ามองเมืองท่าขอนยาง เป็นไปได้มากกว่า ทั้งอยู่ใกล้และไม่ต้องลุยข้ามแม่น้ำชีอีกด้วย แต่ที่อพยพมาในสมัยที่เมืองท่าขอนยางว่างเจ้าเมืองนั้นมีความคลาดเคลื่อนอยู่ เนื่องจากพงศาวดารเมืองกาฬสินธุ์และประวัติเมืองขึ้นยุคเก่ากล่าวว่ พระสุวรรณภักดี (พรหมา) เจ้าเมืองท่าขอนยาง (คนสุดท้าย) ไม่พอใจจะทำราชการขึ้นกับเมืองกาฬสินธุ์ จึงอพยพครอบครัวไปทำราชการขึ้นกับเมืองท่าอุเทน เมื่อ พ.ศ. 2427 เมืองท่าขอนยางจึงว่างเจ้าเมือง ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2427 เวลาคลาดเคลื่อนกันอยู่ 10 ปี หากสะสางเรื่อง พ.ศ. 2417 ที่ท้าวคำมูลอพยพคนมาตั้งเมืองใหม่ กับ พ.ศ. 2427 ที่เมืองท่าขอนยางเริ่มว่างเจ้าเมืองได้ ก็หมดปัญหา สามารถสรุปได้ว่ากลุ่มชาวไทย้อบ้านหนองขอน บ้านส้มปล่อย และบ้านโนนเป็นกลุ่มที่แยกไปจากชาวไทย้อบ้านท่าขอนยาง

บ้านน้ำใส

ที่ตั้ง

บ้านน้ำใสตั้งอยู่หมู่ที่ 7 และหมู่ที่ 16 ตำบลชามพัฒนา อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ห่างจากตัวอำเภوبرะมาณ 6 กิโลเมตร และห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 24 กิโลเมตร จากตัวจังหวัดมหาสารคามเดินทางไปบ้านน้ำใสได้โดยใช้ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 213 (ถนนกนิยานนท์) มีทางแยกขวาไปบ้านน้ำใส ได้ 2 แห่ง คือ แยกที่บ้านหัวขัว (กม.10) ไปตามเส้นทางบ้านยาง บ้านสมศรี ถึงบ้านน้ำใส ระยะทางจากทางแยกประมาณ 8 กิโลเมตร และที่แยกบ้านคันธาร์ ไปตามถนนทางหลวงสาย 2203 (กันทรวิชัย - มะค่า) ระยะทางจากทางแยกถึงบ้านน้ำใสประมาณ 5.5 กิโลเมตร หมู่ที่ 7 และหมู่ที่ 16 อยู่ชิดติดเป็นชุมชนเดียวกัน กลุ่มครัวเรือนเกือบทั้งหมดตั้งอยู่ริมถนนสาย 2203 กับถนนไปบ้านหนองมะแปบ ตรงข้ามกับวัดเสนาภิคม

พื้นที่

พื้นที่บ้านน้ำใส ทั้งหมู่ที่ 7 และหมู่ที่ 16 เป็นที่ราบทั้งสิ้น ในหมู่ที่ 7 มีพื้นที่ทั้งสิ้น 1,101 ไร่ เป็นที่ทำการเกษตรประมาณ 907 ไร่ นอกนั้นเป็นที่อยู่อาศัยและที่สาธารณะ หมู่ที่ 16 มีพื้นที่ทั้งสิ้น 1,700 ไร่ เป็นที่ทำการเกษตรประมาณ 1,500 ไร่ เป็นที่อยู่อาศัยและที่สาธารณะประมาณ 200 ไร่ ในพื้นที่ 2801 ไร่ของ 2 หมู่บ้าน มีแหล่งน้ำธรรมชาติเป็นบ่อน้ำตื้น 4 บ่อ ใช้เป็นน้ำดื่มได้ประมาณ 50 ครัวเรือน และใช้ในการเกษตรได้บ้างเล็กน้อย มีสระ 1 แห่ง ในพื้นที่เอกชน ไม่เกิดประโยชน์สาธารณะเท่าที่ควร ส่วนบ่อน้ำบาดาล (แบบเจาะ) ทั้ง 2 หมู่บ้าน มี 5 บ่อ ใช้ได้ประมาณ 80 ครัวเรือน

จำนวนครัวเรือนและประชากร

ใน ปี พ.ศ. 2542 บ้านน้ำใสมีจำนวนครัวเรือนและประชากร ดังนี้

ตาราง 3 จำนวนครัวเรือนและประชากรบ้านน้ำใส (พ.ศ. 2542)

หมู่ที่	จำนวนครัวเรือน	จำนวนประชากรชาย	จำนวนประชากรหญิง	รวมประชากร
7	80	154	167	321
16	73	157	172	329
รวม 2 หมู่บ้าน	153	311	339	650

ที่มา : สำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม (กุมภาพันธ์ 2542)

ลักษณะทางสังคม

ชุมชนบ้านน้ำใสเป็นชุมชนขนาดกลาง มี 153 ครัวเรือน ประชากร 650 คน ดังรายละเอียดในตาราง 3 เป็นชาวไทยย้อทั้งสิ้น แม้จะแบ่งเป็น 2 หมู่บ้าน แต่ครัวเรือนทั้งหมดก็

ตั้งเป็นกลุ่มอยู่ในบริเวณเดียวกัน มีความเป็นอยู่เหมือนกัน บุคคลภายนอกหากไม่ทราบมาก่อนจะมองไม่ออกว่าเป็นไทย เพราะสภาพโดยทั่วไปไม่แตกต่างจากชนเผ่าดั้งเดิมของจังหวัดมหาสารคาม คือลาวเวียง หมายถึงว่าชาวไทยบ้านน้ำใสปรับตัวเข้ากับสังคมทั่วไปได้อย่างกลมกลืน แต่ในส่วนลูกชาวไทยที่นี่ภาคภูมิใจในชาติพันธุ์ของตนเป็นอย่างมาก แสดงตนว่าเป็นไทยอย่างสง่าและมีศักดิ์ศรีปราศจากปมด้อย ซึ่งเป็นเรื่องที่ถูกต้องและนำเสนอสรรเสริญ ต่างจากชนบางกลุ่มที่พยายามปกปิดชาติพันธุ์ของตน โดยคิดผิดว่าการกำเนิดมาเป็นชนกลุ่มน้อยเป็นความต่ำต้อยน่าอับอาย การที่ประเทศมีชนหลายกลุ่มหลายเผ่าพันธุ์เป็นเรื่องปกติในโลก มีอยู่ในนานาประเทศ วัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ แต่ส่งเสริมให้สังคมโดยรวมของประเทศมีสีสัน เป็นความสวยงามทางวัฒนธรรมที่ไม่มีใครสร้างขึ้นมาได้ นอกจากธรรมชาติ กาลเวลา และสถานการณ์เท่านั้น ชาวไทยที่นี้อยู่ร่วมกันมาช้านานด้วยความเข้าใจซึ่งกันและกัน ไม่ถือตัวเป็นเขาเป็นเรา ผู้คนทั้ง 2 หมู่บ้านรู้จักสนิทสนมเหมือนดังเป็นญาติกันทั้งหมด เป็นชุมชนที่อบอุ่นและร่มเย็น ชาวบ้านมีอัธยาศัยดีให้การต้อนรับบุคคลทั่วไปด้วยความเป็นมิตรเป็นกันเอง และให้ความช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ ด้วยดี ครอบครัวในชุมชนบ้านน้ำใสเป็นครอบครัวขยายทำนองเดียวกับชุมชนไทยอื่น ๆ ที่กล่าวมาแล้ว เมื่อมีงานบุญ งานประเพณี หรืองานเทศกาลต่าง ๆ บรรยากาศในชุมชนจะครึกครื้นรื่นเริงเป็นพิเศษ ชาวบ้านทุกเพศทุกวัยมาร่วมงานกันด้วยอารมณ์แจ่มใสและสามัคคีกันอย่างยิ่ง

การประกอบอาชีพ

ทั้งชุมชน (2 หมู่บ้าน) มีครัวเรือนที่ไม่ทำนาอยู่ 1 ครัวเรือน นอกนั้นทำนาทั้งสิ้น ทำแต่นาปี ไม่มีนาปรัง สัดส่วนการปลูกข้าวเหนียว : ข้าวเจ้า ประมาณ 5 : 2 ได้ผลผลิตประมาณ 35 กิ่ง/ไร่ อาชีพรับราชการมี 10 คน อาชีพรองหรืออาชีพเสริมมีการเลี้ยงสัตว์และปลูกพืช สัตว์ที่เลี้ยง ได้แก่ เลี้ยงหมู 8 ครัวเรือน จำนวน 44 ตัว เลี้ยงวัว 18 ครัวเรือน จำนวน 46 ตัว เลี้ยงควาย 20 ครัวเรือน จำนวน 40 ตัว เลี้ยงไก่ 148 ครัวเรือน จำนวนประมาณ 2,000 ตัว และเลี้ยงเป็ด 17 ครัวเรือน จำนวนประมาณ 120 ตัว ส่วนการปลูกพืช มีพืชอายุสั้นที่ทำเงินได้ดีคือการปลูกยาสูบ มี 27 ครัวเรือน พื้นที่ปลูกประมาณ 35 ไร่ และปลูกข้าวโพด 15 ครัวเรือน ไร่พื้นที่ปลูกประมาณ 20 ไร่ นอกนั้นก็ เป็นพืชผักสวนครัวปลูกเพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นส่วนใหญ่ พืชยืนต้นมีปลูกมะม่วง 36 ครัวเรือน พื้นที่ประมาณ 60 ไร่ ปลูกยูคาลิปตัส 10 ครัวเรือน พื้นที่ประมาณ 50 ไร่ และปลูกยางพารา 3 ครัวเรือน พื้นที่ประมาณ 15 ไร่ (ยูคาลิปตัสและยางพารามีปลูกเฉพาะในหมู่ที่ 16) อาชีพค้าขายมีอยู่ 2 ครัวเรือน ขายของกินของใช้เบ็ดเตล็ดทั่วไป ใช้ทุนหมุนเวียนประมาณ 30,000 บาท 1 ร้าน และอีก 1 ร้านใช้ทุนหมุนเวียนประมาณ 15,000 บาท มีอาชีพตัดเย็บเสื้อผ้า 1 ครัวเรือน และอาชีพทำเตาซีเมนต์ (เต่าหุงต้ม) 1 ครัวเรือน (ในหมู่ที่ 7) ทั้ง 2 หมู่บ้านมีโรงสับจ้างสีข้าว 5 โรง เป็นโรงสีขนาดกลาง 2 โรง และขนาดเล็ก 3 โรง

ภาวะเศรษฐกิจ

ภาวะเศรษฐกิจของครัวเรือนในชุมชนบ้านน้ำใส พิจารณาจากรายได้รวมพบว่ามีรายได้อยู่ระหว่าง 10,000 - 30,000 บาท/ปี มีอยู่ 100 ครัวเรือน เป็นกลุ่มรายได้ที่มากที่สุดคือร้อยละ 65 ของชุมชน รองลงมาเป็นกลุ่มรายได้ต่ำกว่า 10,000 บาท/ปี มี 27 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 18 ของชุมชน กลุ่มรายได้ มากกว่า 30,000 บาท/ปี แต่ไม่เกิน 99,999 บาท/ปี มี 19 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 12 ของชุมชน นอกนั้นเป็นกลุ่มที่มีรายได้ปีละ 100,000 บาทขึ้นไป มีประมาณร้อยละ 5 ของชุมชน กล่าวได้ว่าชุมชนบ้านน้ำใสมี

ครัวเรือนที่ยากจนมากกว่าครัวเรือนที่ร่ำรวย มีครัวเรือนฐานะปานกลางมากที่สุด ความ เป็นอยู่ของชาวไทย้อบ้านน้ำใสในภาวะเศรษฐกิจตกต่ำนี้ ดูจะไม่สะทกสะท้านประการใด เพราะ กินน้อยใช้น้อย ใช้น้ำสะอาด สะดวกสบาย ไร่พองเพื่อหล่อเลี้ยงคนร่ำรวย ในด้านหนี้สิน มี ครอบครัวยกเว้นหนี้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรประมาณ 135 ครอบครัว หรือร้อยละ 88 ของชุมชน วงเงินกู้ ขั้นต่ำ 5,000 บาท ขั้นสูง 260,000 บาท หนี้สิน สถานการณ์การเงินอื่นไม่มี หนี้สินนอกระบบมี 15 ราย วงเงินกู้ไม่เกิน 50,000 บาท

ศาสนา

ไทย้อบ้านน้ำใสนับถือศาสนาพุทธ มีความเลื่อมใสศรัทธาแก่กล้า การทำกิจกรรม ในวันสำคัญทางศาสนา ใ่ว่างจะมีแต่ผู้สูงอายุ หากแต่คนหนุ่มสาวและเด็ก ๆ ก็ไปร่วมกิจกรรม กับอย่างหนาแน่น การที่วัยรุ่นหนุ่มสาวเข้าวัดทำบุญมีสืบเนื่องกันมาโดยตลอด เนื่องจาก พ่อแม่ผู้ปกครองพาลูกหลานไปร่วมกิจกรรมที่วัดตั้งแต่เด็ก ๆ เป็นการบ่มนิสัยตั้งแต่ต้น จึง เป็นเรื่องดีงามที่ติดนิสัยมาจนโต กิจกรรมประเพณีส่วนใหญ่ของไทย้อบ้านน้ำใสผูกพันอยู่ าศาสนาและวัด มีวัดเสนานิคม ตั้งอยู่เป็นสัดส่วนคนละฟากถนนตรงข้ามกับชุมชน บริเวณ กว้างขวางพอควร รั่มรื่น เงียบสงบ เหมาะในการทำกิจกรรมทั้งของภิกษุสงฆ์และชุมชน วัด เสนานิคม ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2358 นับถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2542) มีอายุได้ 184 ปี เป็นเครื่อง บ่งชี้ความเก่าแก่ของชุมชนบ้านน้ำใสได้อย่างชัดเจน

การศึกษา

ในชุมชนบ้านน้ำใสไม่มีโรงเรียน ต้องไปเรียนที่โรงเรียนน้ำใส “บ้านม่วงวิทยา” ซึ่งก็เป็นโรงเรียนเก่าแก่ ตั้งมาตั้งแต่ พ.ศ. 2465 ปัจจุบันมีอายุ 77 ปี เป็นเครื่องบ่งชี้ความ เก่าแก่ของชุมชนบ้านน้ำใสได้เช่นกัน เดิมเปิดสอนตามหลักสูตรโบราณคืออ่าน เขียน และเลข ดนตรี สอนถึง ป.3 แล้วพัฒนามาเป็นลำดับ จนปัจจุบันเปิดสอนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น อยู่ห่างจากชุมชนบ้านน้ำใสเพียง 1.5 กิโลเมตร สะดวกแก่การไปเรียน ชาวบ้านน้ำใสรู้หนังสือ อ่านออกเขียนได้ทุกคน จบการศึกษากาตบังคับระดับประมาณร้อยละ 85 จบระดับมัธยมศึกษา ประมาณร้อยละ 12 และจบระดับอุดมศึกษาประมาณร้อยละ 3 ปัจจุบันสถานศึกษาระดับ มัธยมศึกษาลงมา มีอยู่ในบริเวณใกล้เคียงเป็นจำนวนมาก เลือกได้ตามพอใจ ส่วนสถาน ศึกษาระดับอุดมศึกษา มีอยู่หลายสถาบันในตัวจังหวัด ระยะทางประมาณ 24 กิโลเมตร การ ดมขนาดมสะดวก ชาวบ้านน้ำใสจึงไม่มีปัญหาเรื่องสถานศึกษาทุกระดับ แต่ก็ยังมีผู้ปกครอง ส่งบุตรหลานไปศึกษาเล่าเรียนในต่างจังหวัดรวมทั้งกรุงเทพมหานคร

สิ่งสาธารณูปโภค

บ้านน้ำใสมีถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2203 ขนาด 2 ช่องทางจราจร เป็น ถนนลาดยางแอสฟัลท์ ผ่านระหว่างวัดเสนานิคมและชุมชน และมีถนนลาดยางแอสฟัลท์ขนาด 2 ช่องทางจราจรตัดเป็นสี่แยก แยกซ้ายไปบ้านหนองมะแปบ แยกขวาไปบ้านยาง (เลี้ยวไป เข้าตัวจังหวัดได้) ถนนในชุมชนมี 6 สาย ในแนวเหนือ-ใต้ 3 สาย และแนวตะวันออก - ตะวัน ออก 3 สาย ตัดกันเป็นตาราง ล้วนแต่เป็นถนนดินทั้งสิ้นสภาพถนนไม่ดี ระบบระบายน้ำก็ ไม่ดีเป็นร่องน้ำธรรมดา ซาดแฉลนงบประมาณปรับปรุง หน้าฝนถนนเป็นโคลนมีหลุมมีบ่อ หน้าแล้งมีฝุ่น มีไฟฟ้าและใช้ไฟฟ้าทุกครัวเรือน บ้านน้ำใสทั้ง 2 หมู่ มีประปาบาดาล เพื่อ การอุปโภคบริโภค รวม 2 บ่อ และมีบ่อน้ำตื้น 4 บ่อ ทุกครัวเรือนใช้น้ำประปาบาดาลของ หมู่บ้าน ส่วนน้ำใช้ในการเกษตรใช้น้ำฝนเท่านั้น ไม่มีแหล่งน้ำอื่นใด ในปีงบประมาณ 2542 ได้รับงบประมาณในส่วนของกรมพัฒนาชุมชนในโครงการพัฒนาตำบล (คพต.) จัด สร้างแหล่งน้ำขนาดใหญ่ขึ้นในที่สาธารณะของตำบล อยู่ทางทิศใต้ของชุมชนไปประมาณ

800 เมตร พื้นที่ดังกล่าวเดิมเป็นป่าช้าสำหรับฝังศพผิตายโหง มีพื้นที่ 24 ไร่ - งาน 35 ตารางวา แต่สังคมอนุโลมให้จัดการศพผิตายโหงที่วัดหรือที่บ้านได้เป็นเวลาประมาณ 30 ปี มาแล้ว จึงไม่ค่อยมีการฝังศพในที่ดังกล่าว ปล่อยไว้ไม่เป็นประโยชน์ มีผู้บุกรุกเข้าทำมาหากิน ผู้ใหญ่บ้านในชุมชนต่าง ๆ รอบ ๆ พื้นที่ป่าช้าจึงร่วมกันคิดและจัดทำโครงการสระน้ำขนาดใหญ่ น้ำขึ้น สระเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากว้างประมาณ 180 เมตร ยาวประมาณ 200 เมตร กินพื้นที่ประมาณ 20 ไร่ ความลึกยังไม่กำหนดแน่นอน เพราะต้องขุดลึกจนขังน้ำได้ (ที่ชั้นผิวดินเป็นดินร่วนขังน้ำไม่ได้) อย่างน้อยต้องลึก 3 เมตรขึ้นไป ในปี 2542 มีงบประมาณ 350,000 บาท จ้างชาวบ้านขุด คาดว่าจะได้ส่วนลึกประมาณ 1 เมตร ต้องตั้งงบประมาณเพิ่มเติมในปีต่อไป หากโครงการแล้วเสร็จก็จะช่วยให้ชาวบ้านโดยรอบสระน้ำนี้ หลายหมู่บ้านได้รับประโยชน์อย่างสูง หนึ่งบ้านน้ำใส มีหนองน้ำขนาดใหญ่ คือหนองน้ำใส อยู่ใกล้ ๆ ชุมชน เป็นหนองน้ำที่ชาวบ้านน้ำใสในสมัยโบราณขุดขึ้น ปัจจุบันดินแข็ง เก็บน้ำได้เพียงเล็กน้อย ทางกรมโครงการขุดลอกหนองน้ำใส หากสามารถขุดลอกให้มีน้ำใช้ได้ตั้งแต่ก่อน ก็จะอำนวยความสะดวกแก่ชาวบ้านน้ำใสทั้งสองหมู่บ้านเป็นอย่างมาก ไทรศัพทสาธารณะ ในบ้านน้ำใส หมู่ที่ 7 มี 2 เครื่อง ไทรศัพทบ้านมีเครื่องเดียว มีหอกระจายข่าว มีสนามสาธารณะ อยู่ในหมู่ที่ 7 ในปี พ.ศ. 2542 นี้ ได้ปรับปรุงบางส่วนของสนามทำเป็นตลาดสดของชุมชนด้วย

การสาธารณสุข

สภาพทั่วไปของชุมชน ยังไม่สะอาดเท่าที่ควร มูลสัตว์บนถนนและน้ำที่ขังอยู่ในร่องระบายน้ำริมถนนบางแห่งส่งกลิ่นรบกวนชาวบ้านเป็นมลพิษของชุมชน การรักษาความสะอาดภายในบ้านเรือนและบริเวณส่วนใหญ่พอใช้ได้ การรักษาความสะอาดที่สาธารณะยังไม่ดี ไม่มีระบบการจัดเก็บและทำลาย สุขภาพพลานามัยของชาวบ้านส่วนใหญ่แข็งแรงดี มีคนสุขภาพอ่อนแอประมาณร้อยละ 2 ไม่มีสถานอนามัยในชุมชน ต้องไปที่สถานอนามัยบ้านยางห่างออกไปประมาณ 2 กิโลเมตร แต่เมื่อป่วยไข้ชาวบ้านก็สามารถใช้ได้ทั้งสถานอนามัยและคลินิกหรือโรงพยาบาล ซึ่งมีที่ตัวอำเภอและจังหวัด ไปมาสะดวกและไม่ไกล ในด้านการขับถ่ายชาวบ้านน้ำใสมีส่วนร่วมชี้แจงครบทุกครัวเรือน

องค์กรประชาชนและสวัสดิการ

บ้านน้ำใสมีชาวบ้านรวมกลุ่มกันเพื่อการอาชีพต่าง ๆ หลายกลุ่ม เช่น

- กลุ่มผู้ปลูกยาสูบ หลังฤดูทำนาแล้วมีครัวเรือนที่ปลูกยาสูบเป็นพืชหมุนเวียนเสริมรายได้ จำนวน 57 ครอบครัวย รวมพื้นที่ 55 ไร่ ยาสูบที่ปลูกเป็นพันธุ์เตอร์กิสทั้งสิ้นอายุสั้น ได้ผลเร็ว เพียงประมาณ 45 วันก็เก็บใบได้ และเก็บได้หลายครั้ง จนกว่าต้นยาสูบไม่ผลิใบ รายได้เฉลี่ยของเกษตรกรผู้ปลูกยาสูบในแต่ละปี ได้ประมาณครอบครัวละ 40,000 บาท ทั้งนี้ บริษัทอติมส์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด เป็นผู้สนับสนุนแบบครบวงจร คือให้เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ยาปราบแมลง และรับซื้อใบยา ชาวบ้านออกแรงปลูกและรักษาดูแล ผู้ปลูกยาสูบแบ่งเป็นกลุ่มย่อย 9 กลุ่ม ในแต่ละกลุ่มมีหัวหน้าติดต่อประสานงานระหว่างเกษตรกรผู้ปลูกกับบริษัทผู้สนับสนุนในทุก ๆ ด้าน

- กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ มีครัวเรือนเป็นสมาชิกประมาณร้อยละ 60 ของชุมชน นำเงินออมมาฝากทุก ๆ วันที่ 6 ของเดือน ไม่จำกัดจำนวนเงิน เงินออมนี้กรรมการนำฝากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เพื่อให้เกิดดอกผลนำมาแบ่งปันกันตามส่วนเงินออมเป็นรายปี กรมพัฒนาชุมชนมีเงินสมทบให้เป็นระยะตามจำนวนเงินฝาก ในปี พ.ศ. 2542 ได้เงินสมทบ 50,000 บาท กรรมการแบ่งให้ตามส่วนของเงินออมเพื่อนำไปซื้อปุ๋ย

- กลุ่มทอผ้า เคยทำกันอย่างเข้มแข็งเมื่อ 4 - 5 ปีที่ผ่านมา ปลูกหม่อน เลี้ยงไหม สาวไหม ทอผ้า ครบวงจร มีสมาชิกประมาณ 20 ครัวเรือน แต่มีปัญหาการตลาด จึงค่อย ๆ สลายตัวไป ปัจจุบันอยู่ในลักษณะต่างคนต่างทำ มีที่ทำว่าอาจสลายตัวไปก็ได้ ชาวไทยแต่ละกลุ่มล้วนแต่มีฝีมือในการทอผ้ามาแต่โบราณ ทั้งที่บ้านแขงบาดาล บ้านท่าขอนยาง บ้านน้ำใสและที่อื่น ๆ หากมีการจัดการด้านการตลาดที่ดีพอ ก็สามารถฟื้นฟูกิจกรรมนี้ได้ทันที เพราะชาวบ้านมีความพร้อมอยู่แล้ว

- กลุ่มตีเหล็ก เริ่มแรกมีในหมู่ที่ 7 และหมู่ที่ 16 หมู่ละ 1 กลุ่ม รวม 2 กลุ่ม ภายหลังรวมกันเป็นกลุ่มเดียว ได้รับการสนับสนุนงบลงทุนจากสำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอกันทรวิชัย เมื่อว่างเว้นจากการทำนาครอบครัวที่เป็นสมาชิกก็ส่งตัวแทนครอบครัวมาทำงานตีเหล็ก จำพวกเครื่องใช้ในครัวเรือนและเครื่องมือเกษตร เช่น มีด พร้า ขวาน จอบ เสียม พลั่ว คราด เป็นต้น ฝีมือใช้ได้แต่มีปัญหาการตลาด กิจกรรมจึงไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร

ในด้านสวัสดิการชุมชน บ้านน้ำใสมีสวัสดิการฌาปนกิจ ทุกครัวเรือนเป็นสมาชิกหมด จัดเก็บครัวเรือนละ 50 บาท/ศพ สงเคราะห์ได้ศพไม่น้อยกว่า 7,500 บาท

ประวัติบ้านน้ำใส

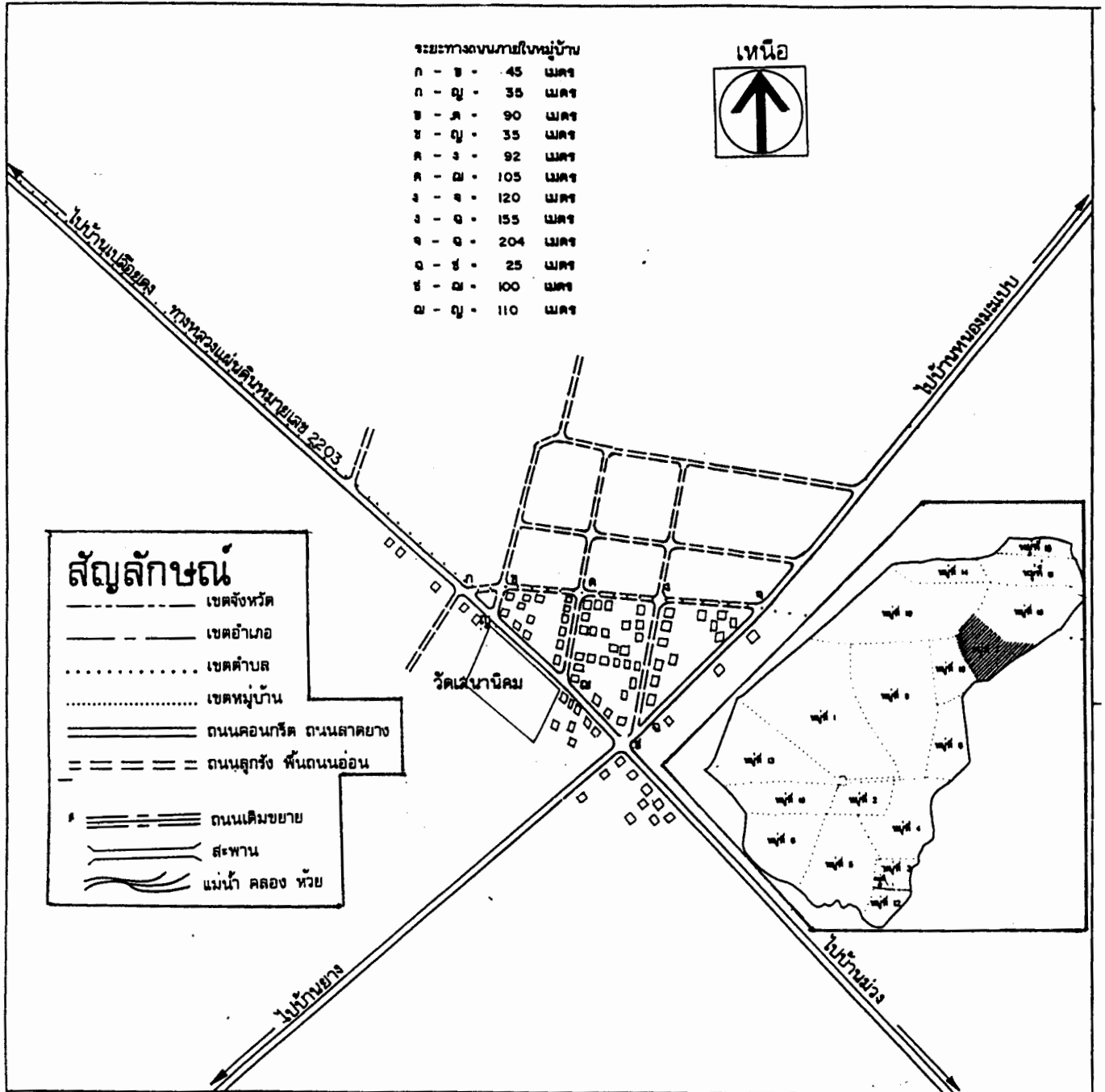
บ้านน้ำใสเป็นชุมชนเก่าแก่มากแห่งหนึ่งในจังหวัดมหาสารคาม ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 7 คือ นายถม กองสำลี เห็นว่าผู้รู้ประวัติหมู่บ้านมีน้อยและล้นแต่เป็นผู้สูงอายุ หากปล่อยนานไปหมดสิ้นผู้สูงอายุดังกล่าวแล้วยังยิ่งสืบหาข้อมูลได้ยาก เขียนประวัติได้ยาก อีกทั้งอาจทำให้เกิดการสับสนไขว้เขวได้ จึงรวบรวมข้อมูลเชิงมุขปาฐะจากผู้สูงอายุของชุมชน และข้อมูลบางส่วนจากหน่วยราชการ เขียนตำนานประวัติบ้านน้ำใสไว้ เป็นเอกสารพิมพ์ติดประมาณ 2 หน้ากระดาษเอ. 4 อัดสำเนา แจกจ่ายให้ชาวบ้านและผู้สนใจได้ทราบ สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

ในสมัยโบราณ มีชาวไทยออกกลุ่มหนึ่ง ตั้งภูมิลำเนาอยู่ที่ “บ้านผ้าขาวลาวเวียงจันทน์” แขวงเมืองคำม่วน ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง (สมัยนั้นไม่มีการแบ่งเขตประเทศ) ชาวไทยออกกลุ่มนี้นับถือผีและเคร่งครัดในพิธีกรรมเกี่ยวกับผี เชื่อว่าทุกข์สุขของผู้คน เกิดจากการบันดาลของผี หากปฏิบัติดีปฏิบัติชอบต่อผีก็จะอยู่ร่มเย็นเป็นสุข หากละเมิดหรือผิดผีก็จะเกิดเภทภัยต่างๆ ทั้งต่อตนเองและผู้คนรอบข้าง คนที่ผิดผีจึงต้องถูกสังคมประณาม สัปแช่ง และปองร้าย ยากที่จะอยู่ในสังคมได้ ทำให้ทุกคนตกอยู่ภายใต้อิทธิพลความเชื่อเรื่องผี ไม่มีใครกล้าฝ่าฝืนกระแสดังคม ประเพณีการบูชาผีของชาวไทยออกกลุ่มนี้เป็นพิธีกรรมที่โหดเหี้ยมอำมหิต คือต้องฆ่าคนและสัตว์สังเวศผีปีละครั้งทุกปีสืบทอดกันมาไม่เคยขาด จนกระทั่งถึงปีที่พ่อตาเสนาและหลานถูกกำหนดเป็นคนที่จะต้องถูกฆ่าสังเวศผี ตาและหลานทั้งสองรู้ล่วงหน้าเป็นเวลา 3 วัน พวกนักวิตกกังวลใจเป็นอย่างยิ่ง ช่วยกันคิดหาทางรอด ในที่สุดก็พบว่าไม่มีทางใดดีกว่าหนีไปเสียให้พ้นจากชุมชนบ้านผ้าขาวลาวเวียงจันทน์ ดินต่อมาจึงพาครอบครัวและวงศ์ญาติญาติอีกประมาณ 4-5 ครอบครัว หนีข้ามมาทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขง อาศัยหลบซ่อนและย้ายที่อยู่ไปเรื่อยเป็นเวลานาน กระทั่งถึงสมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ฯ กองทัพไทยยกไปปราบหัวเมืองต่างๆ ทางฝั่งซ้ายได้หลายเมือง กวาดต้อนผู้คนอพยพมาไว้ในอาณาเขตประเทศไทย พ่อตาเสนาและพรรคพวกก็เข้าสมทบกับผู้คนที่ย้ายมาใหม่ ทำให้มี

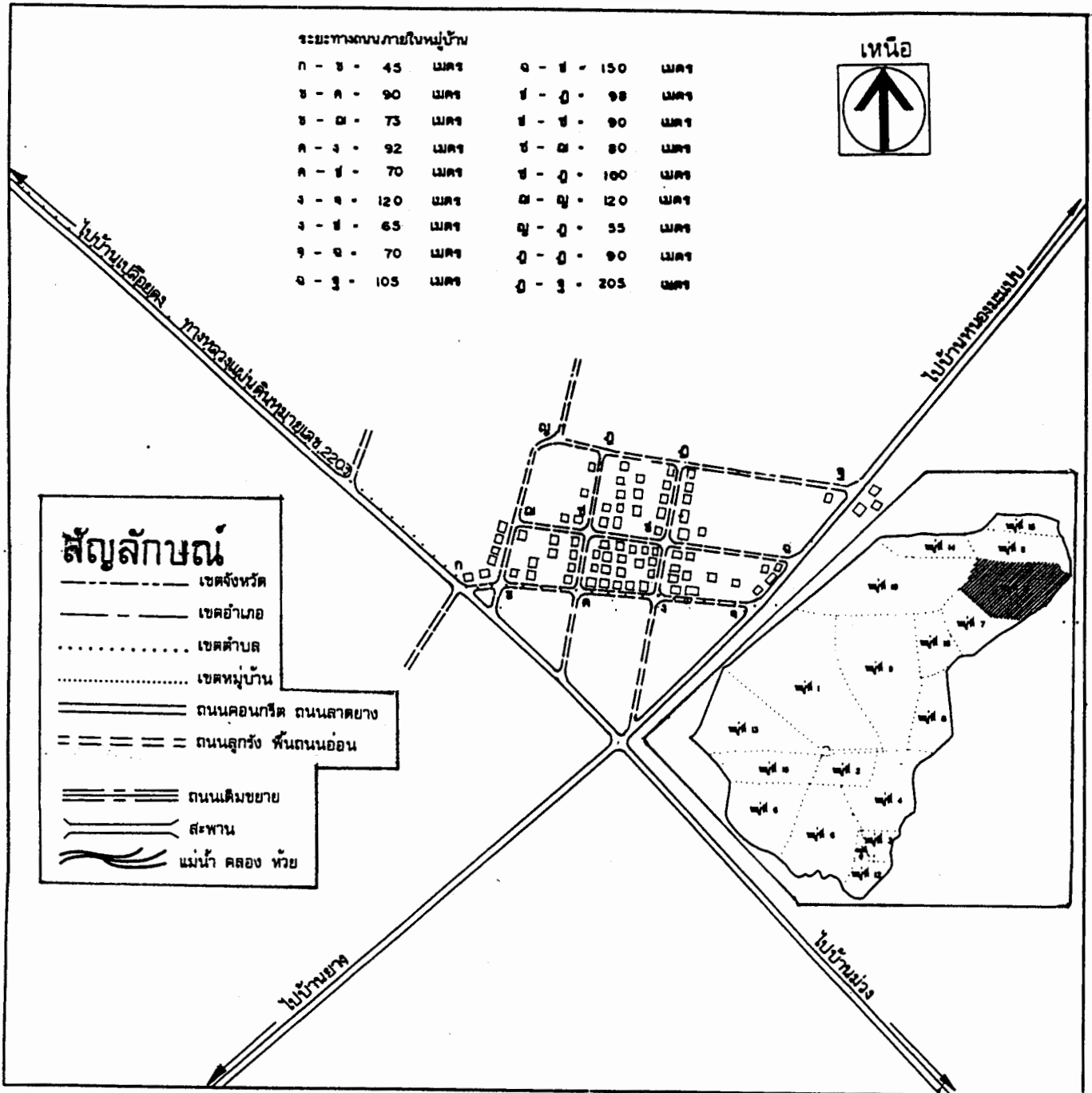
พวกมากขึ้น พวกกันไปตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณแม่น้ำชี เป็นเวลาประมาณ 4 - 5 ปี ต้องประสบความยากลำบากในการดำรงชีพ ในหน้าแล้งก็แล้งจัด ในหน้าฝนก็เกิดอุทกภัยแทบทุกปี ทำให้ไร่นาเสียหาย ไม่พอกิน จึงพากันอพยพขึ้นมาทางทิศเหนือ เมื่อประมาณ พ.ศ. 2330 - 2331 ระหว่างการอพยพนั้น มีกลุ่มครอบครัวขนาด 5 ครอบครัวเรือนบ้าง ขนาด 10 ครอบครัวเรือนบ้าง หยุดตั้งหลักแหล่งอยู่ที่บ้านโบบกมี ที่บ้านยางก็มี เหลือตามพ่อตาเสนามาเพียง 2 ครอบครัว รวมเป็น 3 ครอบครัว อพยพต่อไปอีกจนถึงเนินแห่งหนึ่ง มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ มีหนองน้ำใสสะอาดขนาดใหญ่ จึงได้หยุดการอพยพ ตั้งหลักแหล่งเป็นการถาวรมาตั้งแต่บัดนั้น ภายหลังมีชาวไทยอีกกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยจากที่ต่างๆ ได้ย้ายเข้ามาร่วมอยู่อาศัยด้วย เกิดเป็นชุมชนที่มั่นคงขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2335 และเติบโตใหญ่ขึ้นตามลำดับ ชาวบ้านพากันเรียกชื่อบ้านตามชื่อหนองน้ำใส ว่า "บ้านน้ำใส" (ปัจจุบันป้ายบอกชื่อบ้านบางแห่งเขียนเป็นบ้านกุดน้ำใส เนื่องจากตามกุดต่างๆ มีน้ำใสเช่นกัน แต่ชื่อที่ถูกต้องของทางราชการคือบ้านน้ำใส) ชาวไทยอีกกลุ่มบ้านน้ำใสนี้แม้ว่าเดิมอยู่ภายใต้อิทธิพลความเชื่อเรื่องผีแต่เมื่อข้ามมาอยู่ฝั่งไทยแล้วความเชื่อก็เสื่อมคลายลงประกอบกับพ่อตาเสนาไม่ได้ติดยึดในเรื่องดังกล่าว ให้ความสำคัญในพระพุทธศาสนามากกว่า จึงจัดพื้นที่และร่วมแรงร่วมใจกันสร้างวัดขึ้น ในปี พ.ศ. 2358 และเพื่อเป็นเกียรติแก่พ่อตาเสนาผู้นำของกลุ่ม ชาวบ้านจึงตั้งชื่อวัดว่า "วัดเสนานิคม" ใช้ประกอบศาสนกิจของสงฆ์ และชาวไทยย้อบ้านน้ำใสได้ช่วยกันอุปถัมภ์ค้ำจุนจนวัดเจริญก้าวหน้ารุ่งเรืองสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

แผนผังชุมชนบ้านน้ำใสในปัจจุบัน เป็นดังนี้

ภาพประกอบ 11 แผนผังบ้านน้ำใส หมู่ที่ 7 ตำบลชามเต่าพัฒนา อำเภอกันทรวิชัย

ที่มา : สำนักงานผังเมืองจังหวัดมหาสารคาม พ.ศ. 2542

ที่มา : สำนักงานผังเมืองจังหวัดมหาสารคาม พ.ศ. 2542

บ้านดอนก่าบตง

ที่ตั้ง

บ้านดอนก่าบตง ตั้งอยู่หมู่ที่ 13 ตำบลนาสีนวน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ห่างจากตัวอำเภอกันทรวิชัย 13 กิโลเมตร และห่างจากตัวจังหวัดมหาสารคาม 29 กิโลเมตร จากตัวอำเภอกันทรวิชัยเดินทางไปบ้านดอนก่าบตงได้โดยใช้ถนนทางหลวงหมายเลข 2188 ซึ่งแยกซ้ายจากถนนกนิยานนท์ที่ตลาดอำเภอกันทรวิชัย แยกขวาไปบ้านดอนก่าบตงที่โรงเรียนบ้านก้น ถนนเป็นทางดินธรรมดา ระยะทางประมาณ 2.5 กิโลเมตร

พื้นที่

พื้นที่ที่ตั้งชุมชนมีเนื้อที่ประมาณ 35 ไร่ เป็นที่ราบสูงกว่าที่ทำนาเล็กน้อย ที่ทำนาส่วนใหญ่อยู่ด้านทิศตะวันออกและทิศเหนือของที่ตั้งชุมชนมีพื้นที่ประมาณ 430 ไร่ น้ำที่ใช้ในการทำนาได้จากน้ำฝนและน้ำจากคลองชลประทานขนาดเล็ก ใกล้เคียงชุมชนมีสระน้ำ 2 แห่ง คือ สระตึกฤทธิ์ 1 สระ อยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของชุมชนและสระน้ำ โครงการอีสานเขียว 1 สระ อยู่ด้านตะวันตกเฉียงใต้ของชุมชน ตัวชุมชนตั้งกระจุกอยู่บริเวณสี่แยก ซึ่งถนนไปบ้านโพธิ์มีติดกับถนนที่สร้างใหม่ (ยังไม่กำหนดจุดสิ้นสุดของถนนใหม่) ความยาวและความกว้างของกลุ่มครัวเรือนประมาณด้านละ 200 เมตร

จำนวนครัวเรือนและประชากร

ในปี พ.ศ. 2542 ชุมชนบ้านดอนก่าบตงมี 27 ครัวเรือน ประชากรชายและหญิงเพศละ 61 คนเท่ากัน รวมประชากร 122 คน (ที่มา : นายล้มฤทธิ์ เหล่าพร ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ; 30 เมษายน 2542)

ลักษณะทางสังคม

บ้านดอนก่าบตงเป็นชุมชนขนาดเล็ก มีจำนวนครัวเรือนและประชากรดังกล่าวแล้ว และเป็นชุมชนที่จัดว่ายังใหม่ มีอายุประมาณ 55 ปี ครัวเรือนตั้งอยู่ใกล้เคียงมองเห็นกัน ในเวลาเพียง 20 นาทีก็สามารถเดินไปได้ทั่วชุมชน คนทุกเพศทุกวัยรู้จักกันหมดและนับถือกันเหมือนญาติสนิท ประชากรส่วนใหญ่ในชุมชนเป็นคนในวัยทำงาน มีผู้สูงอายุและเด็ก ๆ จำนวนน้อย ระบบครอบครัวเป็นครอบครัวขยาย ร้อยละ 99 พ่อเดียวเมียเดียวชาติพันธุ์ไทยร้อยละ 100 ยึดมั่นในขนบประเพณี มีความซื่อตรง สมกะ มัคน้อย มีอัธยาศัยดี เป็นกันเองกับบุคคลทั่วไป

การประกอบอาชีพ

ทุกครัวเรือนประกอบอาชีพทำนา ปลูกข้าวเหนียวประมาณ 2 ไร่ของข้าวจ้าว ข้าวเหนียวไว้บริโภค ข้าวจ้าวไว้ขาย ผลผลิตอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง คือได้ข้าวประมาณไร่ละ 50 กัง คนหนุ่มสาวไปทำงานรับจ้างในกรุงเทพฯเกือบทั้งหมดคือประมาณ ร้อยละ 70 คนวัยทำงานกลุ่มอายุอื่น ๆ ทำงานรับจ้างมีเช่นกัน แต่ไม่มาก ส่วนการเสริมรายได้มีแต่เลี้ยงสัตว์มากที่สุดคือไก่บ้าน เลี้ยงแบบปล่อยทุกครัวเรือน ทั้งหมู่บ้านมีไก่ประมาณ 400 ตัว เป็ดประมาณ 150 ตัว ควาย 30 ตัว วัว 10 ตัว และหมู 10 ตัว และทำเสาคอนกรีตชายมี 1 ครัวเรือน อาชีพอื่นนอกจากนี้ยังไม่มี

ภาวะเศรษฐกิจ

รายได้ต่อปีของชาวบ้านดอนก้นดง ครัวเรือนที่มีรายได้ระหว่าง 10,000 - 19,999 บาท มีอยู่ 6 ครัวเรือน ระหว่าง 6,000 - 9,999 บาท มี 11 ครัวเรือน นอกนั้น รายได้ต่อปีต่ำกว่า 6,000 บาท หากเฉลี่ยจะตกประมาณครัวเรือนละ 8,000 บาท/ปี จัดว่าเป็นชุมชนยากจน และเป็นหนี้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรทุกครัวเรือน วงเงินกู้มีตั้งแต่ 10,000 - 100,000 บาท ทุกครัวเรือนชำระหนี้ได้เป็นปกติ ในปี พ.ศ. 2542 ทางอำเภอเกษตรวิสัย โดยสำนักงานพัฒนาชุมชน ได้จัดโครงการแก้ไขปัญหาคความยากจน (กข.คจ.) ยกระดับรายได้ของครัวเรือนและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ตามเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) จัดสรรงบประมาณ จำนวน 280,000 บาท มาให้ กุ๊ฮิมโดยไม่มีดอกเบี้ย เพื่อนำไปประกอบอาชีพตามก้นด มีกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้บริหารจัดการ ทางอำเภอเป็นผู้ให้การสนับสนุนด้านวิชาการและติดตามผล ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่จะไปซื้อเครื่องมือการเกษตร

ศาสนา

ชาวไทยย้อบ้านดอนก้นดงนับถือศาสนาพุทธ แต่ยังไม่มียัดในชุมชน เมื่อต้องการทำกิจกรรมทางศาสนาที่วัดก็ไปที่วัดสระทอง ในชุมชนบ้านก้น ระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตร มีพระพุทธรูปขนาดย่อมที่ศาลากลางบ้านใช้ในกิจกรรมทางศาสนาที่ไม่ต้องไปวัด โดยที่เป็นชุมชนขนาดเล็กชาวบ้านดอนก้นดงจึงรู้เห็นพฤติกรรมต่าง ๆ ของคนในชุมชนโดยทั่วกัน จึงเป็นการคุมประพฤติให้คนในชุมชนประพฤติดีประพฤติชอบโดยปริยาย

การศึกษา

ประชากรทั้งหมด 122 คน มีคนที่ไม่รู้หนังสือ (ไม่ได้เรียน) อยู่เพียง 1 คน นอกนั้นอ่านออกเขียนได้ หรือจบการศึกษาภาคบังคับทั้งสิ้น คิดเป็นร้อยละ 99.99 ไม่มีโรงเรียนในชุมชนตนเอง เมื่อตั้งชุมชนใหม่ๆ เด็ก ๆ ต้องไปเรียนที่โรงเรียนบ้านโพธิ์มี แต่ในปัจจุบัน ไปเรียนที่โรงเรียนบ้านก้นดงทั้งหมด เนื่องจากไปมาสะดวกกว่า โรงเรียนบ้านก้นดงสอนถึงระดับ ป. 6 ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา เด็กที่จบการศึกษาภาคบังคับแล้วเข้าเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาทุกคน จึงมีผู้จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาประมาณร้อยละ 25 ของประชากรทั้งหมด โดยไปเรียนต่อที่ตัวอำเภอและตัวจังหวัด เป็นการเรียนไปโรงเรียนของกรมสามัญศึกษาเป็นส่วนใหญ่ มีผู้สนใจเรียนในสังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียนอยู่บ้างเล็กน้อย ส่วนการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ต้องไปเรียนที่ตัวเมืองมหาสารคามหรือขอนแก่น มีเพียง 3 คน คิดเป็นร้อยละ 2 ของประชากร

สิ่งสาธารณูปโภค

ชุมชนบ้านดอนก้นดงมีถนนที่ใช้สัญจรเป็นถนนดินธรรมดาขนาด 2 ช่องทางจราจร สายบ้านก้น - บ้านโพธิ์ เพียงสายเดียว สภาพไม่ดี และทะเลเป็นหลุมเป็นบ่อในหน้าฝน และมีฝุ่นดินในหน้าแล้ง ขาดแคลนงบประมาณปรับปรุงถนน มีไฟฟ้าและใช้ไฟฟ้าทุกครัวเรือน มีจุดสูบน้ำประปาบาดาลด้วยไฟฟ้า 1 จุด โทรทัศน์ไม่มี ต้องไปใช้ที่บ้านก้น มีศาลากลางบ้าน 1 แห่ง ใช้ทำกิจกรรมสาธารณะของชุมชน

การสาธารณสุข

ความสะอาดของถนนหนทางและที่อยู่อาศัย ยังไม่ดีเท่าที่ควร ถนนดินรักษาความสะอาดยาก ทางระบายน้ำเป็นร่องดินธรรมดาเป็นโคลนตมได้ง่าย มีขยะและมูลสัตว์บนถนนและบริเวณบ้านเรือน การทำความสะอาดขึ้นอยู่กับสำนึกของแต่ละครัวเรือน ยังไม่เป็น

ระบบ การรักษาพยาบาลต้องไปที่สถานอนามัยนาสินวน ห่างจากชุมชนไปประมาณ 6 กิโลเมตร หรือไปคลินิกหรือโรงพยาบาลที่ตัวอำเภอกันทรวิชัยหรืออำเภอเสิงยีน ก็ได้ ระยะทางไม่ไกล ข้อดีก็คือใช้ร่วมซิมกันทุกครัวเรือน

การจัดองค์กรและสวัสดิการชุมชน ไม่มี

ชุมชนบ้านดอนก่าดงมีกฎพิเศษ คือห้ามนำสัตว์ที่เป็นโรคติดต่อเข้ามาในชุมชน จะนำมาเลี้ยง ฆ่ารักษา หรือนำมาบริโภคก็ตาม หากฝ่าฝืนจะถูกปรับโดยกรรมการหมู่บ้านเป็นเงิน 700 บาท เท่าที่ผ่านมามีเพียงครั้งเดียว ปัจจุบันก็ยังมีกฎนี้อยู่ ไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดฝ่าฝืนอีกเลย

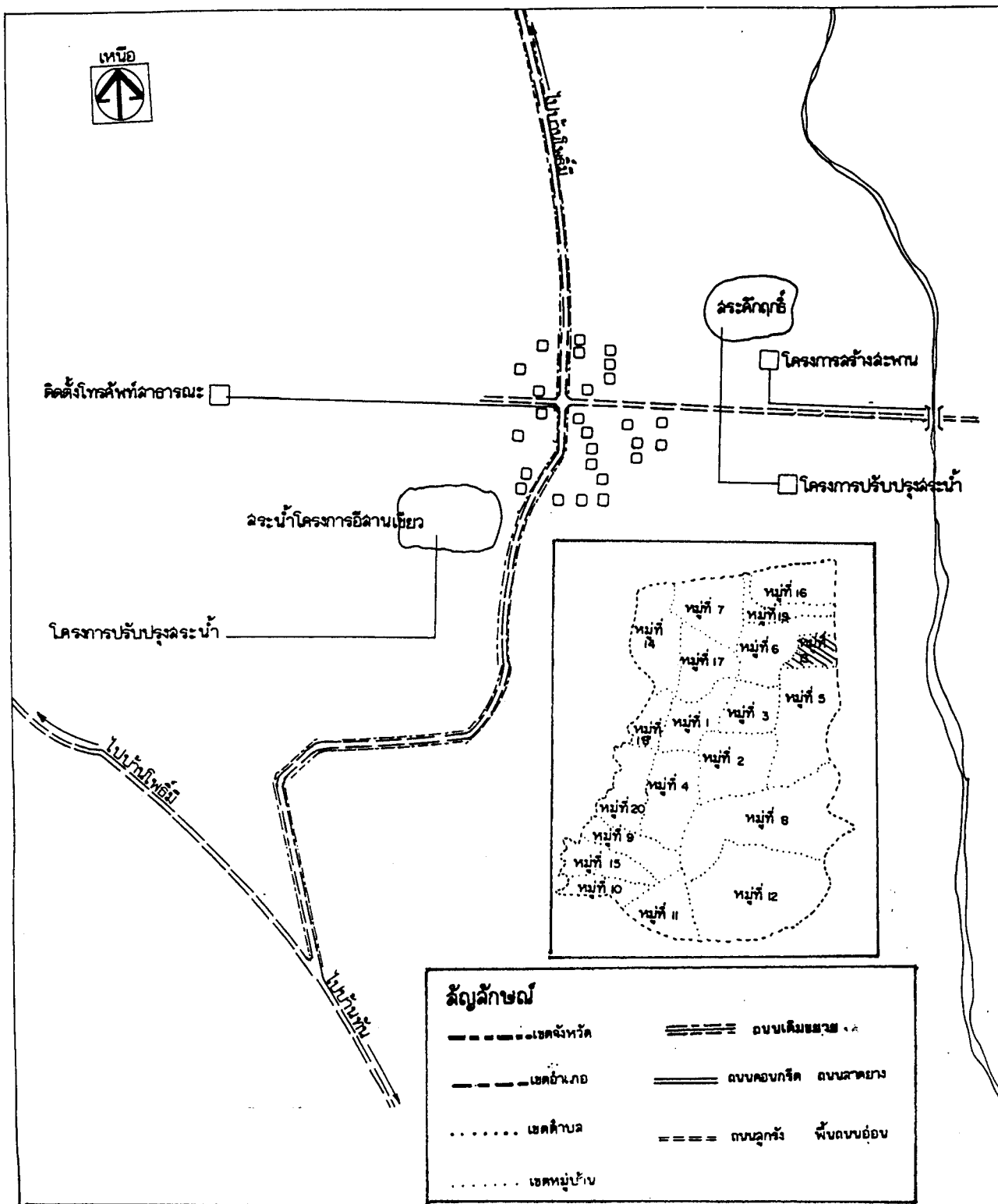
ประวัติบ้านดอนก่าดง

ประวัติบ้านดอนก่าดง ไม่พบว่าปรากฏอยู่ในเอกสารใด ๆ แต่โดยที่ยังเป็นชุมชนค่อนข้างใหม่จึงยังพออาศัยข้อมูลเชิงมุขปาฐะจากผู้สูงอายุและผู้นำชุมชนได้ คุณยายสีดา แสนศิลา เกิด พ.ศ. 2465 ปัจจุบัน (พ.ศ. 2542) อายุได้ 77 ปี เป็นคนหนึ่งที่อยู่ในกลุ่มแรกที่มาตั้งถิ่นฐานที่นี่ รวมทั้งผู้สูงอายุอีกหลายท่าน และนายล้มฤทธิ์ เหล่าพร เกิด พ.ศ. 2487 ปัจจุบัน (พ.ศ. 2542) อายุได้ 55 ปี เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ให้ข้อมูล ตรงกัน นำสาระสำคัญมาเรียบเรียงได้ดังนี้

ชุมชนบ้านดอนก่าดง ตั้งขึ้น เมื่อประมาณ พ.ศ. 2487 โดย นายบุตร บุตรีอง นายปรุง อโนทัย และนายเจียม (ไม่ทราบนามสกุล) ชาวบ้านหนองซอน หมู่ที่ 3 ตำบลตันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย เห็นว่า บ้านหนองซอนสมัยนั้น ผู้คนหนาแน่น ที่ไร่นามีจำกัด ไม่อาจขยายออกไปได้ ในอนาคตผู้คนจะยิ่งมากขึ้นอีก ยิ่งเป็นปัญหาในการทำมาหากิน ควรจะได้หาที่แห่งใหม่รองรับการเพิ่มจำนวนของลูกหลานไว้เสียแต่ต้น และพบว่าที่บ้านดอนก่าดงเป็นทุ่งกว้าง เหมาะแก่การทำนา สมัยนั้นน้ำจากห้วยหนองต่างๆก็มีเพียงพอในการทำนา จึงชวนกันมาซื้อที่และตั้งบ้านเรือนกันขึ้น ใน พ.ศ. 2487 นั้นเอง ปีต่อมาได้มีชาวหนองซอนโยกย้ายตามออกมาอีกหลายครอบครัว รวมทั้งมีการแต่งงานและตั้งครอบครัวขึ้นใหม่เรื่อย ๆ จึงเกิดเป็นชุมชนดังที่ปรากฏในปัจจุบัน และเนื่องจากที่ตั้งชุมชนเป็นที่ดอน แต่เดิมมีต้นไม้ชนิดหนึ่งเรียกว่า “ก่าดง” ขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก จึงพากันเรียกชุมชนแห่งนี้ว่า “บ้านดอนก่าดง” ใน พ.ศ. 2542 นี้บ้านดอนก่าดงมีอายุได้ 55 ปี

แผนผังบ้านดอนก่าดงในปัจจุบันเป็นดังนี้

ภาพประกอบ 13 แผนผังบ้านดอนก่านตง หมู่ที่ 13 ตำบลนาสีนวน อำเภอกันทรวิชัย

ที่มา : สำนักงานผังเมืองจังหวัดมหาสารคาม พ.ศ. 2542

บทที่ 5

ผลการวิเคราะห์วิถีชีวิต

ไทยถิ่นทรวิชัย

การวิเคราะห์วิถีชีวิตชาวไทยถิ่นทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ในงานวิจัยนี้ แยกเป็น 2 ส่วน คือส่วนหนึ่งวิเคราะห์ในด้านปัจจัยสี่ในการครองชีพ ได้แก่ ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม อาหารการกิน และการบำบัดโรคภัยไข้เจ็บ ส่วนที่สองเป็นการวิเคราะห์ในด้านบริบทของชีวิต ได้แก่ ความเชื่อ พิธีกรรม และชนบประเพณีที่สำคัญๆ โดยอาศัยข้อมูลทั้งจากเอกสาร วรรณคดี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและข้อมูลจากภาคสนามรวมกัน นำมาพรรณนาเชื่อมโยงอดีตและปัจจุบัน เป็นการวิเคราะห์ในภาพรวมของทุกกลุ่มชุมชน และกล่าวถึงความเด่นชัดในบางเรื่องของบางกลุ่ม ดังนี้

ปัจจัยสี่ในการครองชีพ

1. ที่อยู่อาศัย

การเลือกทำเลที่อยู่อาศัย ชาวไทยถิ่นทรวิชัยมีข้อคำนึงอยู่ 2 เรื่อง คือความปลอดภัยจากภัยธรรมชาติและความสะดวกในการประกอบอาชีพ ในสมัยโบราณป่าไม้ยังสมบูรณ์ สิ่งแวดล้อมอยู่ในสภาพที่ดี ภัยธรรมชาติจากดิน น้ำ ลม ไฟ กล่าวได้ว่าภัยน้ำท่วมมีมากกว่ากรณีอื่นๆ ชาวไทยถิ่นทรวิชัยจึงเลือกทำเลที่เป็นพื้นที่สูง เช่น เป็นดอน เป็นโคก เป็นเนิน สำหรับตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัย เพื่อปลอดภัยจากภัยน้ำท่วม แต่ไม่นิยมอยู่บนภูเขา เนื่องจากประกอบอาชีพทำนา ซึ่งใช้ที่ราบสะดวกกว่า มีที่ทำนาแยกจากที่อยู่อาศัย แต่ไม่ไกลกันนัก ซึ่งจะเป็นที่ราบต่ำกว่าที่ตั้งบ้านเรือนลงไป ส่วนใหญ่ที่ทำนามักอยู่รอบๆ คุ้มบ้าน และมักเลือกพื้นที่ที่มีแหล่งน้ำ เช่น ห้วย หนอง คลอง บึง เป็นต้น เพื่อใช้สัตว์น้ำเป็นอาหารด้วย ดังจะเห็นได้ว่าคุ้มบ้านทั้ง 7 ชุมชนที่ได้ทำการวิจัยครั้งนี้ตั้งอยู่บนเนินสูงเป็นส่วนใหญ่ และมีแหล่งน้ำทุกแห่ง แต่ในปัจจุบันสภาพนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนไป แหล่งน้ำที่เคยมีได้เหือดแห้งไปเสียมาก

ตัวเรือนของชาวไทยถิ่นทรวิชัย แต่เดิมมีเอกลักษณ์เฉพาะ เป็นเรือนซุด มี 3 หลัง หลังหนึ่งสำหรับพักอยู่อาศัยเรียก “เฮือนนอน” หลังหนึ่งใช้ทำครัวเรียก “เฮือนไฟ” และอีกหลังหนึ่งใช้เก็บข้าวเปลือกเรียก “เล้าข้าว” ทุกครอบครัวต้องมีเรือน 3 หลังนี้จึงจะครบถ้วนสมบูรณ์

“เฮือนนอน” ตามวัฒนธรรมไทยถิ่นทรวิชัยดั้งเดิมเป็นเรือนไม้ ใต้ถุนสูงประมาณ 2.5 - 3.0 เมตร หลังคาห้องนอนเป็นหลังคาจั่ว มีชันหรือระเบียง พื้นระเบียงลดระดับจากห้องนอนลงมาเล็กน้อย หลังคากระเบียงเรียก “แงบ” ลาดออกจากตัวเรือน ความลาดของแงบจะขนานกับหลังคาจั่วหรือไม้ก็ได้ ชันหรือระเบียงกว้างประมาณ 0.8 - 1.5 เมตร ยาวเท่ากับความยาวของตัวเรือน มุงหลังคาด้วยหญ้าคา เียบเป็นตับ มุงทับกันเช่นเดียวกับการมุงด้วยกระเบื้อง เสาเรือนและโครงเรือนเป็นไม้จริง ส่วนพื้นเรือนและฝาเรือนขึ้นอยู่กับฐานะการ

เงินของเจ้าของกำธูธานะติก็ใช้ไม้จริงกำธูธานะไม่ติก็ใช้พื้นฟากฝาขัดแตะ(ฝาแฝงลายตบ) นิยมหันหน้าไปทางทิศเหนือ ภายในตัวเรือนแบ่งเป็น 3 ห้อง ห้องด้านตะวันออกสำหรับพ่อแม่ ห้องกลางสำหรับลูกสาว (เรียก“ส่วน”) ห้องด้านทิศตะวันตกเป็น “ห้องเปิง” หรือห้องผี สำหรับวิญญาณบรรพบุรุษสถิต ลูกชายอยู่อาศัยได้ ห้ามลูกสาว ลูกสะใภ้และลูกเขยเข้าไปยุ่งเกี่ยว ประตุ หน้าต่างนิยมใช้ไม้แผ่นเดียว ขนาดตามต้องการ ปิดแล้วขัดสลักด้านในด้วยไม้ บันไดขึ้นเรือนพาดหรือฝังอยู่ด้านหน้า หรือด้านข้าง แล้วแต่ความสะดวก นิยมทำให้มีชั้นจำนวนคี่เหมือนชนกลุ่มอื่นๆ เคลื่อนย้ายได้ เมื่อไม่มีคนอยู่บ้านก็เก็บบันไดไปไว้ที่อื่นเสีย

“เฮือนไฟ” เป็นเรือนอีกหลังหนึ่งสำหรับทำครัวปรุงอาหาร หลังคาจั่ว สูงระดับเดียวกับเฮือนนอน ขนาดเล็กพอเหมาะแก่การปรุงอาหารและเก็บเครื่องครัว ใช้วัสดุก่อสร้างเช่นเดียวกับเฮือนนอน ไม่แบ่งเป็นห้อง ปล่องลอยตลอด มีชานเชื่อมต่อกับเฮือนนอน เป็นชานไม่มีหลังคา เรียกว่า “ชานแดด” ที่รับประทานอาหารแล้วแต่ความสะดวก ในเรือนครัวที่ชานแดด ที่ระเบียง หรือใต้ถุนเรือนก็ได้ ขึ้นอยู่กับจำนวนคนที่ร่วมรับประทานอาหาร นิยมปลูกเฮือนไฟไว้ทางทิศตะวันตกของเฮือนนอน ห่างจากเฮือนนอนประมาณ 3 - 5 เมตร

“เล้าข้าว” เป็นเรือนอีกหลังหนึ่งที่ทุกครัวเรือนต้องมีไว้เก็บข้าวเปลือก นอกจากด้านหน้าของเฮือนนอนแล้วจะปลูกในตำแหน่งใดก็ได้ ให้มีระยะห่างจากเฮือนนอนประมาณ 3 - 10 เมตร ลักษณะของเล้าข้าวส่วนใหญ่เป็นห้องสี่เหลี่ยมกว้างยาวด้านละประมาณ 3 - 5 เมตร มี 2 ห้องขึ้นไป การนับห้องนับตามช่องเสา ไม้กั้นฝาแบ่ง หลังคาจั่ว มุงหญ้าคา ไตรง เรือนเป็นไม้จริง พื้นและฝาก็เป็นไม้จริง และนิยมกันฝาไว้ด้านใน (เสาอยู่ด้านนอก) มีประตูด้านหน้าเป็นประตูบานเดียว ช่องเดียว มีบันไดขึ้นลงจำนวนชั้นเป็นเลขคี่เช่นกัน ความสูงของเล้าข้าวอยู่ระหว่าง 2 - 2.5 เมตร นอกจากใช้เก็บข้าวเปลือกแล้ว ใต้ถุนเล้าอาจใช้เป็นที่อยู่ของสัตว์เลี้ยง หรือใช้เป็นที่เก็บเครื่องมือการเกษตรก็ได้ ในอดีตชาวไทยอ้อยเล้าข้าวเป็นเครื่องบ่งบอกความขยันขันแข็งและฐานะของเจ้าของ บ้านที่มีเล้าข้าวยาว 3 ห้องขึ้นไปก็ถือว่าเป็นผู้มีหลักฐานมั่นคง เป็นผู้มีอันจะกิน เป็นที่นับถือของคนในชุมชน ในบริเวณบ้านนิยมปลูกผักสวนครัวต่างๆเพื่อความสะดวกในการเก็บมาปรุงอาหาร ส่วนไม้ผล ไม้ประดับ จะปลูกหรือไม่ปลูกขึ้นอยู่กับนิสัยของคนในครอบครัวนั้นๆ

วิวัฒนาการด้านที่อยู่อาศัยของชาวไทยอ้อยเป็นไปตามค่านิยมและภาวะเศรษฐกิจในแต่ละยุคสมัย ไม่แตกต่างกับชนกลุ่มอื่นๆ

ปัจจุบันบ้านเรือนชาวไทยอ้อยในทุกชุมชนที่ได้ศึกษาครั้งนี้ ได้เปลี่ยนแปลงและพัฒนาตามแบบสมัยใหม่เป็นส่วนมาก ทั้งในด้านรูปแบบ วัสดุก่อสร้าง เทคนิคก่อสร้าง และการจัดแบ่งพื้นที่ใช้สอย ทั้งเฮือนนอน เฮือนไฟและเล้าข้าว เรือนแบบดั้งเดิมแทบจะไม่มีหลงเหลือให้เห็นอีกแล้ว แต่ยังคงนิยมเรือนไม้ใต้ถุนสูงอยู่เป็นจำนวนมาก ประมาณร้อยละ 80 ของเรือนทั้งหมดในแต่ละชุมชน เรือน 2 ชั้น พื้นติดดิน พื้นและผนังเป็นคอนกรีตเริ่มมีในชุมชนไทยอ้อยในระยะประมาณ 15 - 20 ปีที่ผ่านมา รูปแบบตัวเรือนตามแบบสถาปัตยกรรมภาคกลางมีมากขึ้นเรื่อยๆ รูปแบบตามอย่างทางยุโรปก็พอมีให้เห็น วัสดุโครงเรือนที่เคยเป็นไม้เปลี่ยนเป็นคอนกรีต เหล็ก หรือคอนกรีตเสริมเหล็ก วัสดุผนังหลังคาเป็นทึบคายังคงมีอยู่แต่น้อย เปลี่ยนเป็นสังกะสีเป็นส่วนใหญ่และมีกระเบื้องบ้างพอประมาณ รูปภาพประกอบ 14

1

2

3

4

5

6

7

- 1-2 เรือนไทยย่อแบบดั้งเดิมบ้านน้ำใส
- 3-4 เรือนไทยย่อแบบดั้งเดิมบ้านแซงบาดาล
- 5 เรือนใต้ถุนสูงที่นิยมมากในปัจจุบัน
- 6 เรือนไทยย่อสมัยใหม่
- 7 เล้าข้าว

2. เครื่องนุ่งห่ม

วัฒนธรรมการแต่งกายและใช้เครื่องประดับของชาวไทยในอดีตเปลี่ยนตามสังคมมาประมาณ 50 - 60 ปีมาแล้ว และเป็นการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วกว่าเรื่องที่อยู่อาศัยมาก ปัจจุบันนี้หากเข้าไปในชุมชนไทยที่ใดก็ตาม จะไม่ได้เห็นการแต่งกายแบบไทยแท้ๆเลย แม้ในงานเทศกาลหรืองานประเพณีต่างๆก็ตาม เนื่องจากเห็นว่าไม่ทันสมัยจึงขาดการอนุรักษ์สืบสานกันไว้ ทำให้วัฒนธรรมการแต่งกายแบบดั้งเดิมของไทยสูญหายไปจากสังคม แต่อาจฟื้นฟูได้อีก ผู้สูงอายุที่ยังพึงพอใจกับอดีตก็ทวนกลับไปแต่งกายแบบเดิมได้ เครื่องแต่งกายดั้งเดิมที่พอมักนุ่งอยู่บ้างไม่ครบถ้วนและเสื่อมสภาพ การทำชิ้นใหม่เป็นการประยุกต์ตามความคิดของช่างตัดเสื้อผ้ารุ่นใหม่ ไม่ได้ศึกษาให้คงแท้ ลักษณะกระเดียดไปทางภาคกลาง เลียนแบบสังคมเมืองภาคกลาง ผู้สูงอายุทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ยังคงจดจำ ลักษณะเครื่องแต่งกายเครื่องประดับต่างๆในอดีตได้เป็นอย่างดี

เอกลักษณ์การแต่งกายของชาวไทยเป็นดังนี้

ในแบบดั้งเดิมนั้น ผู้ชายนุ่งใส่รองตาทหามาจรุกจุดเด่นอยู่ที่ขนาดของตาผ้าและสีในตาผ้า นุ่งขมวดเป็นพก ใบพกสามารถใส่สิ่งของเล็กๆน้อยๆได้ เช่น หมาก ยาสูบ เป็นต้น ใส่รองมีทั้งผ้าไหมและผ้าฝ้าย คล้ายกับใส่รองผู้ชายพื้นบ้านอีสานสมัยนี้ เสื้อมีลักษณะเหมือนเสื้อม่ออ้อมของทางภาคเหนือ เป็นผ้าฝ้าย มีแต่สีน้ำเงินเข้มกับสีดำ 2 สีเท่านั้น ด้านหน้าติดกระดุมหรือผูกปมก็ได้ มีกระเป๋าท้ายเสื้อด้านหน้าข้างละใบ เป็นเสื้อที่เย็บด้วยมือ เมื่อมีจักรเย็บผ้าก็เย็บด้วยจักร ถ้าออกนอกบ้านมีผ้าขาวม้า(เป็นผ้าไหม)คาดเอว ไม่มีรองเท้า เมื่อเริ่มรู้จักใช้รองเท้าก็ทำรองเท้าด้วยหนังควายแห้งใช้ เพียงเปลี่ยนมาใช้รองเท้าจากโรงงานในเวลาประมาณ 50 - 60 ปีมานี้ ทรงผมผู้ชายเป็นทรงมหาดไทยทั้งสิ้น

ผู้หญิง เดิมไว้ผมยาวเกล้าผมมวย ทั้งหญิงโสดและหญิงแต่งงานแล้วเกล้ามวยไม่แตกต่างกัน แกล้วไว้บนศีรษะหรือไว้ที่ท้ายทอยก็ได้ หญิงสาวจะปล่อยผมไม่เกล้ามวยก็ได้ แต่หญิงที่มีสามีแล้วต้องเกล้ามวยทั้งสิ้น สมัยก่อนสระผมด้วย "น้ำมวก" หรือ "น้ำข้าวมา" ทำจากน้ำข้าวข้าว มีสรรพคุณทำให้ผมดกดำเป็นเงาและหอมขึ้นช้ากว่าวัย ปัจจุบันผู้สูงอายุบางคนก็ยังใช้กันอยู่ เสื้อผู้หญิงเป็นเสื้อคอตั้ง ไม่มีปก ผ่าอกตลอด ติดกระดุม 5 เม็ด มีกระเป๋าด้านหน้า อยู่ระดับสะเอวข้างละใบ แขนทรงกระบอก ยาวปิดข้อศอก สีกีบเช่นเดียวกับเสื้อผู้ชาย หากไปงานบุญ งานวัด หรืองานพิธีต่างๆ จะมีผ้าพาดเฉียง เป็นผ้าไหมชั้นดีที่ทอประณีตมาก ผ้าพาดเฉียงนี้มักจะโอ้อวดและชื่นชมกันในกลุ่มผู้หญิงชาวอีสานสมัยก่อน ผ้านุ่งเป็นผ้าชิ้นซึ่งมีหลายชนิด เช่น ชิ้นทิว ชิ้นหมี่ ชิ้นตามัด ชิ้นน้ำเปือก ชิ้นต่อหัวต่อตีน เป็นต้น มีทั้งชิ้นฝ้ายและชิ้นไหม ซึ่งชาวไทยผลิตเองแบบครบวงจร เริ่มตั้งแต่ปลูกฝ้าย ปลูกหม่อน เลี้ยงไหม ผ่านกระบวนการต่างๆจนกระทั่งออกมาเป็นผ้าตามต้องการ เดิมผู้หญิงชาวอีสานนิยมเครื่องประดับเงินรูปพรรณ(ไม่ใช่ทองคำ) มี ตุ่มหู เรียก "กะจอน" มีกำไลแขน เรียก "ก้องแขน" และมีแหวนทองเหลือง ไม่นิยมใช้สร้อยคอ

ปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงและประยุกต์เครื่องนุ่งห่มต่างๆตามพัฒนาการของสิ่งแวดล้อม การแต่งกายชายและหญิงชาวไทยทั้งในชีวิตประจำวันและในงานพิธีหรืองานเทศกาลต่างๆ นิยมตามอย่างภาคกลางเป็นส่วนใหญ่ ดูภาพประกอบ 15

ภาพประกอบ 15 การแต่งกายชาวไทย้อ

1

2

3

4

5

6

1 - 2 การแต่งกายปกติประจำวัน

3 - 4 การแต่งกายผู้ชายในงานเทศกาลหรืองานพิธี

5 - 6 การแต่งกายผู้หญิงในงานเทศกาลหรืองานพิธี

3. อาหารการกิน

ชาวไทยย้อรับประทานข้าวเหนียวเช่นเดียวกับคนพื้นบ้านอีสาน วันละ 3 เวลา ประมาณร้อยละ 70 และวันละ 2 เวลาประมาณร้อยละ 30 กับข้าวปรุงโดยการ ต้ม นึ่ง ปิ้ง ย่าง เผา และกินดิบ ๆ ก็มี ไม่นิยมแกง แม้จะมีการรณรงค์ไม่กินเนื้อสัตว์ดิบ ๆ ก็ยังพบว่า นิยมกินเนื้อสัตว์ดิบ ๆ หรือสุก ๆ ดิบ ๆ อยู่ประมาณร้อยละ 60 เช่นลาบ ลู่ ก้อย ชกเล็ก การปรุงอาหารประเภทเนื้อมักใส่เลือดสด ๆ เช่น เลือดวัว เลือดควาย เลือดหมู หรือเลือดเป็ด เลือดไก่ ลงไปด้วย เนื้อสัตว์มีเนื้อวัว เนื้อควาย หมู เป็ด ไก่ กุ้ง หอย ปู ปลา แอ้ กะปอม(กิ้งก่า) นก หนู งู แล่น เป็นต้น แม้จะไม่นิยมการแกง แต่รสชาติอาหารก็เผ็ดมาก โดยใส่พริกสดทั้งเม็ด หรือหั่น หรือทุบตำให้แตกก็ได้ “ต้มซั่ว” เป็นอาหารจานเด็ดของชาว ย้อปรุงจากเนื้อสัตว์ตามที่ทำได้ คล้ายต้มยำของภาคกลาง ต่างกับที่ต้มยำหนักทางเปรี้ยว แต่ต้มซั่วหนักทางเผ็ด โดยเอาพริกขี้หนูสดมาเผาให้สุกกรอบมีกลิ่นหอมทุบให้แตกแล้ว ใส่ลงไป เครื่องปรุงอื่น ๆ ก็มีขิง ข่า ตะไคร้ กะชาย มะกรูด โหระพาหรือสะระแหน่ ไม่มีกลิ่น ดาว และต้มซั่วใช้น้ำน้อยกว่าต้มยำ กับข้าวชาวไทยย้อที่ไม่เผ็ด ได้แก่ “อ่อม” ทำคล้าย ๆ แกงเลียงทางภาคกลาง แต่ไม่เป็นแกงจืด ไม่ใช่สารปรุงแต่งกลิ่น สี และสารกันบูด แต่ใช้ผงชูรสกันทุกครัวเรือน การกนอมอาหารทั้งพืชและสัตว์ทำโดยการหมักดองและตากแห้ง ขนมและผลไม้มีเช่นเดียวกับชนพื้นบ้านกลุ่มอื่น ๆ ในภาคอีสาน ชาวไทยย้อไม่นิยมบริโภคอาหารสำเร็จรูป เช่นอาหารกระป๋อง อาหารบรรจุซอง หรือใส่กล่อง บริโภคบ้างเมื่อไม่สามารถปรุงอาหารตามปกติได้เท่านั้น รูปภาพประกอบ 16

ภาพประกอบ 16 อาหารการกินของชาวไทยย้อ

4. การบำบัดโรคภัยไข้เจ็บ

ชุมชนไทยย้อยในเขตอำเภอกันทรวิชัย โบสถ์มีฐานะเป็นเมือง ถึง 2 เมือง คือเมืองท่า ขอนยางและเมืองต้นธาธีราช แต่ละเมืองมีประชากรจำนวนมาก การเจ็บป่วยและการรักษาพยาบาลก็ย่อมมีบ่อย การรักษาพยาบาลแบบโบราณหรือหมอพื้นบ้านหรือหมอกกลางบ้านมีหลายประเภท นำความเชื่อเรื่องผีมาเกี่ยวข้อด้วยเป็นส่วนมาก ทำนองเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ซึ่งเป็นความจำเป็นในการหาทางรอดของคนโบราณและที่รักษาด้วยยาสมุนไพรก็มีมาก ชาวบ้านเรียกว่า “หมออายุากไม้” ปัจจุบันผู้สูงอายุหลายคนมีตำรายา กลางบ้านทั้งที่เป็นความทรงจำและบันทึกเป็นหนังสือไว้ แต่มักจะปรุงยาเพื่อใช้เอง เนื่องจากตัวยาหายากขึ้น เพราะไม่มีป่าไม้ให้พืชสมุนไพรขึ้นดังแต่ก่อน แต่โดยที่ความก้าวหน้าทางการแพทย์แผนปัจจุบันได้กระจายไปสู่ชนบทอย่างทั่วถึงและการคมนาคมสะดวกขึ้น หมอยา กลางบ้านไม่มีบทบาทในการรักษาพยาบาลดังแต่ก่อน ไม่อาจทำเป็นอาชีพได้ พวกเขากลับไปโดยปริยาย ชาวไทยย้อยในทุกชุมชนในอำเภอกันทรวิชัย ต่างรักษาพยาบาลแผนปัจจุบันทั้งสิ้น เป็นเวลาประมาณ 10 ปีมาแล้ว

อย่างไรก็ตาม ความเชื่อเรื่องผี ก็ยังมีอิทธิพลอยู่ การนับถือผี การปฏิบัติต่อผี เพื่อรอดพ้นจากเหตุการณ์ภัยธรรมชาติและการป่วยไข้และเพื่อการอยู่ดีกินดี ของตนเอง ครอบครัว และชุมชน ก็ยังคงกระทำเป็นปกติสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

บริบทของชีวิต

ชีวิต ความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ และบริบทของชีวิตในด้านต่างๆ ของชาวไทยย้อยกันทรวิชัย ในปัจจุบัน มองในลักษณะภาพรวม พบว่า แม้มีบางกลุ่มได้พยายามปรับตัวตามอย่างสังคมเมือง ก็ไม่อาจจะทิ้งความเป็นชนบทได้โดยสิ้นเชิง เพราะเหตุว่ายังต้องพึ่งพาการเกษตรเป็นหลัก ชาวไทยย้อยกันทรวิชัยไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 ยังมีวิถีชีวิตแบบเก่าก่อนอยู่อย่างคงเส้นคงวา สมเด็จพระยามะยาดำรงราชานุภาพ (2538 : 77 - 78) ทรงพรรณนาภาพลักษณ์วิถีชีวิตผู้คนในสังคมชนบทภาคอีสานไว้อย่างชัดเจนว่า

“ . . . ได้ไปเที่ยวตามหมู่บ้านราษฎรตามทางที่ผ่านมาหลายแห่ง บางแห่งเป็นบ้านใหญ่ ตั้งมาช้านานหลายชั่วคน ลองได้ถามถึงประเพณีการสมาคมของชาวบ้านเหล่านี้ ตามที่พวกเขาบ้านชี้แจงได้ความประหลาดน่าพิศวงอย่าง๑ คือชาวบ้านเหล่านี้ครัว๑ ก็มีบ้านอยู่แห่งหนึ่ง มีเหย้าเรือนพอกันอยู่ และมีฝูงข้าวเก็บไว้พอกับปี๑ ในลานบ้านปลูกพริก มะเขือข่า ตะไคร้ สำหรับต้มแกง นอกบ้านก็มีสวนผลไม้ เช่น กล้วย อ้อย ทามาก มะพร้าว และมีที่ปลูกต้นหม่อนสำหรับเลี้ยงไหม ต่อเขตสวนออกไปถึงทุ่งนา ต่างมีเนื้อนาและโคกระบือพอทำได้ข้าวกินทุกครัวเรือน ถึงฤดูทำนาก็ช่วยกันทำนาทั้งชายหญิงเด็กผู้ใหญ่ สับฤดูนาผู้ชายไปเกี่ยวหาของขาย ผู้หญิงอยู่บ้านเลี้ยงไหมและทอผ้าทำเครื่องนุ่งห่ม เสนออาหารที่เหลือ

บริโภคใช้เลี้ยงไก่และสุกรไว้ขาย การกินอยู่ของชาวบ้านทำได้เองเกือบไม่ต้องซื้อหาสิ่งใด สิ่งที่ต้องซื้อก็คือเครื่องเหล็ก เช่น จอบ เสียม มีด พร้า เป็นต้น และเครื่องถ้วยชาม บางทีก็ซื้อถ้วยทอผ้าหรือผ้าผืนและของอื่นๆที่ชอบใจ ซึ่งพ่อค้าหาไปขาย เงินทองที่จะใช้ซื้อหาก็มีพอเพียง เพราะมีโคกระบือที่ออกลูกเหลือใช้และมีหมูและไก่ที่เลี้ยงไว้ด้วยเศษอาหารเหลือบริโภค ขายได้เงิน ซื้อของที่ต้องการได้พอปรารภนา ต่างครัวต่างเป็นอยู่อิสระแก่กัน ไม่มีใครเป็นบ่าว ไม่มีใครเป็นนายใคร ลูกบ้านอยู่ในปกครองของผู้ที่เป็นหัวหน้าครัวของตน แล้วก็ยังมีผู้ใหญ่บ้านและกำนันต่อขึ้นไป ดูปกครองกันง่ายตาย แต่ว่าทั้งตำบลนั้นจะหาเศรษฐกิจที่มั่งมีเงินแต่ ๒๐๐ บาทขึ้นไป ไม่มีเลย คนยากจนถึงต้องเป็นบ่าวคนอื่นก็ไม่มีเลยสักคนเดียว คงอยู่กับมาเช่นนี้ นับด้วยร้อยปีแล้ว เพราะเหตุว่าพวกชาวบ้านทำไร่นาหาเลี้ยงตัวได้ โดยไม่จำเป็นต้องใช้เงิน ความรู้สึกต้องการตัวเงินไม่รุนแรง เงินก็ไม่มีอำนาจเหมือนในเมืองที่ว่าเป็นศิวิไลซ์ จึงไม่มีใครมีใครสะสม แต่จะว่ายากจนก็ไม่ได้ เพราะเลี้ยงตัวได้โดยผาสุก ไม่อดคัด เมื่อได้ความดังกล่าวนั้น ได้อธิบายให้หมอแบรดตอกเข้าใจ แล้วถามว่า ประมุขชนเช่นนี้ฝรั่งจะเห็นว่ามีความสุขหรือมีความทุกข์ประการใด หมอแบรดตอกเป็นชาวอเมริกันตอบว่า พวกไซเซียลิสต์ในเมืองฝรั่งที่คุ้นเคยกัน ต่างก็ต้องการจะเป็นอย่างพวกชาวบ้านนี้เอง ที่แท้สมาคมอย่างที่เราไซเซียลิสต์ต้องการมีอยู่ในเมืองนี้มานับด้วยร้อยปีพันปีแล้ว สมกับสุภาษิตที่ว่า "ไม่มีอะไรแปลกใหม่ในโลกนี้" . . . "

โดยนัยดังกล่าว จึงเห็นว่าได้ภูมิปัญญาในการจัดระเบียบสังคม การปกครอง การประกอบอาชีพ การแบ่งปันภาระหน้าที่ ความรับผิดชอบ การใช้ทรัพยากร และมีสังคมนิยมของชาวชนบทไทยทุกกลุ่มชาติพันธุ์ในอดีต ได้ก้าวล้ำนำหน้าสังคมอเมริกันและยุโรปมาเป็นเวลานานแล้ว ลักษณะของสังคมไซเซียลิสต์ซึ่งเกิดขึ้นและมีอยู่ในสังคมชนบทไทยโดยอัตโนมัติแผ่ขยายไปทั่วในทุกภูมิภาคและทุกกลุ่มชาติพันธุ์มาช้านาน และภาพลักษณ์วิถีชีวิตของชาวไทยย้อนกับทฤษฎีก็เป็นไปในทำนองเดียวกันนี้ ลักษณะสังคมดังกล่าวถูกเปลี่ยนแปลงมาเป็นลำดับ เนื่องจากการคล้อยตามวัฒนธรรมตะวันตกและมองข้ามวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของตนเอง

วิถีชีวิตชาวไทยย้อนกับทฤษฎีตั้งแต่เกิดจนตายผูกพันอยู่กับความเชื่อและพิธีกรรม เรื่องผี เรื่องพราหมณ์ และพุทธศาสนา มากมาย ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีและวัตรปฏิบัติต่างๆในวัฒนธรรมไทยจึงค่อนข้างหลากหลาย และโดยที่ชาวไทยแต่เดิมมีถิ่นฐานอยู่ในประเทศลาว เมื่อเข้ามาอยู่ในประเทศไทยก็อยู่ในภาคอีสานซึ่งชนพื้นเมืองอีสานหลายกลุ่มหลายเผ่าพันธุ์ทั้งที่เป็นชนพื้นเมืองเดิมและที่อพยพมาจากฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ต่างกลุ่มต่างมีวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ไทยจึงอยู่ร่วมกับชนเผ่าพันธุ์อื่นในพหุสภาวะ รู้จักตนเองรู้จักผู้อื่น อยู่ร่วมกันโดยปราศจากปัญหา การผสมกลมกลืนโดยปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมของตนบ้าง ยอมรับวัฒนธรรมของชนกลุ่มอื่นบ้าง ทำให้วิถีชีวิตชาวไทยย้อนวิวัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง กลุ่มที่อ่อนแอก็ถูกกลืนโดยสังคมรอบข้างอย่างไม่รู้ตัว แต่หลายกลุ่มก็ยังคงมีความเป็นไทยอย่างมั่นคง และท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงที่ไม่หยุดยั้งชาวไทยยังได้รับเอาวัฒนธรรมอีสานเข้ามาใช้ในวิถีชีวิตของตนได้อย่างผสมกลมกลืนปราศจากปัญหา

การกล่าวถึงบริบทของชีวิตของชาวไทยย้อนกับทฤษฎีรวมทั้ง 7 ชุมชนในที่นี้ เป็นการกล่าวถึงวัฒนธรรมที่ตกทอดมาถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะที่เห็นว่ามีสาระสำคัญส่งผลต่อความเป็นอยู่กับที่เห็นว่าเป็นเทคนิควิธีหรือภูมิปัญญาหรืออุบายที่ชาญฉลาดที่สามารถควบคุมคนในชุมชนให้ตั้งอยู่ในทางที่ถูกต้อง โดยเชื่อมโยงกับอดีตตามความเหมาะสม

“ผี” ในความหมายของชาวไทยและคนอีสาน หมายถึงวิญญาณบรรพบุรุษ และทวยเทพเทวดาซึ่งมีคุณูปการสูงส่งต่อการดำรงชีพของมวลมนุษย์ ผู้คนอันเป็นเชื้อสายเผ่าพันธุ์ต้องปฏิบัติตอบสนองด้วยจิตสำนึกแห่งความกตัญญู มิเช่นนั้นแล้วจักเกิดอาเพศเหตุร้ายทำให้ไม่สามารถดำรงชีพอยู่อย่างมีความสุขได้ และนี่คือความเชื่ออันเป็นที่มาของพิธีกรรมและขนบประเพณีต่าง ๆ โดยรวมเอาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติอื่น ๆ เข้ามาด้วย เมื่อมีศาสนาที่เอาศาสนาหรือศีลธรรม เข้ามาผูกพัน ทำให้ผ่อนคลายพิธีกรรมต่าง ๆ ไปในทางที่ดี และเป็นธรรมดาเมื่อผู้คนเจริญขึ้น รู้จักพินิจพิเคราะห์ พิจารณาหาเหตุผล หาคความเป็นจริง ก็ย่อมจะละทิ้งสิ่งงมงายหลายอย่างไปได้ ขนบประเพณีที่ยังคงปฏิบัติสืบเนื่องกันมา ส่วนใหญ่จึงค่อนข้างจะเป็นสากล สังคมปัจจุบันรับได้ ดังนี้

ประเพณีการคลอดลูก ปัจจุบันชาวไทยอเลิการคลอดโดยหมอตำแย โดยสิ้นเชิง มีการฝากครรภ์ ณ สถานพยาบาลต่าง ๆ ตั้งแต่เริ่มตั้งครรภ์ประมาณร้อยละ 70 ส่วนอีกร้อยละ 30 ไม่ฝากครรภ์ เนื่องจากเหตุ 2 ประการ คือยากจนมากประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งคือ มีสุขภาพดี ไม่มีอาการให้ต้องไปหาหมอ ไปหาตอนคลอดทีเดียวเลย เมื่อมารดาและบุตรกลับมาบ้านเรือนของตนจะมีพิธีสู่ขวัญโดยหมอสูตรหรือหมอพราหมณ์ การสู่ขวัญมารดา เรียกว่า “สู่ขวัญแม่ลูกอ่อน” การสู่ขวัญบุตรเรียก “สู่ขวัญเด็กน้อย” การสู่ขวัญบางคนเรียกสูตรขวัญ วัตถุประสงค์ของการสู่ขวัญก็เพื่อบอกกล่าวให้ผีเรือนรับรู้ว่ามีหญิงเป็นแม่ และทารกเกิดใหม่ขึ้นในครรภ์เรือน ขอให้ช่วยอภิบาลคุ้มครองให้อยู่ดีมีสุขด้วย และให้คนทั้งสองมีขวัญดี มีสติมั่นคง ไม่ขวัญอ่อน ขวัญหาย ชักลัว ชักใจ ในพิธีกรรมนี้มีการ “ป่าวคำเลือด” โดยมีความเชื่อว่าคนเรามีการเวียนว่ายตายเกิด การป่าวคำเลือดก็เพื่อมิให้ผีที่เคยเป็นแม่เด็กในชาติก่อนมาเอาเด็กไป หากเด็กถูกผีเอาไปก็ตาย คำเลือดมีดังนี้ “ ต่อจากนี้ภูจะบอกผีพราย ตาลาย ๆ ก็แม่แตนกเต้า ดันแม่ลูกสูให้เอาไปมีอนี้ ดันมือหน้าสีแม่ลูกภู ภูจะให้ลูกเรียน ภูจะให้ลูกบวช ภูจะให้ (ตามที่เห็นดีเห็นชอบ) ภูักภู ภูักภู ภูักภู ” ทำพิธีสู่ขวัญพร้อมกันทั้งแม่และลูก หรือแยกกันทำก็ได้ โดยการจัดบายศรี เครื่องขันธ 5 บูชาผี หมอพราหมณ์หรือหมอสูตรร้ายคำสู่ขวัญเป็นทำนอง ยืดยาว กินเวลาประมาณ 20 นาที คนในครอบครัวและเพื่อนบ้านมาร่วมรับรู้ในพิธีด้วย จบการสู่ขวัญแล้ว ต่อด้วย “การมัดฟ้าย” คือว่าคาถาพร้อมกับประพรมน้ำมนต์(เป็นน้ำเหล้าขาวหรือน้ำธรรมาไมใช้น้ำหอม)แก่แม่ลูกและผู้ร่วมในพิธีและผู้ก้มมือแม่ลูกด้วยด้ายหรือไหมขวัญปัจจุบันนิยมใช้ด้ายฝ้ายดิบสีธรรมชาติหรือสีเหลือง

พิธีปลงศพ ชาวไทยอแบ่งศพเป็น 2 ประเภท คือศพตายโหงและศพตายปกติ ศพตายโหงเป็นศพที่ตายร้าย เช่นตายเพราะอุบัติเหตุ ตกต้นไม้ตาย ตกน้ำตาย ตายท่า(ตายด้วยโรคระบาด) ฟ้าผ่าตาย ถูกสัตว์ทำร้ายตาย เป็นต้น รวมทั้งศพเด็กทารก ศพประเภทนี้ชาวไทยอไม่เอาเข้าบ้าน ไม่เอาเข้าวัด มีความเชื่อว่าตายเพราะผีร้ายทำให้ตาย หากเอาเข้าบ้านผีร้ายจะตามมาเข้าบ้านด้วย คนในบ้านจะเดือดร้อน หากเอาเข้าวัดผีร้ายก็จะตามเข้าวัด พระเณรในวัดจะเดือดร้อน จึงนำศพไปฝังในป่าช้าในวันที่ตายนั้น ไม่มีการบำเพ็ญบุญกุศลใดๆ ในการฝังนั้นจะเอาสิ่งของเครื่องใช้ของผู้ตายฝังรวมไปด้วย การขุดป่าช้าในที่สาธารณะในบางส่วนของตำบลขามเฒ่าพัฒนาและบางส่วนของตำบลคันธารราษฎร์ เนื้อที่ประมาณ 24 ไร่ ในเดือนกรกฎาคม 2542 เพื่อทำเป็นแหล่งน้ำสาธารณะ พบกระดูกและสิ่งของเครื่องใช้ประเภทเครื่องปั้นดินเผาและโลหะจำนวนมาก แต่ชำรุดผุพังแตกหักทั้งสิ้น ปัจจุบันการฝังศพผีตายโหงตามความเชื่อดังกล่าว ได้เปลี่ยนแปลงไป เป็นเวลาประมาณ 30 ปีมาแล้วไม่ค่อยมีการฝังศพ มักจะนำมาบำเพ็ญบุญกุศลที่บ้านเพียง 1 คืน แล้วนำไปเผาที่

วัด เป็นการให้เกียรติผู้ตายอย่างหนึ่งและเป็นการส่งผู้ตายไปสู่ที่ซอบอีกอย่างหนึ่ง ประกอบกับการใช้ป่าช้าเป็นการสิ้นเปลืองพื้นที่อย่างมาก ไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน จึงเลิกการฝังศพโดยสิ้นเชิง นับเป็นการตัดสินใจครั้งสำคัญของผู้นำชุมชนไทย พ.ศ. 2542 นี้ ที่ยกเลิกประเพณีการฝังศพผู้ตาย โศกอีกประเภทหนึ่งตายปกติ เช่นป่วยตาย หรือตายเฒ่าตายแก่ มีการบำเพ็ญบุญกุศล สวดอภิธรรมศพ โดยทั่วไปเก็บศพไว้ 3 คืน แต่ไม่มีข้อจำกัดใดๆ จะเก็บศพไว้นานเท่าใดก็ได้ แต่เดิมนั้นผู้เป็นเขยทุกคนของผู้ตายจะต้องออกมาเดินสากตอนกลางคืนหลังจากพระสวดศพแล้ว การเดินสากมีลักษณะท่าทางการเดินทำนองเดียวกับการเดินลาวกระทบไม้ เขยทุกคนต้องออกมาเดินใน 3 คืนแรก และตอนยกศพไปเผา หากเดินไม่เป็นหรือกลัวสากหนีบเท้า ไม่ออกมาเดิน ก็ต้องจ้างคนอื่นมาเดินแทน มีค่าจ้างเป็นเงินบ้าง เป็นเหล้าบ้าง การเดินสากเป็นศิลปะการบันเทิงอย่างหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในภาคอีสาน เผ่าพันธุ์ไท-ลาวเรียกลาวกระทบไม้ เขมรเรียกเรียมอันเร ไล่เรียกทั้งนี้ ไทยดำเรียกเดินบังนู่ มีแต่เครื่องทำจังหวะหรือมีดนตรีอื่นบรรเลงทำนองด้วยก็ได้ ชาวไทยย่นนำมาใช้ในงานศพก็เพื่อผ่อนคลายความโศกเศร้าให้แก่บรรดาญาติมิตรของผู้ตาย ปัจจุบันประเพณีการเดินสากในงานศพนี้ยังคงมีอยู่เป็นปกติในกลุ่มไทยย่นบ้านแขวงบาดาล อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ แต่ชาวไทยย่นกันทรวิชัยเลิกกันไปนานแล้ว จนคนรุ่นใหม่ไม่ทราบว่าเคยมีประเพณีดังกล่าวในวัฒนธรรมของเผ่าพันธุ์ตน การวางศพหรือโลงศพของชาวไทยย่นมีข้อแตกต่างจากประเพณีพื้นบ้านอีสาน คือชาวอีสานวางศพหรือโลงศพให้หันศีรษะไปทางทิศตะวันตกเป็นนัยบอกว่าชีวิตได้ตกอับดับสูญแล้ว แต่ชาวไทยย่นวางศพหรือโลงศพให้ศีรษะหันไปทางทิศตะวันออกโดยเชื่อว่าทิศตะวันออกเป็นทิศแห่งการเริ่มต้นของแสงสว่าง ผู้ตายจะได้ไปพบกับความสว่างไสว มีชีวิตที่รุ่งโรจน์ในภพใหม่

การเผาศพ ชาวไทยย่นไม่เผาในวันพุธ นอกนั้นเผาได้ทุกวัน ตามประเพณีเผาในเวลาประมาณ 13.00 น. เมื่อเผาแล้วมีการสวดส่งอีก 3 วัน ในวันที่สี่หลังการเผามีการทำบุญถวายสังฆทาน เป็นอันเสร็จสิ้นการปลงศพในระยะแรก ระยะที่ 2 ทำหลังจากวันเผาศพ 3 ปี เรียกว่า “ทำบุญกองบวช” มีการถวายภัตตาหารและเครื่องสังฆทานแด่พระสงฆ์ กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตาย หากบุตรหลานผู้ตายเป็นผู้ชายที่ยังไม่มีครอบครัวก็จะบวชทุกคน เพื่ออุทิศผลบุญครั้งใหญ่แก่ผู้ตาย เป็นการจบสิ้นพิธีปลงศพโดยสิ้นเชิง

คู่สามีภรรยาชาวไทยย่น หากคนหนึ่งคนใดตายไป คนที่มีชีวิตอยู่ตกเป็นม่าย ตามประเพณีไทยย่นจะต้องอยู่เป็นม่ายไปจนตาย หากผิวนิประเพณี คือมีคู่ครองใหม่ ก็ถือว่าผิดผี ไม่นับถือบรรพบุรุษเป็นเรื่องที่สังคมไม่ยอมรับและพากันประณามหยามเหยียด มีชาวไทยย่นเป็นม่ายจำนวนมาก โดยเฉพาะที่บ้านท่าขอนยาง เนื่องจากใช้สารเคมีในการเกษตร โดยไม่ใช่วิธีป้องกันที่ปลอดภัยเพียงพอ เกษตรกรอายุระหว่าง 40 - 50 ปี ตายมากกว่ากลุ่มอายุอื่นๆ

ประเพณีการทำบุญข้าวจี (บางแห่งเรียกบุญข้าวจี บางแห่งเรียกบุญเดือนสาม) ชาวไทยย่นกันทรวิชัยทุกกลุ่มทำติดต่อกันมาเป็นปกติทุกปี ในช่วงเดือนมีนาคมเป็นช่วงที่ชาวบ้านว่างเว้นจากการทำนา จึงหันมาทำบุญสุนทานกัน ไข่ข้าวใหม่ที่ไถในปีนั้นมาทำบุญ วันทำบุญข้าวจีไม่กำหนดแน่นอน ขึ้นอยู่กับการตกลงใจร่วมกันของคนในชุมชน ส่วนใหญ่ผู้ใหญ่บ้านหรือกำนันหรือเจ้าอาวาสเป็นคนกำหนด ซึ่งชาวบ้านก็เห็นชอบตามนั้น แต่นิยมจัดให้ตรงวันธรรมสวนะ คือวันขึ้นหรือแรม 8 ค่ำ หรือ 14 ค่ำ หรือ 15 ค่ำ ทำโดยเอาข้าวเหนียวหนึ่งสุกแล้วมาปั้นเป็นก้อนกลมรีคล้ายรูปไข่ขนาดพอกำ พอกอยู่กั้มไม้เสียบเพื่อสะดวกในการจับ ไข่ไข่ไก่หรือไข่เป็ดผสมน้ำอ้อย(ปัจจุบันใช้น้ำตาลก็มี)ตีให้เข้ากัน ราดบนข้าวเหนียวแล้วเอาไปย่างไฟ ทำซ้ำหลายๆครั้ง เพื่อให้ไข่ซึมกระจายไปทั่วก้อนข้าวเหนียว และย่างไฟจนสุกกรอบ

เหลืองหอม ชวนรับประทาน นำไปถวายเป็นภัตตาหารแก่ภิกษุสามเณรที่วัด เชื่อกันว่าจะได้รับอานิสงส์มากมาย

ประเพณีบุญพะเหวด (บางแห่งสะกดเป็นเพวส) คำ “พะเหวด” กลายมาจากคำ “พระเวส” หมายถึงพระเวสสันดร การทำบุญพะเหวดก็คือการทำบุญฟังเทศน์มหาชาติเรื่องพระเวสสันดร โดยเชื่อว่าผู้ที่จะได้เกิดในศาสนาพระศรีอารีย์หรือพระศรีอริยเมตตรัย นอกจากเป็นคนดีกตัญญูรู้คุณบิดามารดาเคารพนับถือครูบาอาจารย์และยึดมั่นในพระพุทธศาสนาแล้ว ต้องได้ฟังเทศน์มหาชาติจบทั้ง 13 กัณฑ์ในวันเดียวด้วย วัตถุประสงค์ในการทำบุญพะเหวดของชาวไทยย้อก็เพื่อเป็นการบูชาพระเวสสันดรและรำลึกพระคุณแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่ออุทิศส่วนบุญแก่ญาติผู้วายชนม์ และเพื่อตัวเองจะได้เกิดใหม่ในศาสนาพระศรีอารีย์ จัดงานกันในเดือนสี่ โดยชาวบ้านปรึกษาหารือกับวัด กำหนดวันใดก็ได้เป็นวันงาน ปกติจัด 2 วัน วันแรกเรียก “วันโอม” ชาวบ้านมารวมตัวกันที่วัดตั้งแต่เช้าตรู่เพื่อทำบุญตักบาตรและแบ่งปันภาระหน้าที่กัน งานที่ต้องทำมีหลายอย่าง ได้แก่การจัดตกแต่งสถานที่ การจัดอาหารถวายภิกษุสามเณรและเลี้ยงชาวบ้านกันเอง การจัดปัจจัยไทยทานใส่ภัณฑ์เทศน์ แบ่งผู้รับผิดชอบภัณฑ์เทศน์ การนิมนต์พระเทศน์กัณฑ์ต่างๆ การจัดทำภัณฑ์หลอบ การจัดขบวนแห่พระอุปคุต ตลอดจนเครื่องใช้ที่จำเป็นทุกชนิด เมื่อตกลงแล้วต้องจัดการทุกอย่างให้แล้วเสร็จภายในวันโอมนี้ กิจกรรมหลักในวันนั้นนอกจากที่กล่าวแล้ว ที่สำคัญก็คือในเวลาประมาณ 15 นาฬิกา มีการนิมนต์พระอุปคุตและแห่พระเวสสันดรและพระนางมัทรีเข้าเมืองเป็นกิจกรรมสมมติ ขบวนแห่เริ่มที่ใดก็ได้นอกบริเวณวัดแห่เข้าวัดแล้วก็จบ กิจกรรมอื่นๆ ล้วนแต่เตรียมพร้อมสำหรับวันรุ่งขึ้นอีกวัน ช่วงกลางคืนชาวไทยย้อบางกลุ่มก็จัดมหรสพสมโภชน์งาน บางกลุ่มไม่มีมหรสพมีแต่เปิดเครื่องขยายเสียงเปิดเพลงสร้างบรรยากาศให้ครึกครื้นตามสมควร วันรุ่งขึ้นเป็น “วันงาน” ผู้รับผิดชอบภัณฑ์เทศน์ทุกคนนำภัณฑ์เทศน์ของตนไปที่วัด จัดวางเป็นที่เรียบร้อยก่อน 06.00 น. ครั้นถึงเวลา 06.00 น. พระสงฆ์เริ่มเทศนามหาชาติและเทศน์ต่อเนื่องเรื่อยไปจนจบครบทั้ง 13 กัณฑ์ ใช้เวลาประมาณ 15 ชั่วโมง บางปีพระเทศน์เร็วก็จบเร็วขึ้น ในช่วงบ่ายวันนี้คุ้มบ้านต่างๆพากันแห่ภัณฑ์หลอบเข้ามาในวัด เพื่อถวายแด่พระสงฆ์ที่กำลังเทศน์อยู่นั้น ชาวไทยย้อเลื่อมใสการทำบุญพะเหวดไม่น้อยกว่าชนกลุ่มอื่นๆ ผู้ได้มาร่วมงานต่างรู้สึกอิ่มเอิบและภาคภูมิใจในกุศลกรรมกันถ้วนหน้า

ประเพณีสงกรานต์ งานสงกรานต์เป็นงานยิ่งใหญ่มากสำหรับชาวอีสานและชาวไทยย้อ เป็นวันรวมสมาชิกของครอบครัว ซึ่งกระจัดกระจายไปทำงานในที่ต่างๆ ไม่ว่าจะอยู่ที่ใดไกลใกล้เพียงใดทุกคนต้องกลับบ้านทั้งสิ้น นอกจากจะได้พบปะญาติมิตรแสดงความเคารพนับถือต่อกันญาติผู้ใหญ่แล้ว ยังได้ร่วมกันทำบุญกุศลตามประเพณีและร่วมสนุกสนานรื่นเริงกันด้วย เป็นบรรยากาศที่อบอุ่นที่ทุกคนชื่นชอบ จัดในช่วงเวลาตามประเพณีไทยสากลคือวันที่ 13 - 15 เมษายน กิจกรรมของชาวไทยย้อ โดยรวมแล้วมีการทำบุญตักบาตร จัดขบวนแห่นางสงกรานต์ รดน้ำขอพรจากญาติผู้ใหญ่ ผู้ชวัญผู้สูงอายุและมีกิจกรรมสังสรรค์ต่างๆ แตกต่างกันไปในแต่ละกลุ่ม การกินเลี้ยงสังสรรค์กันมีเป็นปกติในทุกกลุ่ม บ้านทำนองขอนมีการแข่งขันฟุตบอลประเพณีระหว่างคุ้มบ้านต่างๆ มีของรางวัลมากมายจากการเมืองทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่นรวมทั้งห้างร้านต่างๆ บ้านวังหว้าก็มาร่วมด้วย บ้านหนองขอนมีแข่งขันวอลเลย์บอลล์ และแข่งขันแข่งขันตะกร้อ บ้านสัมปล่อยและบ้านโนนไป๋ร่วมกับหมู่บ้านใกล้เคียง แต่ส่วนใหญ่นิยมรวมกลุ่มญาติมิตรนั่งรถกระบะท่องเที่ยวไปที่ต่างๆ บ้านน้ำใสมีการแข่งขันจุดตะไลลอดห่วง เป็นประเพณีที่ทำต่อเนื่องกันมา บ้านดอนตันตงมีการละเล่นพื้นบ้านหลายชนิด เช่น ขวิดไม้ (ไม้ทึง) เกมส้แมวกินปลาอย่าง เกมส้หนอนตุ๋

เป็นต้น ซึ่งร่วมเล่นได้ทุกเพศทุกวัย และตั้งแต่เที่ยงเป็นต้นไปทั้ง 3 วันบรรดาเด็กเล็กเด็กน้อย วัยรุ่นรวมทั้งผู้ใหญ่ที่ชอบสนุกพากันเล่นสาดน้ำกันเป็นที่สนุกสนาน กระทั่งเหนื่อยเมื่อยล้า เลิกร่ากันไปเอง

ประเพณีบุญบั้งไฟ บุญบั้งไฟเป็นอีกประเพณีหนึ่งที่ชาวไทยให้ความสำคัญไม่น้อยกว่ากลุ่มชาติพันธุ์ไทลาวอื่น ๆ ผูกพันกับความเชื่อเรื่องผีแถนหรือพญาแถนซึ่งถือว่าเป็นเทพสูงสุดและประเพณีขอฝนของชาวนาภาคอีสาน จัดในเดือนหก หรือประมาณเดือน พฤษภาคม - มิถุนายน ในทุก ๆ ปี ไม่กำหนดวันตายตัว ยึดหยุ่นตามความเหมาะสม ในปี 2542 ไท้อบ้านน้ำใสจัดก่อนไท้อบ้านอื่น ๆ คือจัดในปลายเดือนพฤษภาคม บ้านหนองซอน บ้านส้มปล่อยและบ้านโนนจัดตอนต้นเดือนมิถุนายน บ้านวังหว้าและ บ้านดอนก่านดงไม่จัด เนื่องจากไม่มีงบประมาณแต่ก็ไปร่วมกับชุมชนอื่นที่อยู่ใกล้เคียง ส่วนบ้านท่าซอนช่างแต่ก่อน จัดเป็นประจำและเป็นประเพณีสำคัญ แต่เมื่อประมาณ 10 ปีมาแล้วบั้งไฟได้ระเบิดขึ้นท่ามกลางผู้คนที่มาดูทำให้มีผู้ตายและบาดเจ็บจำนวนมาก กรรมการหมู่บ้านจึงให้งดประเพณีบุญบั้งไฟตั้งแต่นั้นมา งานบุญบั้งไฟมี 2 วัน คือวันแห่กับวันจุด ก่อนถึงวันแห่ประมาณ 1 สัปดาห์ ช่างทำบั้งไฟของหมู่บ้านจะได้รับเงินจากการสมทบทุนกันของชาวบ้าน เพื่อจัดซื้ออุปกรณ์ต่าง ๆ มาทำบั้งไฟให้แล้วเสร็จทันวันแห่ แต่ละบ้านจะมีช่างพื้นบ้านประมาณ 5 - 7 คน ระดมกำลังกันทำทั้งกลางวันและกลางคืน จนแล้วเสร็จตามกำหนด บางปีก็เอาอุปกรณ์เก่ามาดัดแปลงใหม่ บางปีก็ทำใหม่ทั้งหมด ขึ้นอยู่กับเวลาและงบประมาณ บั้งไฟมี 2 ชนิด คือชนิดที่ใช้แห่เพื่อความสวยงามและมีการประกวดชิงรางวัลกันด้วย บั้งไฟชนิดนี้เรียก “บั้งไฟเอ้” ไม่สามารถจุดขึ้นสู่ท้องฟ้าได้ อีกชนิดหนึ่งไม่ต้องการความสวยงาม แต่ต้องการคุณภาพ เรียก “บั้งไฟจุด” สามารถจุดให้พุ่งขึ้นสู่ท้องฟ้าได้จริง ๆ คุณภาพอยู่ที่ความปลอดภัยคือจุดได้ไม่ระเบิดและพุ่งขึ้นสู่ท้องฟ้าได้สูงตามต้องการ บั้งไฟจุดแล้วฝือไม่พุ่งขึ้นสู่ท้องฟ้า ช่างทำบั้งไฟจะถูกชาวบ้านจับตัวไปโยนลงในปลักโคลนตมเป็นการทำโทษที่สนุกสนาน เฮฮากันเป็นที่ตลกครื้น วันแห่บั้งไฟเป็นวันที่ชาวบ้านรอดอย นอกจากจะได้ชมบั้งไฟที่สวยงามแล้ว ยังได้ชมขบวนแห่อันประกอบด้วยคณะกลองยาวที่สร้างความครื้นครื้นเราใจตามแบบฉบับพื้นบ้าน ขบวนพ็อนของแต่ละคุ้มบ้านที่เน้นความสวยงามทั้งคนพ็อน ลีลาการพ็อน และชุดแต่งกายไทยประยุกต์ คู่หนุ่มหล่อสาวสวยที่สมมติเป็นท้าวผาแดงนางไอ่ขวัญใจงานบุญบั้งไฟของแต่ละขบวน (ประเพณีบุญบั้งไฟของชาวไทยอนำเอาเรื่องท้าวผาแดงนางไอ่ วรรณกรรมพื้นบ้านอมตะของชาวอีสานเข้ามาผูกพันด้วย) นอกจากนี้ก็ยังมีหุ่นโชว์หลายประเภทที่สะท้อนภาพวิถีชีวิตคนชนบท มี ช่าง ม้า วัว ควาย ชาวนา เป็นต้น ซึ่งมักจะออกในรูปแบบรถลากขบวน และที่ขาดไม่ได้ก็คือ “บักแบ่น” และ “ปิ่นเมฆ” เป็นหุ่นคนสมสู่กัน บ้างก็ทำเป็นรูปอวัยวะเพศชายบ้างหญิงบ้างเอามาหาบมาคอนร่วมไปนขบวนแห่ คนที่ไม่คุ้นเคยกับประเพณีนี้อาจเห็นเป็นการลามกอนาจาร แต่ในวัฒนธรรมชาวอีสานและชาวไทยก็ถือว่าเป็นปกติของมนุษย์ เรื่องทางเพศเป็นเรื่องที่สังคมพากันปิดบังซ่อนเร้นกลายเป็นสิ่งเก็บกตมาทั้งปี จึงเปิดโอกาสในงานบุญบั้งไฟให้แสดงออกได้อย่างเปิดเผยโดยไม่ขัดต่อกฎหมาย เป็นการคลายเครียดทางเพศไม่มีใครถือสาหาความแต่อย่างใด การเซ็งก็ล้วนแต่ใช้ก้อยคำที่เป็นมุขตลกทางเพศเป็นส่วนใหญ่ ดังเช่น

“... อีอิด่าง บาดมันอย่างตึงต่างตึงตาง ช่างสี่ช่างอยู่ตงเสอเพอ คนเสมอสี่คนดั่งแหมบ ปลาหมากแปบกุมสี่ปลาขาวตอง ปลาขาวทองสี่ปลาขาวเก็ง สี่เกลิงจิกหัวแม่ไก่ สัตว์ที่ใหญ่โดยน้อยแม่ควย สี่ละลวยแม่ม้าสี่ม้า สี่ซ่าๆโดยอ่อนแม่เปิด สัตว์ที่เดียวกันงอแม่บี่ สี่เทิงฮ่านแม่ทวดตา สี่กั้นดาแม่กบกับอึ่ง เขียดสี่เขียดเหยียดแข่งเหยียดซา เขียดจะนาสี่กันใบน้ำ ตะตี่ตามโตนลงทีก่วน จัด...” (สาร สาระกัศนนานันท์ 2530 : 49)

นอกจากนี้มีการร้องและรับเป็นทำนองอีกอย่างหนึ่งเรียกว่า เรียกว่า “ตำพอก” การร้องตำพอกหัวหน้ากลุ่มจะร้องนำวรรคหนึ่ง แล้วคนในกลุ่มก็รับให้เข้าจังหวะว่า “ซา” ก้อยตำในตำพอกก็เป็นเรื่องสลับปนเช่นกัน ดังเช่น

“ อมฟก ๆ ฟาย ๆ (ซา) หนึ่งทีหลายคือหนึ่งกับแก (ซา) โดยถ่ายอ้วผู้สาวว่าดาวงบ (ซา) สองมือบอบขอบคุณพญาแม่ (ซา) ทมกจินจิกให้สูเอาไปพอกสาเด้อ (ซา) ทมกจอนจอกให้สูเอาไปไซสาเด้อ (ซา) ซี้ทีหลายให้สูเอาไปชุดสาเด้อ (ซา) ทมอยทีกุดให้สูเอาไปตัดสาเด้อ (ซา) ” (สาร สาระกัศนนานันท์ 2530 : 50)

ตำซึ้งและตำพอกในงานบุญบั้งไฟ สำนวนแตกต่างกันไปในแต่ละกลุ่มชน แต่สาระและก้อยคำอยู่ที่เรื่องอวยวะเพศและเรื่องเสพสังวาสทั้งสิ้น ทั้งผู้ซึ้งและผู้ชมผู้ฟังต่างยิ้มแย้มแจ่มใสอารมณ์ดีกันถ้วนหน้า เป้าหมายก็เพื่อให้เกิดอารมณ์ขัน สนุกสนาน มีชีวิตชีวา มีกำลังใจ พร้อมรับงานหนักในฤดูกาลทำนาต่อไป เมื่อเสร็จสิ้นการแห่แล้ว บั้งไฟของแต่ละบ้านจะถูกนำไปเก็บที่วัดในหมู่บ้านหรือที่บ้านของช่างทำบั้งไฟ

วันที่ 2 เป็นวันจุดบั้งไฟ แต่ละบ้านก็นำบั้งไฟสำหรับใช้จุดไปจุด ณ ที่ที่จัดขึ้น ส่วนใหญ่เป็นชายทุ่งใกล้ๆกับวัด ชาวบ้านก็พากันมาชม หากบั้งไฟขึ้นสูงก็จะพอใจมาก เพราะเท่ากับได้เข้าใกล้พญาแถน สูงเพียงใดก็ใกล้พญาแถนเพียงนั้น พญาแถนจะได้รู้ว่าผู้คนจุดบั้งไฟบูชาเพื่อขอฝน จะได้บันดาลให้ฝนตกได้น้ำฝนทำนาทำไร่กันต่อไป

งานบุญบั้งไฟนี้กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆในภาคอีสาน มี ไทย้อ ผู้ไท ใส ส่วย เป็นต้น นิยมจัดกันมาแต่โบราณ จนยากที่จะสืบค้นต้นตอความคิดนี้ พิธีกรรมของแต่ละกลุ่มมีรายละเอียดแตกต่างกันอยู่บ้าง แต่ในส่วนสำคัญแล้วเป็นไปทำนองเดียวกัน มีวัตถุประสงค์ในการบูชาพญาแถนขอให้พญาแถนบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล Klausner (1987) ได้ศึกษาเรื่องบุญบั้งไฟโดยเฉพาะ อธิบายบางส่วนไว้ว่า งานบุญบั้งไฟให้ความมั่นใจแก่ชาวบ้านว่าธรรมชาติจะเอื้ออำนวยให้แก่การผลิตทางเกษตร เพราะได้ร่วมกันทำพิธีเป็นหลักประกันในความอุดมสมบูรณ์ของดินฟ้าอากาศแล้ว และกล่าวถึงการแสดงออกต่างๆในงานบุญบั้งไฟว่า การละเมิดกฎเกณฑ์และธรรมเนียมที่ถือปฏิบัติกันทั่วไป ในชีวิตปกติ ในงานบุญบั้งไฟนี้ เชื่อว่าเป็นการปลดปล่อยให้คนได้หลุดจากกฎข้อบังคับของชุมชนเป็นการชั่วคราว เพราะชีวิตความเป็นอยู่ในชุมชนใกล้ชิดกันมาก ความใกล้ชิด เป็นกรอบบังคับพฤติกรรมของบุคคลได้อย่างเข้มแข็ง จึงจำเป็นต้องมีพิธีกรรมที่ปลดปล่อยความกดดันที่มีในชีวิตประจำวันลงเสียบ้าง ด้วยการกลับบทบาทและกลับกฎเกณฑ์ในบริบทของพิธีกรรม เช่น การกล่าวถึงหรือแสดงการร่วมเพศ อวยวะเพศ หรือ ความหยาบโลนอื่นๆ ซึ่งเป็นการกระทำที่ละเมิดกฎเกณฑ์มารยาทในชุมชน

ประเพณีบุญเบิกบ้าน (ชาวอีสานเรียกบุญซาอะ) เป็นกลอุบายอันชาญฉลาดของผู้นำชุมชนในสมัยก่อนที่เล็งเห็นความสำคัญในการรักษาความสะอาดที่อยู่อาศัยทั้งตัวอาคารบ้านเรือน บริเวณบ้าน และสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ โดยนำความเชื่อเรื่องผีเข้ามากระตุ้น ชาวไทยอภัยกันทรวิชัยยังยึดถือประเพณีนี้พอประมาณ คือบางปีก็ทำ บางปีก็ไม่ทำ ประเพณีเดิมทำ 3 วัน ปัจจุบันลดเหลือ 2 วันบ้าง วันเดียวบ้าง ทำในเดือนหกหรือเดือนเจ็ด เมื่อชาวบ้านเห็นพ้องต้องกันว่าจะทำบุญเบิกบ้านวันใด เมื่อถึงวันนั้นก็เอากรวดเอาหินครอบครีวละ 1 หรือ 2 ก้อน ไปกองรวมกันที่ลานวัดหรือที่สนามสาธารณะของหมู่บ้าน ใช้น้ำสายสิญจน์กันเป็นวงไว้รอบกองกรวดหินนั้น ตอนกลางวันก็ทำความสะอาดบ้านเรือนและบริเวณรวมทั้งที่สาธารณะที่อยู่ใกล้ให้เรียบร้อย ตอนเย็นนิมนต์พระสงฆ์มาสวดเจริญพระพุทธมนต์และสวดชุมนุมเทวดา(ชาวไทยอภัยเรียก “สวดสัดเค” หรือ “ป้าวสัดเค”) รอบกองกรวดหินนั้น เป็นการปิดรังควานขับไล่เสนียดจัญไรสิ่งเลวร้ายทั้งปวง เชื่อว่า

กรวดหินในวงสายสิญจน์นั้นหลังจากพระสงฆ์สวดแล้วสะอาดบริสุทธิ์และมีอำนาจขับไล่สิ่งเลวร้ายได้ เมื่อถึงเวลาห้ารุ่งประมาณ 04.00 – 05.00 น. ชาวบ้านครอบครัวละ 1 – 2 คนก็มาเอากรวดหินเหล่านั้นไปโปรยหว่านตามที่ต่างๆ เพื่อขับไล่ผีร้ายและเสียดจัญไรทั้งหลายทั้งปวงให้พ้นไปจากหมู่บ้าน เสร็จแล้วไปรวมกันที่ที่เคยกองก้อนหินไว้ เพื่อรับการประพรมน้ำพระพุทธมนต์ ในวันนี้หากครอบครัวใดมีสิ่งของแตกหักชำรุดใช้การไม่ได้ หรือไม่พึงประสงค์แล้ว ต้องเก็บไปฝังหรือเผาให้หมดสิ้นด้วย บริเวณบ้านเรือนและสถานที่ต่างๆ ในวันนี้ มีความสะอาดปราศจากขยะมูลฝอยน่าอยู่อาศัย ผู้คนก็มีจิตใจสดชื่นเบิกบานอารมณ์ดี สุขภาพจิตดี นับว่าเป็นประเพณีที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง

ประเพณีการทำบุญข้าวประดับดินและบุญข้าวสาก บุญข้าวประดับดินทำในวันแรม 14 ค่ำ เดือน 9 บุญข้าวสากทำในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 งานบุญทั้งสองงานนี้มีวัตถุประสงค์และกิจกรรมคล้ายๆกัน อีกทั้งระยะเวลาที่ห่างกันเพียง 15 วัน จะถือว่าเป็นงานต่อเนื่องกันได้ ชาวไทยอีสานชุมชนต่างๆจัดงานบุญนี้ทำนองเดียวกับชาวอีสานทั่วไป ในวันแรม 13 ค่ำ เดือน 9 ชาวบ้านเตรียมอาหารหวานคาวพร้อมทั้งหมากพลูบุหรี่และของขบเคี้ยวต่างๆ ส่วนมากเป็นอาหารแห้ง เช่น เนื้อทอด เนื้อย่าง ไก่ย่าง ปลาเค็ม ไข่เค็ม ไข่ต้ม ข้าวต้มมัด เผือก มัน ข้าวสาร น้ำตาล เกลือ ผลไม้ ขนมน ฯลฯ อาหารเหล่านี้จัดทำเป็นห่อๆ ด้วยใบตองสด ห่อแยกตามประเภทอาหาร ไม่รวมกัน คืออาหารคาวห่อหนึ่ง ขนมหหรืออาหารหวานห่อหนึ่ง ผลไม้ห่อหนึ่ง รวม 3 ห่อเป็น 1 ชุด จะทำมากน้อยก็ชุดก็ได้ตามศรัทธา ครั้นถึงเวลา 04.00 – 06.00 น. ของวันแรม 14 ค่ำ ก็นำอาหารเป็นชุดๆเหล่านี้ไปวางหรือแขวนตามที่ต่างๆในวัด เช่นกิ่งไม้ โคนต้นไม้ พื้นดิน ลานวัด ฯลฯ จุดธูปเทียนบอกกล่าวให้เปรตมากินอาหาร ไทยอีสานเรียกเปรตว่า “เปต” หมายถึงญาติมิตรที่ตายไปและยังทนทุกข์ทรมาน ไม่ได้ไปผุดไปเกิด ครั้นรุ่งเช้าก็ทำบุญตักบาตร สมาทานศีล ฟังเทศน์และกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลแก่เปรต โดยที่อาหารที่นำไปเลี้ยงเปรตถูกแขวนไว้ตามกิ่งไม้หรือวางไว้ตามโคนต้นไม้ตามพื้นตามดินกระจายไปทั่วบริเวณวัด จึงพากันเรียกว่าบุญข้าวประดับดิน ครั้นถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ก็ทำอาหารไปเลี้ยงเปรตเพื่อส่งกลับไปสู่ที่อยู่ของตน แต่จัดอาหารต่างกัน คือ ต้องมีข้าวเฒ่า ข้าวดอก ข้าวพองและขนมกระยาสาธก ส่วนอาหารอื่นๆเป็นไปตามสะดวก โดยจัดเป็นห่อเป็นชุด แบบเดิม หรือจัดใส่ภาชนะอื่นก็ได้ มีการทำบุญตักบาตรในตอนเช้า และถวายอาหารเพลพร้อมทั้งเครื่องปัจจัยไทยทานแต่ภิกษุสามเณรด้วย ทำนองเดียวกับการทำบุญสลากภัตในภูมิภาคอื่น ๆ จึงเรียกว่า “บุญสลาก” ภายหลังเกิดการรวบเลียงคำสลากกลายเป็นสาก จึงเรียก “บุญข้าวสาก” ในช่วง 15 วัน ตั้งแต่งานบุญข้าวประดับดินจนถึงงานบุญข้าวสากนี้ ผู้มีศรัทธาแก่กล้าจะมาประจำอยู่ที่วัด เพื่อสำรวมตน จำศีล กาวนา ปฏิบัติธรรม ที่เป็นผู้หญิงก็บวชชีพรากมณีไปด้วย ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่ไม่มีภาระหน้าที่ในครัวเรือน

ประเพณีงานบุญวันเข้าพรรษา – ออกพรรษา

ดังได้กล่าวแล้วว่าประเพณีและพิธีกรรมต่างๆของชาวไทยอีสานส่วนมากผูกพันอยู่กับเรื่องผีและศาสนา วันเข้าพรรษา – ออกพรรษา เป็นวันสำคัญทางพุทธศาสนาที่ชาวไทยให้ความสำคัญเป็นอย่างมากอีกประเพณีหนึ่ง ไม่มีชาวไทยกลุ่มใดละเลยต่อประเพณีนี้ ในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 อันเป็นวันเข้าพรรษา ชาวไทยจะนำข้าวปลาอาหาร เครื่องเวชภัณฑ์ ฝ้าย อาบน้ำฝน เทียนจำนำพรรษาและเครื่องสังฆทานต่างๆ ไปถวายภิกษุสามเณรที่วัดในหมู่บ้าน หากไม่มีวัดในหมู่บ้านก็จะไปยังวัดอื่นในหมู่บ้านใกล้เคียง ที่วัดมีการสมาทานศีล 8 และฟังเทศน์ฟังธรรมเพื่อให้เกิดอานิสงส์เป็นมงคลแก่ตนเอง ตอนกลางคืนก็ไปเวียนเทียนกับที่วัดทุกคุ้มชุมชน สำหรับชาวไทยอีสานน้ำสากกลุ่มวัยรุ่นหนุ่มสาวจะทำพุ่มเทียนน้อยไปถวายวัด

ทุก ๆ วันพระ เพื่อให้พระได้ใช้จุดส่องสว่างในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา งานบุญออกพรรษา ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำและแรม 1 ค่ำ เดือน 11 นิยมจุดประทีปโคมไฟในเวลากลางคืนและทำบุญตักบาตรเทโวในตอนกลางวัน บ้านน้ำใสจุดเทียนน้อยแห่งเป็นชบวนมาจากคุ้มบ้านต่างๆ เข้าสู่วัดในเวลาประมาณ 19.00 น. เวียนรอบโบสถ์และวิหาร 3 รอบ แล้วนำไปถวายพระร่วมกันฟังเทศน์นิทานชาดกและรับศีลรับพรจากพระ

บ้านหนองซอน บ้านส้มปล่อย และบ้านโนน แห่งชบวนพุ่มกล้วยพุ่มซึ่งแขวนธนบัตรและสิ่งของต้องใช้สำหรับสงฆ์ ในเวลาประมาณ 19.00 น. บ้านหนึ่งทำที่พุ่มก็ได้ แห่ไปรวมกันที่วัดบ้านโนน มีคณะกลองยาวคอยรับอยู่ที่วัด เมื่อไปถึงวัดแล้วคณะกลองยาวก็บรรเลงนำชบวนแห่ไปรอบอุโบสถ 3 รอบ แล้วนำพุ่มกล้วยพุ่มตั้งกล่าวไปถวายพระ จากนั้นก็ฟังเทศน์นิทานชาดกต่าง ๆ และรับศีลรับพรจากพระเช่นเดียวกับบ้านน้ำใส ในช่วง 3 เดือนการเข้าพรรษานี้ผู้สูงอายุไปประจำอยู่ที่วัดตลอดวันตลอดคืนทุกวันพระ เพื่อจำศีลภาวนาและปฏิบัติธรรม กิจกรรมสุดท้ายในประเพณีบุญวันออกพรรษาของบ้านหนองซอน บ้านส้มปล่อย บ้านโนนและบ้านน้ำใส คือการไต่เทียน โดยชาวบ้านเอาต้นกล้วยต้นอ้อยมีใบติดอยู่ด้วยมาทำเป็นเสา 4 เสา ยกฐานขึ้นสูงประมาณอก เอาธูป เทียน ด้าย ฝ้าย เข็มไปวางไว้ อธิษฐานถวายแก่สงฆ์และผีบรรพบุรุษ แล้วเดินทักษิณาวัตร 3 รอบ พร้อม ๆ กันทั้งพระเณรและชาวบ้านซึ่งหนุ่มสาวชวาว ระหว่างนั้นก็มีการจุดประทัดและดอกไม้ไฟอยู่ห่าง ๆ จากที่ไต่เทียนนั้นพอสมควร

ประเพณีไหลเรือไฟ พระคุณเจ้า ท่านพระครูสิริปริยัติโสภิต เจ้าอาวาสวัดสว่างวารี บ้านท่าขอนยาง ได้กรุณาอธิบายประเพณีนี้ว่า “เรือไฟ” หรือ “เรือไฟ” หมายถึงแพที่ทำด้วยวัตถุลอยน้ำสำหรับใช้วางเครื่องสักการบูชาเพื่อลอยไปบูชา “พระพุทธรูปนันทานที” ซึ่งเป็นรอยพระพุทธรูปที่ประทับอยู่บนผิวน้ำและแสดงความสำนึกในบุญคุณของพระแม่คงคา อธิษฐานขอให้บังเกิดความสุขความเจริญแก่ผู้ปฏิบัติ ทั้งนี้เนื่องจากรอยพระพุทธรูปประทับอยู่ทั่วไปทั้งบนบกและในน้ำ การบูชารอยพระพุทธรูปที่อยู่บนบกกระทำได้ง่ายและสะดวก เนื่องจากมองเห็นรอยพระพุทธรูปได้ แต่การสักการบูชารอยพระพุทธรูปนันทานทีในน้ำกระทำได้ยาก เนื่องจากมองไม่เห็น แต่โดยที่ทราบอยู่ว่ามีรอยพระพุทธรูปในน้ำ กลุ่มผู้เลื่อมใสศรัทธาจึงคิดหาวิธีการสักการบูชาเพื่อแสดงออกว่าได้สำนึกในพระพุทธรูปและบุญคุณแห่งพระแม่คงคาพร้อมกันไปในคราวเดียว โดยนำเครื่องสักการบูชา มี ดอกไม้ ธูป เทียน ใส่กระทงกำนกลอย ลอยน้ำไปบูชา อธิษฐานขอความสุขความเจริญและให้ปราศจากทุกข์ภัยอันตรายทั้งหลายทั้งปวง รูปแบบพิธีได้วิวัฒนาการมาเป็นลำดับ จากกระทงกำนกลอย เปลี่ยนไปใช้ขอนไม้เพื่อหวังเครื่องสักการะได้มากขึ้น จากขอนไม้ธรรมดาเปลี่ยนเป็นขอนไม้ประดิษฐ์เป็นรูปต่างๆ เช่น รูปนาค รูปจรเข้ รูปกิ้งก่า เป็นต้น จนที่สุดกลายเป็นเรือเป็นแพมีการตกแต่งวิจิตรพิสดารอย่างที่ปรากฏในปัจจุบัน พิธีกรรมก็เพิ่มกิจกรรมมากขึ้น มีการแข่ง การพ้อน ประกอบชบวนแห่เรือไฟ มีการจัดประกวด เป็นต้น

ชาวไทยอยู่กับทิวชัยจัดประเพณีนี้เองกลุ่มเดียวคือกลุ่มบ้านท่าขอนยางโดยมีบ้านวังหัวมาร่วมด้วยตามอริยชาติ ส่วนกลุ่มอื่นที่ไม่จัด เนื่องจากอยู่ไกลแม่น้ำ ชาวไทยที่บ้านท่าขอนยางจัดประเพณีไหลเรือไฟติดต่อกันมาทุกปี ไหลเรือไฟในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ตรงกับวันออกพรรษา ชาวบ้านโนนหมู่ที่ 1 หรือคุ้มวัดมหาผลจัดเรือไฟ 1 ลำ หมู่ที่ 3 หรือคุ้มวัดสว่างวารีจัด 1 ลำ ที่เหลือเป็นคุ้มวัดเจริญผลจัดอีก 1 ลำ ในทุก ๆ ปีจึงมีเรือไฟอย่างน้อย 3 ลำ (บางปีมีเรือไฟที่อื่นมาร่วมด้วย) เรือไฟของแต่ละคุ้มช่างพื้นบ้านช่วยกันประดิษฐ์ขึ้น ใช้เวลานานหลายวัน โดยชาวบ้านช่วยกันออกค่าใช้จ่าย วัสดุและรูปแบบของเรือไฟหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไปทุกปี นิยมทำเป็นรูปสัตว์ เช่น หงส์ นกยูง พญานาค จรเข้

เป็นต้น ขนาดพอที่จะนำขึ้นรถกระบะเข้าชบวนแห่ได้ ตกแต่งรถให้กลมกลืนไปกับตัวเรือไฟ ในวันประเพณีมีการทำบุญถวายภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์และเลี้ยงชาวบ้านกันเอง ตอนบ่าย มีการแห่เรือไฟไปตามถนนรอบ ๆ ชุมชนและภายในชุมชน มีดนตรีพื้นบ้าน เช่นมโหรี หรือ กลองยาว บรรเลงนำชบวน ตามด้วยชบวนพ็อน ชบวนเซ็งของสาว ๆ ในคุ่มนั้น ๆ ชบวนเรือไฟและชบวนชาวบ้าน ผู้เข้าร่วมชบวนแห่ต่างพากันแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าอาภรณ์ที่งดงามเป็นพิเศษ ในตอนเย็นผู้สูงอายุเกือบจะหมดทั้งชุมชนเข้าวัดฟังพระสงฆ์สวดมนต์เย็นและฟังเทศน์ ตกเวลาค่ำก็จัดเครื่องบริขารต่าง ๆ ไปวางบนเรือไฟ มี ดอกไม้ ธูปเทียน อาหารหวานคาว ขนมมณเฑียร ตลอดจนของขบเคี้ยวต่าง ๆ เรือไฟพักรอเวลาอยู่ที่ทำน้ำของแต่ละวัด ครั้นได้เวลาปล่อยเรือลงน้ำ (ไม่เกินเวลา 21.00 น.) ชาวบ้านต่างจุดธูปเทียนบูชารอยพระพุทธบาทและคารวะแม่คงคา พระสงฆ์สวดชัยโถปล่อยเรือลงน้ำให้ไหลไปตามกระแส น้ำ งดงามระยิบระยับไปด้วยแสงไฟ ชาวบ้านยืนดูอย่างมีความสุขและภาคภูมิใจในประเพณีอันดีงามที่ได้ช่วยกันอนุรักษ์สืบทอดมาเป็นเวลาช้านาน

อนึ่ง เพื่อเป็นการส่งเสริมและอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านและเป็นการให้กำลังใจแก่ชาวบ้าน ในระยะหลังประมาณ 4 - 5 ปีมานี้ คณะกรรมการหมู่บ้านจัดให้มีการประกวดด้วย โดยพิจารณาให้รางวัลในด้านความคิดสร้างสรรค์ ความสวยงามและความสามัคคีของคนในคุ่ม รางวัลแต่ละปีมีมาก ได้จากเอกชน องค์กร ห้างร้านและนักการเมือง และปรากฏว่าทุกคุ่มบ้านได้รับรางวัลอย่างทั่วถึงกันทุกปี

ประเพณีการสู่ขวัญ การสู่ขวัญบางแห่งออกเสียงเป็นสูตรขวัญ เป็นประเพณีที่ทำกันแพร่หลายมากในภาคอีสาน มีอยู่ในทุกกลุ่มชาติพันธุ์ ชาวไทยก็กระทำเช่นเดียวกับชนกลุ่มอื่น ๆ มีจุดมุ่งหมายให้เกิดสิริมงคลและอยู่เย็นเป็นสุขปราศจากทุกข์ภัยอันตรายทั้งหลาย ทั้งปวงทั้งแก่ผู้ได้รับสู่ขวัญและผู้จัดการสู่ขวัญ มีสู่ขวัญผู้เฒ่า สู่ขวัญเด็กน้อย(ทารกเกิดใหม่) สู่ขวัญแม่ลูกอ่อน สู่ขวัญคนเจ็บป่วย สู่ขวัญพระพุทธรูป สู่ขวัญพระภิกษุสามเณร สู่ขวัญนาคน สู่ขวัญพระเวสสันดร สู่ขวัญเจ้านาย สู่ขวัญหลวง สู่ขวัญเสนาเอือน สู่ขวัญเอือนใหม่ สู่ขวัญข้าว สู่ขวัญลาน สู่ขวัญรถยนต์ สู่ขวัญแต่งงาน ฯลฯ การสู่ขวัญเกิดจากความเชื่อว่าคนและสัตว์มี “ขวัญ” ประจำตัว ขวัญมีอำนาจควบคุมให้คนและสัตว์มีสติสัมปชัญญะ มีจิตใจมั่นคง ถ้าขวัญหนี ขวัญเสีย หรือขวัญหายก็จะเป็นคนไม่มีสติ ทำอะไรเอาดีไม่ได้และไม่เจริญ จึงมีการสู่ขวัญเรียกขวัญให้คืนมา ถ้าขวัญติดอยู่แล้วก็สู่ขวัญให้ตี้อย่างขึ้น จะได้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น การสู่ขวัญเลือกเอาวันเวลาที่เป็นมงคลฤกษ์ อุปกรณ์การสู่ขวัญจัดไว้ใน “พานขวัญ” หรือ “พานบายศรีสู่ขวัญ” ทำเป็นชั้น ๆ ตามฐานะของผู้รับการสู่ขวัญ มีชั้นเป็นจำนวนดี พานขวัญ 3 ชั้นเป็นพานขวัญชาวบ้านธรรมดา พานขวัญ 5 ชั้นสำหรับเจ้านายธรรมดา พานขวัญ 7 ชั้นสำหรับเจ้านายระดับสัญญาบัตร และพานขวัญ 9 ชั้นสำหรับสู่ขวัญหลวง เป็นพิธีใหญ่ เช่น สู่ขวัญเมือง สู่ขวัญพระยามหากษัตริย์ หรือพระบรมวงศานุวงศ์ เป็นต้น ในพานขวัญชั้นล่างวางข้าวต้มมัด ขนม ผลไม้ (ห้ามอาหารที่เป็นเนื้อสัตว์) ประดับด้วยดอกไม้ ชั้นที่ 2, 3 และ 4 วางบายศรีดอกไม้ ชั้นที่ 5 วางเทียนและฝ้ายสำหรับผูกแขน ซึ่งตัดเป็นท่อน ๆ ยาว 1 - 2 คืบ จำนวนมากน้อยให้พอเหมาะกับจำนวนคน ประดับดอกไม้ ชั้นที่ 6, 7, 8 และ 9 วางบายศรีดอกไม้ ฝ้ายผืน แพรว แว่น หวี น้ำอบ น้ำหอม เครื่องประดับเงินทองรูปพรรณต่าง ๆ ให้พอเหมาะพอควรกับฐานะของผู้รับการสู่ขวัญ

พิธีกรรมสู่ขวัญ ปกติผู้ที่รับการสู่ขวัญมักมีญาติมิตรบริวารมาด้วย ให้ผู้รับการสู่ขวัญและญาติมิตรบริวารเข้าไปนั่งใกล้ๆ พานขวัญ ประนมมือตั้งจิตอธิษฐานขอความเป็นสิริมงคล ขณะนั้นหมอสูตร(หมอกำขวัญ)ก็ประนมมือตั้งจิตอธิษฐานระลึกถึงพระรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แล้วจุดธูปเทียน กล่าวคำบูชาสาธุคุณ สวดอิมินา สวดพระรัตนตรัย สวดชุมนุม

เทวดา ป่าเวสิญทเวตามาร่วมรับรู้ในพิธีกรรม(เรียกว่าป่าศักดิ์) กล่าวไหว้ครูและเชิญขวัญ จบแล้วกล่าวบทสู่ขวัญ บทสู่ขวัญแต่ละอย่างแตกต่างกัน กล่าวหรือสวดตามทำนองพื้นบ้าน ด่อนข้างยืดยาว มีผู้จัดพิมพ์เผยแพร่เป็นที่แพร่หลายแล้ว ไม่จำเป็นต้องนำมากล่าวในที่นี้ สุดท้ายของการสู่ขวัญเป็นการผูกแขน(ผูกข้อมือ)ด้วยด้ายในพาชขวัญในพิธีนั้น

การสู่ขวัญเป็นปฏิบัติการทางจิตวิทยาวิธีหนึ่ง ทำให้ผู้รับการสู่ขวัญและผู้ร่วมพิธี สำรวมกาย วาจา ใจ และตั้งอยู่ในความสงบ ทำให้เกิดสมาธิ มีกำลังใจ มีขวัญและเกิดสติ มั่นคงขึ้นได้จริง แต่จะมั่นคงอยู่ได้ยาวนานเพียงใดเป็นเรื่องเฉพาะตัวของแต่ละบุคคล

ประเพณีการเลี้ยวมเหตักดี คำ “มเหตักดี” บางแห่งเขียนเป็น “มเหล็ก” บางแห่ง เขียนเป็น “มเหล็กซ์” หมายถึงหลักเมืองหรือที่ชาวเผ่าไทบางกลุ่มเรียก “ใจบ้าน” ตาม ประเพณีโบราณเมื่อจะสร้างบ้านสร้างเมืองก็ต้องลงหลักใจบ้านหรือหลักเมืองในวันอันเป็น มงคลฤกษ์เสียก่อน ทำพิธีเช่นสรวงบูชาเทวดาฟ้าดิน วิญญาณผู้คนที่ล่วงลับและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่สถิตหรือสิงสู่อยู่บริเวณนั้นเพื่อขอที่อยู่อาศัยและขอให้ช่วยอภิบาลคุ้มครองให้อยู่ดีมีสุข ปราศจากทุกข์ภัยอันตรายทั้งหลายทั้งปวง ซึ่งกลายมาเป็นการวางศิลาฤกษ์ในปัจจุบัน ชาว ไทยย้อบ้านท่าขอนยางยึดคตินี้ต่อเนื่องมาจนปัจจุบัน ส่วนชาวไทยอีกกลุ่มอื่น ๆ ก็กระทำเช่นกัน แต่ในปัจจุบันได้ปล่อยวางคติความเชื่อนี้ไปแล้วเป็นส่วนมาก

มเหตักดีบ้านท่าขอนยาง อยู่ในหมู่ที่ 1 เป็นเสาแก่นไม้เนื้อแข็ง 2 ต้น มีมาตั้งแต่สร้าง เมืองท่าขอนยาง มีอายุไม่น้อยกว่า 160 ปี (ใน พ.ศ. 2542 บ้านท่าขอนยางมีอายุ 161 ปี) สภาพของมเหตักดีแม้จะทรุดโทรมไปตามกาลเวลาแต่ก็ยังคงเป็นหลักฐานมั่นคงที่ชาวบ้านท่า ขอนยางไม่ทอดทิ้ง แต่การเก็บรักษาไม่ดีเท่าที่ควร คือวางไว้บนดินสูลมแดดฝนอยู่ชั่วนาตาปี ในปี พ.ศ. 2538 เจ้าอาวาสวัดมหาผล กำนันสุจิตร์ คันธาร์และนายพิณ สุวรรณภักดี (ผู้ ดูแลมเหตักดี) พร้อมด้วยชาวบ้านได้สมทบทุนบูรณะปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ โดยสร้างเป็นศาล จตุรมุขและจำลองมเหตักดีไว้ในศาล วางมเหตักดีของจริงตั้งเดิมไว้ด้านหลังของศาลมเหตักดี ที่สร้างใหม่ชาตการเอาใจใส่เท่าที่ควร

นายพิณ สุวรรณภักดี ได้ถึงแก่กรรมเมื่อต้นปี พ.ศ. 2542 หน้าที่ดูแลรักษา มเหตักดีเปลี่ยนมาอยู่ในความรับผิดชอบของนายมหินทร์ วิชาเรือง บ้านเลขที่ 76 หมู่ที่ 1 และนายพร สุวรรณภักดี บ้านเลขที่ 110 หมู่ที่ 1 อายุ 65 ปีทั้งสองคน ร่วมกันให้ข้อมูล การเลี้ยวมเหตักดีว่า การเลี้ยวมเหตักดีคือการทำบุญเช่นสรวงบูชาหลักเมือง ในทุก ๆ ปีมี การเลี้ยวมเหตักดี 2 ครั้ง ครั้งแรกเลี้ยวธรรมดาววันเดียวในวันที่ 1 มกราคม ครั้งที่ 2 เลี้ยว ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 เป็นการเลี้ยวใหญ่ สัมพันธ์กับการทำบุญเบิกบ้าน คือบุญเบิกบ้าน ทำระหว่างวันขึ้น 13 - 15 ค่ำ เดือน 6 ระหว่างนั้นจะนิมนต์พระสงฆ์มาสวดเจริญพระพุทธ มนต์ ณ ศาลมเหตักดี ในตอนกลางคืนทั้ง 3 คืน ในตอนเช้าของวันสุดท้าย (ขึ้น 15 ค่ำ) ชาวบ้านทั้ง 5 หมู่บ้าน ร่วมกันจัดเครื่องสังฆทานถวายแด่พระสงฆ์และจัดอาหารหวานคาว ขนม ผลไม้ ทำเป็นชุดใส่พาหรือใส่ปิ่นโตพร้อมทั้งดอกไม้ธูปเทียน เครื่องขันธ 5 มาบวงสรวง บูชาเลี้ยวมเหตักดี อธิษฐานขอให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุขในหมู่บ้าน เสร็จแล้วชาวบ้านร่วม รับประทานอาหารและสังสรรค์กัน การบวงสรวงบูชามเหตักดีกรณีปลักย่อยกระทำในวัน ธรรมสวนะ โดยการจุดธูปเทียนบูชา ผู้ที่บนบานไว้ก็แก้บนกันในวันนี้

ประเพณีการเลี้ยวผีปูด ผีปูด หมายถึงวิญญาณบรรพบุรุษ ในคติความเชื่อ ของชาวไทยย้อ นั้น เชื่อว่าบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วนั้นมีญาณรับรู้ความเป็นอยู่และทุกข์สุข ของลูกหลานในปัจจุบันและมีอำนาจบันดาลให้เกิดความเป็นไปต่าง ๆ นานาได้ และข้อสำคัญ อยู่ที่ว่าบรรพบุรุษเหล่านั้นได้รับนับถือเป็นปู่ชนีบุคคล ที่ลูกหลานจะต้องปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ

ตอบสนอง ฝิปูตาต่างกับฝิบ้านฝิเรือนตรงที่ภารกิจ คือฝิบ้านฝิเรือนมีหน้าที่อารักขาเฉพาะในอาคารบ้านเรือน แต่ฝิปูตามีขอบเขตภาระหน้าที่ที่อภิบาลคุ้มครองครอบคลุมทั่วไปทั้งหมู่บ้าน ชาวไทยย่อมมักตั้งศาลฝิปูตาไว้ในป่าสาธารณะของหมู่บ้าน แยกออกไปจากชุมชน แต่หากจำเป็นตั้งไว้ในชุมชนก็ได้ ลักษณะต่างกับศาลพระภูมิและศาลเจ้าของจีน คือศาลพระภูมิมีเสาเดียว ตัวศาลเป็นรูปทรงไทย ศาลเจ้าของจีนพื้นติดดินตัวศาลรูปทรงจีน ส่วนศาลฝิปูตาของไทยมี 4 เสา สูงประมาณเอวถึงอกคน หลังคามีทั้งที่เป็นเพิงและเป็นจั่ว มุงหลังคาด้วยวัสดุใดก็ได้ ที่กันแดดกันฝนได้ กันฝนด้านข้างและด้านหลังด้วยไม้ ไม้อัดหรือสังกะสี ปัจจุบันกันด้วยกระเบื้องแผ่นเรียบก็มี ด้านหน้าปล่อยโล่ง ไม่มีประตูและหน้าต่าง ไม่จำกัดขนาดของศาล โดยทั่วไปกว้าง ยาวและสูงประมาณด้านละ 1 - 2 เมตร ภายในตัวศาลจัดวางเครื่องสักการะบูชาต่าง ๆ ตามควร มีการบวงสรวงบูชาประจำปี เรียกว่าไหว้ฝิปูตา ที่ทำเป็นพิธีกรรมสำคัญ ก็มีที่บ้านท่าขอนยาง บ้านท่าขอนยางมีศาลฝิปูตาอยู่ 3 แห่ง ตั้งมาตั้งแต่โบราณ คือ

ศาล “เจ้าพ่อสำราญ” ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 1 ปากทางเข้าชุมชน เมื่อศาลหลังเดิมเสื่อมสภาพก็จะสร้างศาลหลังใหม่ขึ้นแทนโดยไม่รื้อหลังเก่าทิ้ง ปัจจุบันจึงมีศาลทั้งเก่าและใหม่รวม 3 หลัง ภาระหน้าที่ของฝิปูตาเจ้าพ่อสำราญ สมัยก่อนคือดูแลรักษาประตูเมืองท่าขอนยาง ปัจจุบันหมายถึงปากทางเข้าบ้านท่าขอนยาง ดอยกันมิให้สรรพสิ่งอันไม่เป็นมงคลผ่านเข้าไป ในหมู่บ้าน และอำนวยความสะดวกให้ผู้คนที่ผ่านเข้าออกมีแต่ความสุขสวัสดิ์

ศาล “เจ้าพ่อพิลือ” ตั้งอยู่หน้าสถานีอนามัยท่าขอนยาง บริเวณสนามสาธารณะของชุมชน ทั้งเก่าและใหม่รวม 3 หลัง และมีผู้นำศาลพระภูมิมาตั้งไว้ด้วยหลายหลัง มีหน้าที่อภิบาลคุ้มครองผู้คนทั้งหมดในบ้านท่าขอนยาง รวมทั้งผู้ที่ออกไปทำธุระหรือประกอบอาชีพที่อื่น ๆ ด้วย

ศาล “เจ้าแม่สองนาง” ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 3 ริมแม่น้ำชี ใกล้ๆ โรงสูบน้ำประปา มีหน้าที่รักษาทำน้ำและลำน้ำชี(เฉพาะส่วนที่ไหลผ่านบ้านท่าขอนยาง) ปกป้องรักษาผู้คนมิให้ได้รับอันตรายทางน้ำ เป็นศาลเดิม 1 หลังและสร้างใหม่ 1 หลัง

ศาลฝิปูตาทั้งสามแห่ง มีผู้ดูแลปฏิบัติเป็นประจำ เรียกว่า “จ้ำ” หรือ “ชะจ้ำ”

พิธีเลี้ยงฝิปูตา ทำในวันพุธ ช้างขึ้น เดือน 4 พร้อมกับ 2 แห่ง หรือ 3 แห่ง หรือไม่พร้อมกันก็ได้ เริ่มด้วย “จ้ำ” บอกกล่าวชาวบ้านให้เตรียมข้าวปลาอาหารมาร่วมในพิธีเช่น ไหว้ เครื่องเช่นไหว้หลัก ๆ ที่ต้องมี ได้แก่ หัวหมู เหล้าขาว ขนมหีบบ้าน ธูปเทียน ดอกไม้และพวงมาลัย ค่าใช้จ่ายได้จากการสมทบทุนของชาวบ้าน ทำพิธีในเวลาประมาณ 9.00 น. ผู้ทำพิธีเรียกว่า “ขวัญจ้ำ” (ร่างทรง) เป็นผู้หญิง เมื่อขวัญจ้ำบริกรรมดากา ฝิปูตาหรือวิญญาณบรรพบุรุษก็จะมาเข้าสิงสู่อู่อยู่ในร่าง ความรู้สึกนึกคิด อากัปกริยา และการโต้ตอบของขวัญจ้ำก็จะแปรเปลี่ยนไปเป็นของผี น้ำเสียงกลายเป็นเสียงผู้ชาย ดุ่มเหล่าและสูบบุหรี่อย่างผู้ชาย สีสากการพูดผิดแผกไปจากปกติวิสัยของชะจ้ำ ผู้ร่วมพิธีขอให้พยากรณ์สถานการณ์ของชุมชน ขวัญจ้ำก็จะบอกให้ทราบถึงสถานการณ์สำคัญๆที่จะเกิดขึ้นในชุมชน เช่น จะมีฝนฟ้าอากาศมากน้อยส่งผลต่อการประกอบอาชีพเพียงใด ผู้คนและสัตว์เลี้ยงจะสุขสมบูรณ์หรือไม่ มีเหตุร้ายทุกข์ร้อนหรือโรคภัยไข้เจ็บประการใด เพื่อชาวบ้านจะได้รับทราบและปรับเปลี่ยนสถานการณ์ให้เป็นไปด้วยดี และมีการถามตอบระหว่างผู้ร่วมพิธีกับขวัญจ้ำในเรื่องเฉพาะตัว เฉพาะครอบครัว ตามอัธยาศัยของชาวบ้าน อาหารที่ชาวบ้านนำมานั้นมีมากมาย จัดแบ่งเป็นเครื่องเช่นแต่พอควร ส่วนใหญ่ถวายพระสงฆ์ เนื่องจากนิมนต์พระสงฆ์มาฉันอาหารด้วย เมื่อพระสงฆ์ฉันแล้วชาวบ้านก็เลี้ยงกับเองเป็นการกระชับความสัมพันธ์ให้มั่นคงสืบไป

โดยที่อดีตของชาวไทยยังมีถิ่นฐานเดิมอยู่ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และเมื่อเคลื่อนย้ายมาอยู่ในประเทศไทยก็อยู่ในพหุสภาวะร่วมกับเผ่าพันธุ์อื่น ๆ ในภาคอีสานซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ครอบงำวัฒนธรรมในวิถีชีวิตจึงผสมกลมกลืนกันโดยปราศจากปัญหา ขนบประเพณีหลายเรื่องดูเหมือนว่ามารับเอาจากวัฒนธรรมอีสาน แต่แท้จริงแล้วชาวไทยยื้อสืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณตั้งแต่เริ่มตั้งชุมชนต่าง ๆ ซึ่งยังเป็นเอกเทศไม่ผสมผสานกับกลุ่มอื่น ๆ ขนบประเพณีต่างๆของชาวไทยเมื่อศึกษาในรายละเอียดแล้วพบว่า มีข้อแตกต่างจากวัฒนธรรมอีสานอยู่พอสมควร นอกจากนี้ที่กล่าวมาแล้วยังมีประเพณีและพิธีกรรมปลีกย่อยอีกมาก ซึ่งทำกันทั้งในกลุ่มชาวไทยและชาวอีสานทั่วไป เช่น บุญคูณลาน สู่ขวัญข้าว สู่ขวัญวัวควาย ไหว้ผีตาแฉง เป็นต้น

วัฒนธรรมสำคัญอีกเรื่องหนึ่งของชาวไทย คือเรื่องภาษาพูด ชาวไทยไม่มีภาษาเขียน ไม่มีตัวอักษรของตนเอง ในอดีตเคยใช้อักษรธรรมหรืออักษรไทยน้อย เช่นเดียวกับชาวอีสาน ปัจจุบันใช้อักษรไทยทั่วสิ้น ชาวไทยบ้านท่าขอนยาง บ้านน้ำใส บ้านคอนก้านตง และบ้านแซงบาดาลยังใช้ภาษาไทยเป็นปกติในชีวิตประจำวัน เฉพาะในกลุ่มของตน แต่จะใช้ภาษาอีสาน หรือภาษาไทยกับบุคคลภายนอก ส่วนไทยที่อื่น ๆ พูดภาษาไทยอยู่กับอยู่ในกลุ่มผู้สูงอายุเท่านั้น คนรุ่นใหม่พูดภาษาอีสานหรือภาษาไทยเป็นส่วนใหญ่ คาดว่าต่อไปภาษาไทยอาจไม่มีที่ไ้ใช้ก็ได้ ภาษาพูดของไทยมีสำเนียงต่างจากภาษาอีสานและมีถ้อยคำ (words) ต่างจากภาษาอีสานในบางส่วน การจัดรูปประโยค วลี มีการเรียงคำเช่นเดียวกับภาษาไทย ดังตัวอย่าง เช่น

ภาษาไทย	ภาษาอีสาน	ภาษาไทย
มาจากไหน	มาแต่ไส	มาแต่กะเล่อ
ไปไหนมา	ไปไสมา	ไปแต่จ้งมา
อยู่ที่ไหน	อยู่ไส	อยู่สิเล่อ
ทำอะไร	เฮ็ดหยัง	เฮ็ดเต้อ, เฮ็ดอีเต้อ
ใช้ไหม	แม่บ่	แม่บ่เหอะ, แม่บ่หะ
กำน	ซี้กำนไฟ	ซี้เกาะมี
มิด	มิด	พ่า
ร่ม	ย่ม	คันจ้อง
ขันน้ำ	โอ	โอ
ฉัน	ช้อย	เอ้ม
ไห้	ไห้	เหอะ
คุณตา	พ่อใหญ่	พ่อตา
คุณยาย	แม่ใหญ่	แม่นาย
ผู้ใหญ่บ้าน	ผู้ใหญ่บ้าน	ผู้ใหญ่บ้าน
ฯลฯ	ฯลฯ	ฯลฯ

บทที่ 6

สรุป อภิปราย และเสนอแนะ

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

เพื่อศึกษาวิถีชีวิตชาวไทยอยู่ในเขตอำเภอกันทรวิชัยในด้านปัจจัยสี่ในการครองชีพ และบริบทของชีวิต

วิธีดำเนินการวิจัย

- ใช้เกณฑ์การเลือกกลุ่มเป้าหมายดังนี้
 - มีขนาดของชุมชน 10 คร้วเรือนขึ้นไปและมีประชากรไม่น้อยกว่า 50 คน
 - มีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของไทย
 - สามารถสืบค้นประวัติความเป็นมาได้
 - ประชากรในกลุ่มมีลักษณะนิสัยที่ไม่เป็นอุปสรรคต่อการวิจัย
- กลุ่มเป้าหมายที่เลือกได้ มีดังนี้
 - บ้านท่าขอนยาง ประชากร 568 คร้วเรือน 2,716 คน
 - บ้านวังหว้า ประชากร 53 คร้วเรือน 224 คน
 - บ้านหนองซอน ประชากร 95 คร้วเรือน 420 คน
 - บ้านส้มปล่อย ประชากร 52 คร้วเรือน 270 คน
 - บ้านโนน ประชากร 81 คร้วเรือน 307 คน
 - บ้านน้ำใส ประชากร 153 คร้วเรือน 650 คน
 - บ้านดอนก้นตง ประชากร 27 คร้วเรือน 122 คน
- วิธีการเก็บข้อมูล
 - เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร วรรณคดี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - เก็บข้อมูลภาคสนามโดยการอยู่อาศัยร่วมกับกลุ่มเป้าหมาย และเก็บข้อมูลโดยการสังเกต สอบถาม สัมภาษณ์และเข้าร่วมกิจกรรม
 - โดยการไปเยี่ยมเยือนและติดตามความเคลื่อนไหวของชุมชนเป็นประจำ
- การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ในภาพรวมจากข้อมูลทั้ง 7 ชุมชน
- การรายงานผลการวิจัย รายงานโดยการพรรณนา อธิบาย ตีความและพิจารณาเปรียบเทียบ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

พบว่า ในเขตอำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม มีชนกลุ่มชาติพันธุ์ไทยอยู่ตั้งถิ่นฐานอยู่หลายแห่ง นอกจากกลุ่มเป้าหมายที่เป็นตัวอย่างในการวิจัยนี้แล้วยังมีกระจัดกระจายอยู่ในชุมชนอื่น ๆ อีก แต่มีจำนวนครัวเรือนและประชากรน้อยกว่าเกณฑ์ที่กำหนด ชาวไทยที่อยู่นี้ แยกตัวมาจากชุมชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย เข้าไปอยู่ร่วมในกลุ่มลาวเวียงโดยการแต่งงานกันและปล่อยวางวัฒนธรรมไทยไป เปลี่ยนไปยึดถือวัฒนธรรมลาวเวียงตามผู้ครอง ซึ่งทั้งสองวัฒนธรรมมีส่วนคล้ายคลึงกันและเข้ากันได้ดี ชาวไทยจำนวนเล็กน้อยนี้ เมื่อประสงค์จะทำกิจกรรมตามวัฒนธรรมของตนก็ต้องกลับไปทำที่

ชุมชนเดิมอันเป็นที่มาของตน เช่น ชาวไทยที่บ้านม่วง หมู่ที่ 10 ตำบลกุดไล่จ่อ ซึ่งมีประชากรรวมของชุมชน 315 คน เป็นชาวไทยอยู่ประมาณ 20 คน เมื่อต้องการทำกิจกรรมตามประเพณีของตนก็ไปทำร่วมกับชุมชนบ้านน้ำใส ซึ่งมีประชากร 650 คน เป็นชาวไทยทั้งหมด

ปัจจัยสี่ในการครองชีพและบริบทของชีวิตของชาวไทยกับทรวิชัย สรุปได้ดังนี้

1. ที่อยู่อาศัย เลือกทำเลที่สูงเป็นเนินเป็นดอน สำหรับตั้งบ้านเรือน เพื่อให้ปลอดจากภัยน้ำท่วม มีที่ทำนาทำไร่เป็นที่ราบอยู่รอบ ๆ ชุมชนและมีแหล่งน้ำธรรมชาติ เดิมเรือนที่อยู่เป็นเรือนไม้ใต้ถุนสูง เป็นอาคารชุดมี 3 หลัง ได้แก่ เอือนนอน เอือนไฟและเล่าข้าว หลังคาเป็นจั่วมุงด้วยหญ้าคา เอือนนอนมี 3 ห้อง สำหรับพ่อแม่ 1 ห้อง ลูกสาว 1 ห้อง และห้องเปิง 1 ห้องสำหรับผิบรรพบุรุษ ลูกชายอยู่ห้องเปิงหรือที่ระเบียงก็ได้ เอือนไฟเป็นที่ทำครัวขนาดย่อมกว่าเอือนนอนสูงระดับเดียวกับมีชานแดดติดต่อกัน เล่าข้าวอยู่ห่างจากเรือน 2 หลังแรกพอควร สำหรับไว้เก็บข้าวเปลือก เรือนทั้ง 3 หลังดังกล่าวได้พัฒนามาเป็นลำดับทั้งรูปแบบ วัสดุ และประโยชน์ใช้สอย สมัยนี้เอือนนอนและเอือนไฟรวมอยู่ในหลังเดียวกันและใช้วัสดุก่อสร้างประเภทอิฐ หิน ปูน ทราย กระเบื้อง สังกะสี มากขึ้นเป็นลำดับ แต่ยังมีมียมใต้ถุนสูงอยู่มาก ส่วนเล่าข้าวเปลี่ยนแปลงเฉพาะวัสดุมุงหลังคาส่วนอื่น ๆ ยังคงเดิม

2. เครื่องนุ่งห่ม-เครื่องประดับ ในวัฒนธรรมไทยแต่เดิมนั้นผู้ชายนุ่งกางเกงทुरुตสีครามเข้ม หรือนุ่งใส่รองตาทามากกรุก สวมเสื้อแบบเสื้อมือซ่อมหรือเสื้อกุดยงสีดำหรือสีคราม มีผ้าขาวม้าผ้าไหมคาดเอว สวมรองเท้านักควาย ไม่ใช้เครื่องประดับ ตัดผมทรงมหาดไทย ผู้หญิงสวมเสื้อคอตั้ง ไม่มีปก ผ่าอกตลอด ติดกระดุม 5 เม็ด แขนทรงกระบอก ขาวถึงข้อศอก ตัดเย็บเข้ารูปพองาม มีทั้งเสื้อผ้าฝ้ายและผ้าไหม นุ่งซิ่นต่อตีนหรือซิ่นต่อหัวต่อตีน มีซิ่นหลายชนิดทอเองทั้งซิ่นไหมและซิ่นฝ้าย เครื่องประดับมีเครื่องเงินรูปพรรณ เช่น กะจอน ก้องแขน แหวนและปิ่นเสียบผม ไม่นิยมสร้อยคอ ผู้หญิงใส่ดปล้อยผมหรือเกล้ามวยก็ได้ ถ้ามีตุ้กรองแล้วเกล้ามวยทุกคน มวยผมอยู่ตำแหน่งใดของศีรษะก็ได้ ปัจจุบันชาวไทยแต่งกายเช่นเดียวกับคนไทยทั่วไป เมื่อมีโอกาสพิเศษ เช่นงานประเพณี หรืองานพิธีต่างๆ มีผู้นิยมแต่งกายแบบเดิมกับมากพอสมควร โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุ ส่วนคนรุ่นใหม่แต่งประยุกต์เป็นแบบสมัยใหม่ จนคล้ายกับการแต่งกายของคนในภาคอื่นๆ ไม่ใช่เอกลักษณ์ดั้งเดิมของไทย แต่อาจเป็นเอกลักษณ์แบบใหม่ก็ได้

3. อาหารการกิน ชาวไทยอริโคตข้าวเหนียวเช่นเดียวกับคนอีสาน วันละ 3 ครั้ง ในเวลา เช้า เกียง เย็น ประมาณร้อยละ 60 และที่ริโคตวันละ 2 ครั้ง เวลาสายหรือเที่ยงและเวลาเย็นหรือด้ามีประมาณร้อยละ 40 กับข้าวรสเผ็ดจัดและไม่มีน้ำหรือมีน้ำน้อยเป็นส่วนใหญ่ และยังมีปรุงอาหารประเภทเนื้อสัตว์แบบสุก ๆ ดิบ ๆ อยู่ประมาณร้อยละ 40 ไม่ปรุงแต่งกลิ่นและสี ไม่ใช้สารกันบูด แต่ใช้ผงชูรสทุกครัวเรือน มีขนมและผลไม้ต่างๆ แบบพื้นบ้านอีสาน ส่วนอาหารสำเร็จรูปซื้อมาบริโภคบ้างเฉพาะเมื่อไม่สามารถปรุงอาหารได้ตามปกติเท่านั้น

4. การบำบัดโรคภัยไข้เจ็บ แม้ว่าการสาธารณสุขมูลฐานในภาพรวมในชุมชนไทยยังต่ำกว่าเกณฑ์ของกระทรวงสาธารณสุขอยู่หลายเรื่อง แต่สุขภาพพลานามัยของชาวไทยก็ปลอดโรคปลอดภัย เข้มแข็งและสมบูรณ์เป็นส่วนใหญ่ มีผู้ที่สุขภาพอ่อนแอ

ร้อยละ 3 และเจ็บป่วยประมาณร้อยละ 2 ทุกชุมชนเลิกการรักษาพยาบาลแบบโบราณหรือแบบพื้นบ้านหมดสิ้นแล้ว เนื่องจากสถานพยาบาลทั้งของรัฐและเอกชนได้กระจายไปสู่จังหวัด อำเภอและตำบลอย่างทั่วถึง และการคมนาคมก็สะดวกขึ้น แต่ความรู้และภูมิปัญญาในการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน ยังคงมีอยู่กับผู้สูงอายุ ทั้งที่เป็นความทรงจำและที่จดบันทึกไว้

ชาวไทยย้อนถิ่นทอวิชัยทำนาปลูกข้าวเหนียวเป็นอาชีพหลัก พืชผักอย่างอื่นปลูกเป็นอาชีพเสริมตามความเหมาะสมของพื้นที่และแหล่งน้ำ มี ปลูกยาสูบ มันสำปะหลัง ข้าวโพด ไม้ดอก ไม้ประดับ พืชสวนมีมะม่วง ขนุน น้อยหน่า ยางพารา กล้วย เป็นต้น แต่ละชนิดปลูกกันเพียงเล็กน้อย ส่วนการเลี้ยงสัตว์ก็มีวัว ควาย หมู เป็ด ไก่ และมีเลี้ยงกึ่งเลี้ยงปลาบ้าง อาชีพรับราชการมีน้อย อาชีพรับจ้างค่อนข้างมาก มีฐานะพออยู่พอกิน แม้มีรายได้น้อยก็ไม่สู้จะเดือดร้อนเพราะรายจ่ายก็ไม่มากนัก แต่ถ้าพิจารณาด้านการเงินนับได้ว่ายากจนเป็นส่วนใหญ่ และมีหนี้สินเกือบทุกครัวเรือน

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวไทยกำลังเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ สังคมไทยเห็นคุณค่าของการศึกษา มีคนไม่รู้หนังสือไม่เกินร้อยละ 0.5 ส่งลูกหลานศึกษาเล่าเรียนสูงกว่าภาคบังคับมากขึ้นเป็นลำดับ จบการศึกษาระดับปริญญาก็มีมาก มีการรับรู้ข่าวสารบ้านเมืองและสังคมอย่างกว้างขวาง ค่านิยมตามอย่างสังคมเมืองแพร่กระจายเข้าสู่ชุมชนไทยอย่างต่อเนื่อง มีการใช้เครื่องบริโภคต่าง ๆ ทำนองเดียวกับชุมชนเมือง เช่น รถยนต์ รถจักรยานยนต์ วิทยุ โทรทัศน์ พัดลม ตู้เย็น เครื่องหุงต้มไฟฟ้า เครื่องปรับอากาศ เป็นต้น บ้านเรือนที่อยู่อาศัยก็กำลังพัฒนาเช่นกัน แต่พัฒนาการด้านการเกษตรมีไม่มากนัก เครื่องมือเกษตรสมัยใหม่มีน้อย การเรียนรู้ด้านวิชาการก็มีน้อย การใช้ยาปราบศัตรูพืชและใช้ปุ๋ยเคมียังมีอัตราเลี้ยงสูง

ในด้านชนบ ประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อ ชาวไทยย้อนถิ่นทอวิชัยยังมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผีอยู่เป็นส่วนใหญ่ มีผีแกนหรือพญาแกนเป็นเทพสูงสุด ผีมหศักดิ์ ผีปูด้า ผีเขื่อน ผีไม้ ผีป่า ผีนา ลดหลั่นกันลงมา มีผีปลักย่อยอีกหลายประเภทหลายระดับ เชื่อกันว่ามีผีคุณและโทษต่อมวลมนุษยชน หากปฏิบัติดีปฏิบัติชอบก็จะอยู่ร่มเย็นเป็นสุข ในทางกลับกันหากไม่เอาใจใส่ดูแลผีเท่าที่ควรก็จักเกิดอาเพศเหตุร้ายกับผู้คนรวมทั้งสัตว์เลี้ยงและเรือกสวนไร่นา ชาวไทยจึงมีประเพณีเลี้ยงผีประเภทต่าง ๆ อยู่บ่อย ๆ ในรอบปี และโดยที่ชาวไทยย้อนถิ่นทอวิชัยมีความเลื่อมใสอย่างจริงจัง งานประเพณีที่เป็นงานบุญทางศาสนาจึงมีมากเช่นกัน มักเรียกชื่องานประเพณีต่าง ๆ โดยมีคำว่า "บุญ" นำหน้า งานบุญในประเพณีไทยมองในภาพรวมก็คล้ายกับงานบุญตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ในวัฒนธรรมอีสาน แต่ในทางปฏิบัติมีรายละเอียดแตกต่างกันอยู่ไม่น้อย การอยู่ร่วมกันในพหุสภาวะกับสังคมลาวเวียงอันเป็นชนพื้นเมืองเดิมของจังหวัดมหาสารคามชาวไทยย้อนถิ่นทอวิชัยได้ปรับตัวตามวัฒนธรรมอีสานมากขึ้น ทั้งในด้านปัจจัยสี่ในการครองชีพและบริบทของชีวิตภาษาพูดของชาวไทยย้อนถิ่นทอวิชัยเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นบ่งบอกชาติพันธุ์ของกลุ่มได้อย่างชัดเจน แต่ชาวไทยย้อนถิ่นทอวิชัยใช้ภาษาของตนเองเฉพาะในกลุ่มพวกตนเท่านั้น โดยใช้ภาษาอีสานกับคนอีสานและใช้ภาษาไทยกับคนทั่วไป

ปกตินิสัยของชาวไทยย้อนถิ่นทอวิชัยที่เป็นชาวบ้านธรรมดาเป็นคนสงบเสถียร อ่อนน้อม ก่อมตน และมีความบริสุทธิ์ใจ เมื่อบุคคลภายนอกเข้าไปติดต่อก็จะได้รับความเป็นกันเองและมีน้ำใจเป็นอย่างมาก บรรยากาศในชุมชนไทยย้อนถิ่นทอวิชัยยามปกติดูเงียบเหงา ซึมซา แต่จะครึกครื้นมีชีวิตชีวาเป็นอย่างมากเมื่อมีงานบุญ งานประเพณีและงานพิธีต่าง ๆ เนื่องจากชาวไทยย้อนถิ่นทอวิชัยมีความสามัคคีกลมเกลียวกันเป็นอย่างยิ่ง รู้จักกันหมดทั่วทั้งชุมชน สามารถรวมตัวกันทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้ภายในเวลาอันรวดเร็ว

อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยวิถีชีวิตชาวไทยย้อนถิ่นในครั้งนี้เป็นไปตามแผนการดำเนินงานทุกขั้นตอน มีข้อมูลเพียงพอทั้งจากเอกสารและภาคสนาม ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นไปดังกล่าวแล้ว ทั้งนี้ เนื่องจากชาวไทยย้อนทุกชุมชนยินดีให้ข้อมูลอย่างกระจำเริญ ในรูปแบบของชาวบ้าน เพราะมีความภาคภูมิใจในชาติพันธุ์ของตน เห็นด้วยกับการที่มีการวิจัยเพื่อนำข้อมูลของชาติพันธุ์ของตนไปเรียบเรียงรายงานวิจัยเป็นเอกสารทางวิชาการ เป็นการบันทึกสาระสำคัญในวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ไว้เป็นหลักฐานที่มั่นคง

ชาวไทยย้อนดำรงชีพผสมกลมกลืนกับประชากรของประเทศได้เป็นอย่างดี อยู่ร่วมในสังคมได้อย่างสงบสุข ไม่มีปัญหาอันเนื่องมาจากเชื้อสายเผ่าพันธุ์ บรรดาผู้สูงอายชาวไทยย้อนยังชื่นชอบกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของตน อยาบทวนกลับไปสู่บรรยากาศเมื่อครั้งตนยังเป็นเด็กและมีการปฏิบัติตามขนบประเพณีกันอย่างเคร่งครัด แต่สถานการณ์ไม่เอื้ออำนวยคนรุ่นใหม่ที่สืบทอดประเพณีจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนประยุคติให้เหมาะสมกับยุคสมัยและภาวะแวดล้อมอย่างมีอาจปฏิเสศได้ แม้วัฒนธรรมในการครองชีพก็เปลี่ยนไป ที่อยู่อาศัยเครื่องนุ่งห่ม อาหารการกิน และการบำบัดโรคภัยไข้เจ็บ ก็มีอาจติดยึดอยู่กับอดีตได้ ขนบประเพณีที่สืบทอดมาถึงปัจจุบันก็มีวิวัฒนาการในตัวของมันเอง แต่สาระสำคัญและวัตถุประสงค์เดิมของประเพณีก็ยังคงอยู่ แม้บางกลุ่มจะเสริมแต่งหรือตัดตอนรายละเอียดทางการปฏิบัติกันบ้างก็ตาม เอกลักษณ์ที่เด่นชัดที่สุดของชาวไทยย้อนที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันก็คือภาษาพูดที่แตกต่างไปจากชาวอีสานหรือกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ แต่เอกลักษณ์ที่สำคัญนี้เริ่มถูกปล่อยวางจากเยาวชนไทย เด็กย้อยรุ่นใหม่รู้สึกอายเมื่อต้องพูดภาษาของตน โดยคิดว่าเป็นปมด้อย ไม่เข้าใจว่าเป็นวัฒนธรรมที่ค่าอย่างยิ่งของชาติพันธุ์ และแม่ในกลุ่มคนหนุ่มสาวก็ใช้ภาษาไทยเฉพาะเมื่อจำเป็นเท่านั้น ส่วนใหญ่พอใจที่จะใช้ภาษาอีสานและภาษาไทยมากกว่า ผู้นำชุมชนไทยย้อนควรปรับความเข้าใจเรื่องนี้กับประชากรของตนให้ถูกต้อง ความแตกต่างด้านวัฒนธรรมเป็นสีล้นของสังคมและเป็นความสวยงามในวัฒนธรรมใหญ่ของประเทศควรอนุรักษ์ให้คงอยู่สืบไป

ชาวไทยย้อนมีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย สมกะ ไม่ฟุ้งเฟ้อ มีความขยันในการประกอบอาชีพ แต่โดยที่ขีดความสามารถในด้านการจัดการมีน้อยและขาดการสนับสนุนจากภาครัฐหรือองค์กรอื่นที่มีศักยภาพพอ อาชีพบางอย่างที่ชาวไทยย้อนทำได้ดี ก็เอาดีไม่ได้ หลังฤดูการทำนาจึงพากันละทิ้งถิ่นฐานไปทำงานรับจ้างในกรุงเทพฯ และจังหวัดอื่นที่มีงานรองรับ ประกอบกับเกิดค่านิยมใหม่ คือต้องการใช้ชีวิตในสังคมเมือง และทำงานรับค่าตอบแทนเป็นตัวเงิน เมื่อมีงานเทศกาลหรืองานประเพณีสำคัญๆ จึงจะกลับมาสู่มาตุภูมิ แท้จริงชาวไทยย้อนมีฝีมือมากในงานทอผ้า สามารถทำได้ครบวงจร แต่ไม่สามารถจัดการด้านการตลาดได้ การทำเครื่องจักสานต่างๆ ก็ทำนองเดียวกัน การปลูกพืชอายุสั้นนอกฤดูการทำนา โดยเฉพาะการปลูกยาสูบทำได้ดีมีรายได้ครบครันหลายหมื่นบาท/ฤดู แต่ทำกันอยู่ที่บ้านน้ำใสเท่านั้น เพราะมีหัวหน้ากลุ่มติดต่อประสานงานกับบริษัทผู้ให้การสนับสนุน ส่วนบ้านอื่นๆ ไม่มีคนจัดการ จึงมีการว่างงานแอบแฝงอยู่ไม่น้อยในทุกๆ ชุมชน

ข้อเสนอแนะ

1. ประเทศพัฒนาแล้วหลายประเทศ ได้ศึกษาวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศของตน จนได้สาระสำคัญตอบคำถามในทุกประเด็นที่เกี่ยวข้องได้ ทั้งยังได้พัฒนาวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์นำไปสู่จุดขายในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้อีกด้วย ในเอเชียอาคเนย์ประเทศเวียดนามและจีนก็กำลังดำเนินการอยู่เช่นกัน จึงควรที่ประเทศไทยจะต้องเร่งทำการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น เพราะจะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาคน พัฒนาอาชีพ พัฒนาเศรษฐกิจ พัฒนาชนบทและพัฒนาประเทศ

2. สภาวัฒนธรรมจังหวัดควรได้เข้าไปมีบทบาทในชนกลุ่มชาติพันธุ์บ้าง เพราะเท่าที่เป็นอยู่สภาวัฒนธรรมบางจังหวัดไม่มีบทบาท ไม่มีผลงาน สังคมไม่รู้จักไม่รู้ว่ามืองค์กรดังกล่าว ควรเข้าไปจัดกิจกรรม เช่น จัดอบรม/สัมมนาให้ชนกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เข้าใจตัวเอง เข้าใจผู้อื่น ปลูกเร้าให้รู้จักหวงแหนท้องถิ่นในวัฒนธรรมของตน ไม่ปล่อยวางจนเลือนหายไปตามกาลเวลา และลดหรือขจัดความรู้สึกว่าเป็นปมด้อย ชี้ให้เห็นว่าเป็นสีล้นของสังคมและความสวยงามทางวัฒนธรรม สนับสนุนและให้ความรู้ที่ถูกต้องในการจัดงานประเพณีต่างๆ

3. การประยุกต์วัฒนธรรมโดยผู้ที่ขาดความรู้ความเข้าใจที่แท้จริง ในวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ทำให้เกิดความผิดเพี้ยนและบานปลายไปเรื่อยๆ สภาวัฒนธรรมระดับใดระดับหนึ่งที่ใกล้ชิดชาวบ้าน ควรมีคณะทำงานให้คำปรึกษาแนะนำเรื่องดังกล่าว มิฉะนั้นแล้ววัฒนธรรมหลายเรื่องของหลายกลุ่มจะเลอะเลือนมากขึ้น จนหาแก่นแท้ไม่ได้

បុរាណបុរាណ

บรรณานุกรม

- เจ็ดท้าย บุษยพัฒน์ ชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย เพชรพิทยา, 2513
- ชัชวาลย์ วงษ์ประเสริฐ “การฟื้นคืนชีพ” ใน งานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย ครั้งที่ 13
ฉบับเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2522
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระพรยา “คนต่างจำพวก” ใน นิพนธ์โบราณคดี โรงพิมพ์สุน-
ทวงศ์, 2505
- เดิม วิภาคย์พจนกิจ ประวัติศาสตร์อีสาน เล่ม 1 สมาคมส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมแห่งประเทศไทย,
2513
- ณิ การ์ รายนานนิจ เรื่อง “การศึกษาชีวิตชนกลุ่มน้อยในเขตพื้นที่ภาคอีสาน” ถ่ายเอกสาร,
2540
- กัณนีย์ บัณฑิต “พำไทยนอ : ศึกษาการก่อกำเนิดของบ้านแห่งภาคอีสาน” อำเภอสมเด็จ จังหวัด
กาฬสินธุ์ ใน เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ชนกลุ่มชาติพันธุ์ในบริเวณ
แอ่งสกลนคร ณ สถาบันราชภัฏสกลนคร, 3- 5 กรกฎาคม 2538
- บริการไพฑูริย์, พรยา “ชีวิตใต้ร่มฟ้าไทย” ใน พงศาวดารชาติไทย เล่ม 1 ประจักษ์พิทยา,
2496
- บุญยงค์ เกตุทศ วัฒนธรรมพำพันธุ์บุญยงค์ ยงสวัสดิ์การพิมพ์ จุฬาราชธานี, 2536
- บุญยัง มาตริธิดา ประวัติหลวงพ่อพระยาสีหะโชติคุณมงคล วัดสุพรรณาวาส อำเภอกันทรวิชัย
จังหวัดมหาสารคาม ประสานการพิมพ์ กาฬสินธุ์, 2535
- ประพนธ์อีสาน ประสานการพิมพ์ กาฬสินธุ์, 2539
- หนังสือที่ระลึกในงานพิธีพืชมงคลพระประธานแลพระพุทธรูปกันทรวิชัย วัดสุพรรณ-
าวาส บ้านโคกพระ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ฉลองสังฆานันตพิสัยตั้งขึ้นในวง
หลวงพ่อพระครูสุพรรณธรรมการ(ดำดี จักกวัธ) เจ้าอาวาสวัดสุพรรณาวาส วัดสำเนา,
2542
- พจนานุกรม ฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. ๒๕๓๐ วัฒนาพานิช, 2531
- ไพฑูริย์ มีฤต “สภาพการณ์ของวัฒนธรรมของชนกลุ่มชาติพันธุ์สองฝั่งโขง” ใน เอกสารประกอบ
การประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง “แนวทางการวิจัยชาวศึกษาในประเทศไทย” ถ่ายสำเนา,
2537
- สมเด็จพระพรยาดำรงราชานุภาพและหม่อมเจ้าจงจิตรถนอง พระธิดา, บุญธิ เรื่องที่ยกต่าง
ภาคที่ 4 : ว่าด้วยที่ยอนบทกลอนและบทกลอนอีสาน โรงพิมพ์จุฬาราช, 2540
- ลลิต ธีระวัฒน์ ชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย เพชรพิทยา, 2521
- ศูนย์พิทักษ์บูรณะพัฒนาการสาธารณสุขมูลฐาน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โครงการสืบพยุ ศูนย์
การพัฒนาคุณภาพชีวิตในชนบทอีสาน ศิริชัยการพิมพ์ นครพนม, 2534
- ศึกษาธิการ, กระทรวง สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ แผนพัฒนาวัฒนธรรมใน
ช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535 - 2539) โรงพิมพ์
จุฬาราช, 2534

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข "การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในชุมชนชาติพันธุ์ยี่" ใน เอกสารประกอบ
 การประชุมสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ชนกลุ่มชาติพันธุ์ในบริเวณแอ่งสกลนคร ณ สภามัน-
 ราชภัฏสกลนคร, 3- 5 กรกฎาคม 2538
 สาร สารกัตถนันทน์ ชีวิตสีนวล - ดอกลีลิศ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูเลย, 2530
 สุรัตน์ วราจรีรัตน์ การเมืองบ้านกุดหวัด สภาคนสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2535
 ----- การเมืองบ้านบัว สภามันพัฒนชนบท มูลนิธิหมู่บ้าน - วท.สกลนคร, 2535
 อวรา พงศพิชญ์ วัฒนธรรม ศาลา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแบบมนุษยวิทยา
 สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537
 อรรถ นันทจักร "กลุ่มชาติไทย : เอกลักษณ์และการสัมพันธ์" ใน อีสานศึกษา ปีที่ 4 ฉบับที่ 1
 ธันวาคม 2534

Encyclopedia Americana vol.19, Grollier Incorporated, International
 Headquarters ; Danbury, Connecticut 06816
 Klausner, William J. Reflection on Thai Culture Bangkok, The Siam Society,
 1987

חכמה

ประเพณีการปลงศพ (ชาวไทยฮ้อบ้านแขวงบาดาล อ.สมเด็จ จ.กาฬสินธุ์)

1

2

3

4

5

6

1 - 3 พิธีทางศาสนา

4 - 6 การเดินสากของผู้เป็นเขย

เดินใน 3 ดินแรกของงานศพและตอนยกศพไปเผา

ประเพณีสู่ขวัญผู้สูงอายุในเทศกาลขึ้นปีใหม่ ชาวไทยอีสานหนองซอน

ทำบุญตักบาตรปีใหม่ ไทย้อบ้านท่าซอนยาง

ผ้าทอ ฝ้ายมือไทย

1

2

3

4

5

6

- 1, 5 ฝ้ายมือไทยบ้านท่าซอนยาง
 2,3,4 ฝ้ายมือไทยบ้านแซงบาดาล
 6 ฝ้ายมือไทยบ้านน้ำใส

ประเพณีแห่เทียนน้อย วันเข้าพรรษา ของชาวไทยบ้านน้ำใส

กลุ่มสาวเฒ่าแก่ชาวไทยบ้านน้ำใส แห่เทียนไขอันเล็ก ๆ ที่ประดิษฐ์เป็นพุ่มแบบต่าง ๆ นำไปถวายพระสงฆ์ ณ วัดเสนานิคมในเวลาประมาณ 19.30 น. ของวันเข้าพรรษา แล้วร่วมกันรับศีลรับพรและฟังเทศน์ฟังธรรมจากพระสงฆ์ เป็นประเพณีที่ทำต่อเนื่องกันมาทุกปี

ประเพณีบุญข้าวจี่

ประเพณีแห่พุ่มกัลปพฤกษ์และใต้เทียนในวันเข้าพรรษาของชาวไทยอ้อบ้านหนองซอน
บ้านสัมปหล่อยและบ้านโนน

1

2

3

4

5

6

7

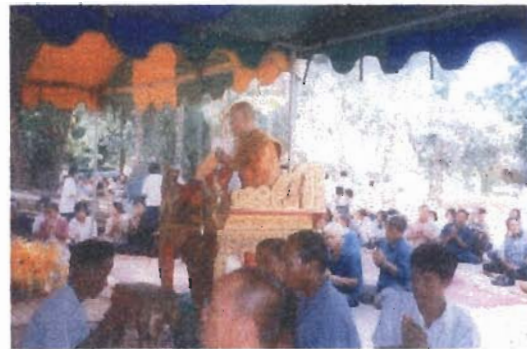

8

1, 2 คณะกลองยาวคอยรับขบวนพุ่มกัลปพฤกษ์
5, 6 ผู้สูงอายุถือศีลปฏิบัติธรรมในช่วงเข้าพรรษา

3,4 ขบวนฯ มาถึงวัดเวลาประมาณ 19.00 น.
7,8 พิธีใต้เทียนหลังจากถวายพุ่มกัลปพฤกษ์

งานบุญพระเทวด ชาวไทยย้อบ้านท่าขอนยาง

ประเพณีสงกรานต์ ชาวไทยอ้อ

ชาวไทยอ้อทุกชุมชน ให้ความสำคัญต่อประเพณีสงกรานต์ เป็นวันรวมญาติ ทำกิจกรรมทางศาสนา และแสดงความเคารพนับถือและกตัญญูต่อผู้อาวุโสของครอบครัวและตระกูล มีกิจกรรมบันเทิง การต่างๆ ของแต่ละชุมชนหลายรูปแบบ

ศาลมเหตักดีและศาลผีไต่ตาบ้านท่าขอนยาง

1

2

3

4

5

1. ศาลมเหตักดีปัจจุบัน
2. เสาหลักเมืองเดิมตอนตั้งเมือง ขณะนี้ (พ.ศ. 2542) อายุได้ 161 ปี
3. ศาลเจ้าพ่อสำราญ
4. ศาลเจ้าพ่อพิลือ
5. ศาลเจ้าแม่สองนาง

ประเพณีบุญบั้งไฟ

1

2

3

4

5

6

7

8

1, 2 ช่างตีลปีบ้านน้ำใสกำลังทำบั้งไฟ 3, 4 ช่างตีลปีบ้านหนองขอนกำลังทำบั้งไฟ
5, 6, 7, 8 รถบั้งไฟไทยฮ้อยในชุมชนต่าง ๆ เคลื่อนที่ไปเข้าชบวนแห่ร่วมกัน

ประเพณีบุญบั้งไฟ(ต่อ)

ชบวนแห่บั้งไฟ

ประเพณีบุญบั้งไฟ(ต่อ)

กลุ่มบันเทิงประเภทต่างๆที่เข้าร่วมในชบวน มีกลองยาว พิณ เซ็ง และเป็นเมฆ(ล่างซ้าย) บางแห่งมีตุงตะขาพอก และบั๊กแบ้นด้วย เฉพาะการเซ็ง ตุงพอก บักแบ้น และเป็นเมฆเป็นการแสดงออกในเรื่องทางเพศ ผู้ที่ไม่คุ้นเคยในประเพณีบั้งไฟอาจเห็นเป็นเรื่องหยาบโลนลามกอนาจาร แต่ในวัฒนธรรมอีสานและไทยย้อ ถือเป็นเรื่องปกติ เปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้ปลดปล่อยอารมณ์ ไม่ถือว่าเสียมารยาทหรือผิดกฎเกณฑ์ของสังคมแต่อย่างใด

ประเพณีงานบุญวันมาฆบูชาหรือบุญเดือนสาม ของชาวไทยบ้านน้ำใส

1

2

3

4

5

6

7

8

- 1, 2, 3, 4 ขบวนแห่ตุง เครื่องอัฐบริวาร และปัจจัยไทยทาน เพื่อนำไปถวายพระสงฆ์
 5, 6 ชาวบ้านที่ไม่สามารถเข้าร่วมขบวนแห่ได้ เอาสาด(เสื่อ)มาปูบนถนนให้คนใน
 ขบวนเดินย่ำไป เชื่อว่าจะได้กุศลแรง เพราะเป็นการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ก่อปรกรรมดี
 7 รื่นเริงหลังพิธีแห่ 8 การแข่งขันจุดตะไลลอดห่วง

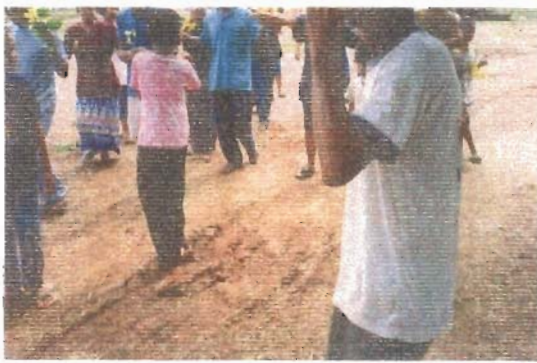
ประเพณีสงกรานต์ไทยอีสานบ้านดอนกันตง

1

2

3

4

5

6

- 1,3 แห่ดอกไม้จากชายทุ่งเข้าสู่ชุมชน
 2 บำบัดดอกไม้ถวายพระพุทธรูป ณ ศาลาสาธารณะของชุมชน
 4,5,6 รดน้ำขอพรผู้สูงอายุ

การละเล่นพื้นบ้านของชาวไทยอีสานบ้านดอนกั้นตงในเทศกาลสงกรานต์

1

2

3

4

5

6

7

8

1,2,3 การเล่นชิดไม้ (ไม้ฟุ้ง, ชิด = ชวิด)

4,5,6 การเล่นเกมส้อมวกกับปลาอย่าง

7,8 การเล่นเกมส้อมวก

การปลูกยาสูบเป็นอาชีพเสริมของชาวไทยอ้อยบ้านน้ำใส

1

2

3

4

5

6

7

8

1,2,3,4 แปลงปลูกยาสูบพันธุ์เตอร์กิส ในระยะ 45 วันก็เก็บใบได้ และเก็บได้หลายครั้ง จนกว่าต้นยาจะหยุดผลิใบ

6 ร้อยใบยาสูบเป็นพวงเพื่อนำไปแขวนตากแดด จนแห้งหมดความชื้น

5,7,8 วิธีตากใบยาสูบ

บริษัทอดัมส์(ประเทศไทย) จำกัด สนับสนุนครบวงจร คือให้เมล็ดพันธุ์ ใหปุ๋ ย ยาปราบศัตรูพืช และรับซื้อใบยา

กิจกรรมบางอย่างของชุมชนไทย้อย

1

2

3

4

5

6

7

1,2,3,4 สำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอ
กันทรวิชัย ประชุมชาวไทย้อยบ้านดอนก่า
นตง เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน

5,6,7 ชาวไทย้อยบ้านน้ำใส ร่วมกับ
ชุมชนใกล้เคียง ขุดป่าช้าเพื่อสร้างสระน้ำ
สาธารณะ ขนาด 24 ไร่ ด้วยงบประมาณ
คพต. ปี 2542

ศิลปะบันเทิงชาวไทยอ้อย

การฟ้อนหรือเซิ้งกลองยาว เป็นที่นิยมในกลุ่มชาวไทยอ้อย มีการฟ้อนหรือเซิ้งในงานเทศกาล หรือ ประเพณีต่างๆเป็นประจำ โดยเฉพาะเมื่อมีขบวนแห่ก็ต้องมีกลองยาว ชาวไทยอ้อยมีคณะกลองยาว อยู่ภายในชุมชนเกือบทุกแห่ง กลองยาวชาวไทยอ้อยมีขนาดค่อนข้างใหญ่ ลักษณะคล้ายกลองยาว โบราณของชาวอีสาน แต่กลองตั้งที่เอามาประสมวงมีขนาดเล็กแบบกลองตั้งที่ใช้ประสมวงในวง กลองยาวซึ่ง ส่วนเครื่องดนตรีประกอบอื่น ๆ มีเช่นเดียวกับวงกลองยาวอีสาน

ประเพณีไหลเรือไฟไทย้อบ้านท่าขนอยาง

ชาวไทย้อบ้านท่าขนอยางไหลเรือไฟ ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 (วันออกพรรษา) มีการแต่งและการประกวดขบวนเรือไฟในเวลาบ่ายถึงเย็น เสร็จการแท้และประกวดแล้วเข้าวัดฟังเทศน์ฟังธรรม และปล่อยเรือไฟลงแม่น้ำชีในช่วงเวลาประมาณ 20.00 - 21.00 น. บางปีมีเรือไฟจากที่อื่นมาร่วมด้วย ❀